

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINIO PROCESO KATEDRA

DALIA ROGOVAITĖ
Magistrantūros ištestinių studijų Verslo teisės programos
II kurso VRT mis 9-03 grupės studentė

NOTARO ATSAKOMYBĖ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė-
Lektorė
Svajonė Šaltauskienė

Vilnius, 2011

TURINYS

Įvadas	3 psl.
Dėstomoji dalis:	
1. Teisinė notaro atsakomybė: jos atsiradimo pagrindai, sąvoka, rūšys, tikslai, principai	6 psl.
2. Notarų tarnybinės priežiūros organų sistema	14 psl.
3. Notaro civilinės atsakomybės ypatumai ir jos taikymo problematika teismų praktikoje	20 psl.
3.1. Notaro civilinės atsakomybės pobūdis ir bruožai	20 psl.
3.2. Neteisėti veiksmai kaip būtinoji notaro civilinės atsakomybės sąlyga	23 psl.
3.3. Žala – būtinoji sąlyga notaro civilinei atsakomybei kilti.....	26 psl.
3.4. Kaltė, būtina notaro civilinei atsakomybei atsirasti.....	31 psl.
3.5. Priežastinis ryšys kaip būtinoji notaro civilinės atsakomybės sąlyga.....	41 psl.
3.6. Dėl visų galimų ir notarams prieinamų priemonių panaudojimo nevienareikšmio aiškinimo kylantys neaiškumai	44 psl.
4. Notaro civilinės atsakomybės draudimas bei kitos padarytos žalos nukentėjusiam asmeniui kompensavimo sistemos.....	48 psl.
5. Drausminė notaro atsakomybė.....	61 psl.
6. Administracinės ir baudžiamosios notaro atsakomybės ypatumai bei dvigubos notaro atsakomybės problema.....	70 psl.
Išvados	81 psl.
Siūlymai, rekomendacijos	84 psl.
Literatūros sąrašas	85 psl.
Santrauka	91 psl.
Summary	93 psl.
Priedai	95 psl.

IVADAS

Nuo seniausių laikų notaro statusui ir vaidmeniui visuomenėje teikiama didžiulė svarba, ką įrodo net iš neatmenamų laikų atėjęs lotyniškas posakis „Lex est quod notarus“ - tai, ką patvirtina notaras, tampa įstatymu. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 197 str. 2 dalyje nurodyta, kad dokumentai, patvirtinti valstybės įgaliotų asmenų, yra laikomi oficialiaisiais rašytiniais įrodymais, turi didesnę įrodomąją galią ir yra vykdytini. Notariato ištakos Lietuvoje siekia dar XIII amžių, glaudžiai siejasi su Lietuvos valstybės ištakomis, kai valdant karaliui Mindaugui raštininkų (notarijų) funkcijas atlikdavo vienuoliai. Lietuvos Respublikos notariato įstatyme įtvirtinta, kad notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, įtvirtinantis neginčijamas fizinių ir juridinių asmenų subjektines teises ir juridinius faktus bei užtikrinantis šių asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsaugą. Lietuvoje veikia laisvasis (privatusis) lotyniškojo tipo notariatas, grindžiamas civilinės teisės tradicija, sėkmingai reformuotas iš valstybinio notariato sistemos, galiojusios iki 1992 m. gruodžio 1 d. Itin svarbi notaro vieta kiekvienos valstybės teisinėje sistemoje, nes, kaip jau minėjome, pagrindinis kiekvieno šios srities profesionalo uždavinys - įtvirtinti neginčijamas subjektines fizinių ir juridinių asmenų teises, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Be to, kiekvienas notaras yra ir visos teisinės sistemos, užtikrinančios kvalifikuotą ir efektyvią teisinę pagalbą, dalis.

Notaro vykdomos profesinės veiklos teikiama nauda visai visuomenei pasireiškia tuo, kad notaras užtikrina prevencinį teisėtumą, civilinių santykių dalyvių veiksmų teisėtumą ir teisingumą, visa tai atlikdamas savo rizika ir sąskaita, valstybei neskiriant tam didelių lėšų ir nepatiriant išlaidų. Notaras - asmuo, vykdamas išskirtinai tik jam valstybės deleguotas funkcijas. Notaro profesinės veiklos specifika lemia ir jo teisinės atsakomybės ypatumus. Notaro profesinė veikla susijusi su itin didžiule rizika padaryti žalos ir sukelti nuostolių tiek savo, tiek trečiųjų asmenų turtui ar turtiniams interesams, tam tikrais atvejais net jų sveikatai ar gyvybei. Notarui, kaip savo srities teisininkui - profesionalui, keliami didesni jo veiksmų atitikimo teisėtumo standartui reikalavimai, taikomi griežtesni atidumo, atsargumo, rūpestingumo reikalavimai. Notarui, užtikrinančiam savo tvirtinamų sandorių ir dokumentų teisėtumą, kasdienėje savo veikloje besivadovaujančiam principu, jog teisingumas yra įstatymų įstatymas, privalu laikytis ir notarų garbės ir etikos kodekso normose įtvirtintų elgesio taisyklių.

Remiantis tuo, kas išdėstyta, mūsų pasirinkta magistro baigiamojo darbo **tema** - „Notaro atsakomybė“ - aktuali tuo, jog yra mažai nagrinėta tema Lietuvos teisės doktrinoje. Šiame darbe analizuosime mūsų šalyje profesinę veiklą vykdančio notaro teisinės atsakomybės sąvoką, kilmę, rūšis, tikslus, apimtį, ypatumus bei teisinį reglamentavimą. Ši analizė padės geriau pažinti su kokia didžiulės kasdienės atsakomybės našta susiduria kiekvienas praktikuojantis notaras,

būdamas viešosios valdžios atstovu, vykdamas savo funkcijas Lietuvos Respublikos vardu, drauge su deleguotais įgalinimais prisiimantis milžinišką asmeninę atsakomybę.

Šio magistro baigiamojo darbo **tikslas** - pateikti išsamią notaro, užtikrinančio kvalifikuotą teisinę pagalbą kiekvienam šalies piliečiui, kuriam teisę į ją garantuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija ir kiti įstatymai, prisiimtos atsakomybės analizę. Šiam tikslui pasiekti baigiamąjį magistro darbą skirstome į šešis skyrius, kurių pirmajame nagrinėjame notaro teisinės atsakomybės atsiradimo pagrindus, sąvoką, rūšis, tikslus, principus, antrajame analizuojame notarų tarnybinės priežiūros organų sistemą, trečiajame atskleidžiame notaro, vykdančio profesinę veiklą Lietuvoje, civilinės atsakomybės ypatumus bei jos taikymo problematiką teismų praktikoje, ketvirtajame nagrinėjame privalomąjį notaro civilinės atsakomybės draudimą ir kitas žalos nukentėjusiam asmeniui kompensavimo sistemas, penktajame analizuojame drausminę notaro atsakomybę, šeštajame atskleidžiame administracinės ir baudžiamosios notaro atsakomybės ypatumus bei dvigubos notaro atsakomybės problemą. Šiam magistro baigiamajam darbui išsikeliama žemiau išvardinti **uždaviniai**:

- 1) atskleisti notaro teisinės atsakomybės kilmę, sąvoką, rūšis, tikslus, principus;
- 2) atspindėti notaro, vykdančio profesinę veiklą Lietuvos Respublikoje, teisinės atsakomybės apimtį ir įvairovę;
- 3) išanalizuoti notaro civilinės atsakomybės draudimą ir kitas dėl notaro profesinės veiklos padarytos žalos ar sukeltų nuostolių kompensavimo sistemas.

Magistro baigiamojo darbo **dalykas** – notaro, teikiančio kvalifikuotą teisinę pagalbą Lietuvos Respublikoje, teisinės atsakomybės rūšių analizė, o **objektas** – notaras, vykdamas profesinę veiklą, Lietuvos Respublikoje.

Magistro baigiamajame darbe iškeliamas **hipotezė** – notaro teisinė atsakomybė kyla dėl jam valstybės deleguotų įgaliojimų, Notariato įstatyme įtvirtinto visiškos atsakomybės lotynų notariato principo ir notaro atliekamų funkcijų.

Vienas svarbiausių **metodų**, kuris taikytas šiame magistro baigiamajame darbe yra sisteminis analizės metodas. Medžiagos apdorojimo metodu naudojamos nagrinėdami Lietuvos Respublikos norminius teisės aktus, reglamentuojančius notaro, teikiančio profesines teises paslaugas mūsų šalyje, veiklą, mokslinę teisinę literatūrą bei teisės publikacijas magistro baigiamojo darbo tema, gilindamiesi į notarui taikomos teisinės atsakomybės pobūdį bei jos ypatumus. Naudojantis loginiu, sisteminiu analizės ir apibendrinamuoju metodu magistro baigiamajame darbe padarėme apibendrinimus bei išvadas.

Rašant magistro baigiamąjį darbą naudotasi nacionaliniais įvairių autorių – civilinės bei viešosios teisės mokslininkų straipsniais bei knygomis (E. Baranausko, V. Mikelėno, V. Nekrošiaus, A. Norkūno, S. Selelionytės – Drukteinienės, V. Piesliako, A. Rudzinsko, S.

Šaltauskienės, A. Vaišvilos ir kt.), užsienio autorių moksliniais straipsniais (Rolano Niklaus, Žano – Liuko Obero, Loros Tonne), Lietuvos Respublikos Civiliniu kodeksu, Lietuvos Respublikos notariato įstatymu ir kitais norminiais teisės aktais, Lietuvos notarų rūmų leidžiamo žurnalo „Notariatas“ publikacijomis, Lietuvoje publikuojamuose periodiniuose leidiniuose aktualiais teisės klausimais pateikta informacija, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išnagrinėtų bylų medžiaga.

1. TEISINĖ NOTARO ATSAKOMYBĖ: JOS ATsirADIMO PAGRINDAI, SAVOKA, RŪŠYS, TIKSLAI, PRINCIPAI

Lietuvos notariatas priklauso lotynų notariatui, todėl jam būdingi visi lotynų notariato principai, tokie kaip: nepriklausomumas, objektyvumas, notarinio veiksmo slaptumas ir visiška notaro atsakomybė už savo bei savo darbuotojo veiksmais padarytą žalą. Šis principas išskiria notarą iš kitų teisinių institucijų. Kitavertus, notaro atsakomybei atsirasti yra būdingi atsakomybės atsiradimo pagrindai ir principai, įtvirtinti Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse ir kituose įstatymuose.

Pareiga elgtis atidžiai, atsargiai, rūpestingai ir savo veika ar neveikimu nedaryti žalos kitiems asmenims yra bendro pobūdžio elgesio taisyklė, kurios privalo laikytis kiekvienas šiuolaikinės demokratinės visuomenės narys. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.263 str. 1 d. įtvirtinta visiems teisės subjektams bendro pobūdžio pareiga - elgtis taip, kad savo veiksmais (veikimu, neveikimu) nepadarytum kitam asmeniui žalos¹. Todėl be pateisinamos priežasties žala negali būti daroma, o jei žala be pateisinamos priežasties visgi yra padaroma, ji turi būti atlyginama.

Pradedant analizuoti notaro atsakomybės ypatumus, naudinga aptarti bendrus teisinės atsakomybės aspektus, tai yra teisinės atsakomybės sąvoką, bendrus principus, tikslus bei rūšis.

Teisinė atsakomybė, kaip sudedamoji teisinės sistemos dalis, yra teisinė priemonė, blokuojanti priešingą teisei elgesį ir skatinanti visuomenei naudingą veiklą. Teisinė atsakomybė atsiranda tik už padarytą teisės pažeidimą ir šis teisės pažeidimas yra atsakomybės pagrindas.

Teisės doktrinoje nėra vieningo teisinės atsakomybės apibrėžimo, teisinėje literatūroje galima rasti įvairių teisinės atsakomybės apibrėžimų. Vienavertus, teisinė atsakomybė gali būti apibūdinama kaip socialinės atsakomybės rūšis, t.y. būtinybė teisės subjektui atsakyti už savo veiklą (veikimą ir neveikimą)². Kitavertus, teisinė atsakomybė gali būti suprantama ir kaip teisinis įsipareigojimas teisės subjektams garantuoti naudojimąsi savo teisėmis, atitinkamų pareigų vykdymu nurodant, kad tokių pareigų nevykdymas virs atitinkamų teisių praradimu. Profesorius, habilituoto daktaro Alfonso Vaišvilos nuomone teisinė atsakomybė - tai teisės subjektų įsipareigojimas ir teisinis jų įpareigojimas naudotis leidimais (teisėmis), vykdant atitinkamas pareigas, kartu nurodymas, kad tokių pareigų nevykdymas virs atitinkamų teisių praradimu ar siaurimu³.

¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262.

² Wikipedia, laisvoji enciklopedija, straipsnis//http://lt.wikipedia.org/wiki/Teisin%C4%97_atusakomyb%C4%97; prisijungimo laikas: 2010.11.02.

³ Vaišvila A. Teisės teorija ir istorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 441.

Mūsų nuomone, pačia bendriausia prasme teisinė atsakomybė gali būti suprantama kaip valstybės reakcija į padarytą teisės pažeidimą. Taigi, teisinė atsakomybė visada yra susijusi su valstybės prievarta ir tokia prievarta yra teisinės atsakomybės turinys.

Teisinei atsakomybei iškeliami tokie pagrindiniai tikslai: sumažinti teisės pažeidėjo subjektines teises iki jo paties susimąžintų pareigų apimties (teisingumo vykdymas); atlyginti žalą, padarytą teisės pažeidimu; ugdyti žmonių pagarbą teisei ir teisingumui; vykdyti teisės pažeidimų prevenciją⁴.

Pagrindiniai teisinės atsakomybės principai yra šie:

1) atsakomybė gali būti taikoma tik už neteisėtą veiką. Šis principas adresuotas įstatymų leidėjui ir juos taikančioms institucijoms, kad teisinės atsakomybės rūšys būtų nustatytos tik už visuomenei žalingas veikas, kurios neteisėtos, prieštaraujančios visuomenės vertybėms;

2) atsakomybė galima tik už kaltą (nesąžiningą) veiką ir egzistuoja nekaltumo prezumpcija (patrauktas atsakomybėn asmuo yra laikomas nekaltas, kol jo kaltė nebus įrodyta ir nustatyta teisės taikymo aktu);

3) teisingumo principas. Jis reiškia, jog: už nusižengimus negali būti skiriama bausmė kaip už nusikaltimą (proporcingumas); nustatantis bausmę ar ją padidinantis įstatymas negalioja atgal; už vieną teisės pažeidimą skiriama tik viena bausmė;

4) teisėtumo principas. Jis reiškia, kad be įstatymo nėra ir teisės pažeidimo ir bausmės⁵. Teisinė atsakomybė galima tik už veiką, numatytą įstatyme ir teisinė taikoma laikantis įstatymu nustatytos procedūros;

5) tikslingumo principas, reiškiantis, kad parenkama teisės pažeidėjui bausmė turi atitikti atsakomybės tikslus, jog bausmė turi būti adekvati teisės pažeidimui tam, kad būtų pasiektas auklėjamasis bausmės tikslas. Iš to seka, kad taikant prievartos priemonę, reikia atsižvelgti į pažeidimo sunkumą, asmenines pažeidėjo savybes, galimybę sušvelninti arba netaikyti priemonės, jei tikslą galima pasiekti kitu būdu;

6) atsakomybės neišvengiamumo principas, reiškiantis, jog nei vienas teisės pažeidimas neturi likti nepastebėtas ir už padarytą teisės pažeidimą turi būti greitai ir operatyviai pritaikyta atsakomybės priemonė.

Mūsų nuomone, papildomai gali būti skiriami tokie teisinės atsakomybės principai: sutarčių reikia laikytis; žala, kuri padaroma naudojantis savo teisėmis, turi būti atlyginta; pagrįstumo principas, reiškiantis, kad teisinė atsakomybė gali būti taikoma tik nustačius objektyviąją tiesą, teisės pažeidimo faktą ir su juo susijusias aplinkybes; teisinės atsakomybės veiksmingumo

⁴ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000, P. 362.

⁵ Под ред. Пиголкина А. С. Общая теория права. Москва, 1996. Стр. 321.

principas, reiškiantis teisinės atsakomybės poveikio žmonių teisei sąmonei ir jų elgesiui veiksmingumą, kuomet teisinė atsakomybė yra tuo veiksmingesnė, kuo anksčiau ji atsiranda.

Teisės doktrinoje teisinė atsakomybė dažniausiai skirstoma pagal teisės šakas. Pavyzdžiui, gali būti skiriama civilinė teisinė atsakomybė, baudžiamoji teisinė atsakomybė, administracinė teisinė atsakomybė, drausminė atsakomybė ir pan. Atsižvelgiant į teisinės atsakomybės subjektus, kaip specifinė teisinės atsakomybės rūšis gali būti išskiriama profesinė atsakomybė.

Taigi, teisinė atsakomybė – tai teisinis įsipareigojimas teisės subjektams garantuoti naudojimąsi savo teisėmis atitinkamų pareigų vykdymu, nurodant, kad tokių pareigų nevykdymas virs atitinkamų teisių praradimu.

Pareigos elgtis atidžiai, atsargiai ir rūpestingai, numatytos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.263 str. 1 d., laipsnis nėra vienodas visiems asmenims. Yra asmenų, užsiimančių tam tikra profesine veikla, kuriems taikomi didesni ir griežtesni elgesio reikalavimai (standartai).

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.38 straipsnio 1 dalis nurodo, kad prievolės turi būti vykdomos sąžiningai, tinkamai bei nustatytais terminais pagal įstatymų ar sutarties nurodymus, o kai tokių nurodymų nėra, – vadovaujantis protingumo kriterijais⁶. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso to paties straipsnio 2 dalyje konstatuojama, kad, jeigu vienai iš šalių prievolės vykdymas kartu yra ir profesinė veikla, ši šalis turi vykdyti prievolę taip pat pagal tai profesinei veiklai taikomus reikalavimus⁷.

Didesni atsargaus elgesio reikalavimai taikomi pakankamai didelio skaičiaus profesijų atstovams, tačiau iš jų įstatymai išskiria grupę profesijų, kurių atstovams ir jų veiklai taikomi ypač dideli atsargumo, atidumo ir dėmesingumo reikalavimai. Griežtesni atidumo, atsargumo, rūpestingumo reikalavimai taikomi gydytojams, notarams, advokatams, auditoriams bei kitų svarbių profesijų atstovams.

Tokių ir panašių profesijų grupės išskyrimą šiuo aspektu sąlygoja keletas veiksnių:

- 1) atitinkamų profesijų asmenys, prieš pradėdami dirbti, privalo įgyti specialų išsimokslinimą;
- 2) tokie asmenys dirba srityse, kuriose, padarius klaidą, priėmus nerūpestingą ar neatidų sprendimą, asmeniui gali būti padaryta didelė žala;
- 3) tokių profesijų asmenys dažniausiai dirba individualiai;
- 4) šių profesijų atstovų paslaugos yra būtinos visai visuomenei⁸.

⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262.

⁷ Ten pat.

⁸ Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995. P. 279.

Vadinasi profesinę veiklą vykdančiam asmeniui greta kitų bendrų reikalavimų, keliami didesni rūpestingumo bei atidumo reikalavimai. Tokie asmenys, be bendro pobūdžio atsargumo pareigos, turi ir specifines profesines pareigas. Specifinės profesinės pareigos gali atsirasti dviem būdais:

- 1) įstatymo ar kito teisės akto pagrindu;
- 2) sutarties tarp profesines paslaugas teikiančio asmens ir jo paslaugomis besinaudojančio kliento pagrindu.

Taigi, konkrečios profesijos asmenų atsakomybė už netinkamą savo profesinių pareigų vykdymą vadinama profesine atsakomybe. Už įvairius profesinių pareigų pažeidimus tam tikra profesine veikla užsiimančiam asmeniui gali atsirasti tiek civilinė, tiek baudžiamoji, tiek administracinė ar drausminė atsakomybė.

Profesine veikla besiverčiančių asmenų atsakomybė atsiranda ne tik pažeidus visiems žmonėms bendrai privalomas pareigas, bet ir specialias profesines pareigas. Pažeidęs pareigą būti atidžiam, profesine veikla užsiimantis asmuo nebepateisina gero savosios profesijos vardo, veikia priešingai jos interesams.

Netinkamas profesinių pareigų atlikimas, sukeliantis profesionalo atsakomybę, vadinamas profesiniu nerūpestingumu. Profesinė atsakomybė paprastai atsiranda ne dėl to, kad profesionalas nepasiekia tam tikro rezultato, kurio tikėjosi, o būtent dėl negalimumo garantuoti tam tikro galutinio savo veiklos rezultato, kuris priklauso nuo profesionalo žinių, gabumų, dėmesio bei kitų objektyvių ir subjektyvių veiksnių.

Apibendrinant, galima teigti, kad specialus tam tikrų profesijų atstovų atsakomybės reglamentavimas turi labai didelę reikšmę. Profesionalų vykdoma veikla yra būtina ir visuomeniškai naudinga, tačiau kartu ši veikla labiau nei kitos yra susijusi su didesne rizika. Todėl tam tikrų profesijų atstovų, o kartu ir notarų, veiklai keliami reikalavimai turi tam tikrų ypatumų ir tokiais atvejais taikomi žymiai griežtesni ir aukštesni atidumo bei rūpestingumo reikalavimai.

Išsiaiškinus profesinės atsakomybės ypatumus, reikia pereiti prie konkrečios profesinės atsakomybės, tai yra notaro atsakomybės.

Notariato, kaip teisinės sistemos dalies, vaidmuo visuomenėje ir valstybėje yra nepaprastai svarbus. Notarų visumai skiriama išskirtinė vieta dėl to, kad ji atlieka prevencinio teisėtumo funkciją. Notarai, eidami savo pareigas ir tvirtindami sandorius, užtikrindami sandorių ir dokumentų civilinėje apyvartoje teisėtumą, užkerta kelią galimiems teisiniams ginčams bei teisės pažeidimams.

Notaras, būdamas laisvosios profesijos atstovas, atlieka labai svarbią socialinę funkciją kaip garantas, kad esant civiliniams teisiniams santykiams nebūtų neteisėtų sandorių, o jų turinys būtų teisingas⁹.

Kaip jau buvo minėta, notaras savo uždavinius vykdo sudarydamas oficialius ir vykdomuosius dokumentus, turinčius didelę įrodomąją galią. Dalykiniu ir ekonominiu atžvilgiu būdamas visiškai nepriklausomas, notaras yra laisvas specialiai reglamentuotos profesijos atstovas. Tačiau, skirtingai negu kitų teisinių institucijų atstovai, notaras vykdo valstybės uždavinius, įtvirtintus Lietuvos Respublikos notariato įstatyme, todėl jis yra ir viešosios tarnybos subjektas¹⁰.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas¹¹ ir kiti įstatymai imperatyviai nurodo, kokie sandoriai ir dokumentai turi būti patvirtinti notaro, kad įgautų juridinę galią ir sukurtų teisinius padarinius. Tai pirmiausia ilgalaikiai ir labai svarbūs sandorio dalyviams sandoriai, pavyzdžiui, nekilnojamojo turto perleidimas, įkeitimas, paveldėjimo klausimai ir pan. Taigi sandoriai ir dokumentai, kuriuos tvirtina notaras, paprastai turi labai didelę reikšmę. Todėl notaro, kaip preventyvaus teisėjo, viena iš svarbiausių funkcijų yra tinkamai išaiškinti sandorio šalims notarinių veiksmų prasmę ir padarinius, kad juridinių žinių stoka nebūtų panaudota kurios nors šalies nenaudai.

Notaro veikla svarbi tuo, kad ji yra visuomeniškai būtina ir naudinga, be jos sunkiai įsivaizduojami šiuolaikiniai visuomeniniai santykiai. Tam tikrų profesijų, susijusių su didesne nei kitų profesijų rizika, atstovai, siūlydami savo paslaugas visuomenei, kartu turi garantuoti jų pozityvų, o ne negatyvų efektą. Socialines notariato, kaip notarų visumos, funkcijas sąlyginai būtų galima suskirstyti į:

1) prevencinę, t.y. kiekvienas notaras, tvirtindamas konkretų dokumentą, turintį įrodomąją galią, atlieka tam tikrą prevencinę funkciją, užkirsdamas kelią galimiems sandorio šalių ginčams ateityje; notaro patvirtinti ypatingą įrodomąją galią turintys dokumentai sąlygoja teisinių ginčų mažėjimą, o visgi kilus ginčui, padeda teismams išsiaiškinti tikrą šalių valią.

2) teisės taikymo, t.y. kiekvienas notaras, tvirtindamas konkretų dokumentą, patikrina ar civilinio teisinio santykio dalyvių veiksmai atitinka įstatymų reikalavimus; notaras, vykdydamas jam patikėtas funkcijas, griežtai laikosi įstatymų reikalavimų, nors, esant klientų pageidavimui, gali tvirtinti ir tokius dokumentus, kuriems neprivaloma notarinė forma.

3) teisėsaugos, t.y. kasdienine savo profesine veikla notaras užkerta kelią kilti kriminogeninei situacijai civilinėje apyvartoje, užtikrina fizinių ir juridinių asmenų saugumą;

⁹ Gaivenis V. Notaras šiandienos teisinėje sistemoje // Justitia. 1999. Nr. 1.

¹⁰ Šaltauskienė S. Notariato vieta Lietuvos teisės sistemoje // Justitia. 1996. Nr. 3.

¹¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262. Str. 3.103., 6.98., 6.183., 6.344., 6.357., 6.393., 6.443., 6.469., 6.960., 6.969. ir kt.

kaip žinoma, teismų veikla kiekvienai valstybei kainuoja, neretai ir nemažai, nustatydamą pakankamai didelį sandorių, kuriems privaloma notarinė forma, skaičių, valstybė per prevencinės teisėsaugos funkcijos delegavimą notarui siekia apsaugoti paprasta rašytine forma sudaromus dokumentus nuo suklastojimo, o juos sudarančius asmenis - nuo įstatymų nežinojimo ar galimo jų nesilaikymo bei pažeidimo dėl suklydimo.

4) mokesčių, t.y. dėl to, kad notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, jo veikla neatsiejama susijusi su visos valstybės užduočių vykdymu, pavyzdžiui, vykdydamas Mokesčių administravimo įstatyme numatytą pareigą, kiekvienas notaras privalo perduoti Valstybinei mokesčių inspekcijai duomenis apie notarinį dokumentą, iš kurio sandorio šalims gali kilti prievolė mokėti mokesčius, kaip antai paveldėjimo teisės liudijimą notaras gali išduoti įpėdiniais tik patikrinęs, ar įpėdiniai iki minėto liudijimo į paveldėtą turtą išdavimo sumokėjo paveldimo turto mokesčių valstybei.

5) registracijos, t.y. įstatymai numato tam tikrų juridinių faktų registravimą, kuri atlieka notaras, patvirtinęs sandorį, siekiant civiliniuose teisiniuose santykiuose sudaryti kuo saugesnes sąlygas asmenims, pavyzdžiui, notaras, patvirtinęs nekilnojamojo turto perleidimo sandorį, ne vėliau kaip per dvidešimt keturias valandas apie jį turi pranešti viešam registru - Valstybės įmonei Registrų centras.

Notaro profesija ir veikla susijusi su didesne rizika padaryti žalą tiek notaro, tiek trečiųjų asmenų turtui. Didesnę riziką padaryti aukščiau minėtą žalą sąlygoja pagrindinis notaro profesinės veiklos tikslas – užtikrinti, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų¹², įtvirtintas Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje, juridškai tvirtinant tik neginčijamas fizinių ir juridinių asmenų subjektines teises ir juridinius faktus. Šio tikslo įstatymų leidėjas siekia keletu būdų:

* nustatydamas aukštus reikalavimus, keliamus notarams, išdėstytus Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 3 str., ir tai, jog notarai į pareigas skiriami viešo konkurso būdu;

* įtvirtindamas pareigą notarams nuolat kelti savo kvalifikaciją, atestacijos ir notaro priesaikos institutus, išdėstytus Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 4, 5 str.;

* įtvirtindamas privalomą notarų civilinės atsakomybės draudimą, įvardintą Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 6 prim str., jog atlikti notarinius veiksmus gali tik notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomuoju draudimu apdraustas notaras¹³.

Jei nurodytas tikslas nepasiekiamas, kyla notaro profesinės atsakomybės klausimas.

¹² Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 28-810.

¹³ Ten pat.

Dėl to, kad notarai yra specialios profesijos atstovai, jiems taikomi žymiai aukštesni elgesio reikalavimai ir standartai. Kaip ir bet kurioje kitoje srityje, notaro veikloje klaida nėra absoliučiai išvengiamas dalykas. Dėl to notaro atsakomybės klausimas yra ypač svarbus ir aktualus.

Notaro asmeninė atsakomybė už savo veiklą yra specifinis principas, kuris garantuoja notaro veiklos veiksmingumą bei pasitikėjimą juo.

Taigi, greta nepriklausomumo, objektyvumo, notarinių veiksnių atlikimo slaptumo principų svarbią vietą notaro veikloje užima griežčiausios atsakomybės principas. Šis principas reiškia, kad tiek civilinės, tiek baudžiamosios, tiek ir administracinės atsakomybės atveju įstatymų leidėjas notarui nustato pačią griežčiausią atsakomybę¹⁴.

Griežčiausios atsakomybės principo esmė yra ta, kad tokiu būdu siekiama padidinti notaro atsakomybę už jam patikėtų valstybės funkcijų bei uždavinių tinkamą įgyvendinimą, o taip pat ir sustiprinti klientų pasitikėjimą notariais.

Notaro atsakomybės klausimus reglamentuoja Lietuvos Respublikos notariato įstatymas. Šio įstatymo straipsnių analizė leidžia teigti, kad notarui gali būti pritaikyta kelių rūšių teisinė atsakomybė, tai yra:

- 1) civilinė atsakomybė;
- 2) drausminė atsakomybė;
- 3) baudžiamoji atsakomybė;
- 4) administracinė atsakomybė.

Pagal Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 16 straipsnyje įtvirtintas normas už materialinę ir neturtinę žalą, padarytą kaltais notariniais veiksmais, notaras atsako Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nustatyta tvarka. Notaras turi atlyginti visą savo ar jo biuro darbuotojų, atliekančių darbinės pareigas, padarytą žalą. Už įstatymų ar kitų teisės aktų pažeidimus, padarytus atliekant notarinius veiksmus, už kuriuos taikoma baudžiamoji ar administracinė atsakomybė, notaras atsako kaip valstybės pareigūnas¹⁵. Taigi, vadovaujantis Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 16 straipsniu civiline tvarka notaras atsako visiškai, o baudžiamąja ir administracine tvarka jis atsako kaip valstybės pareigūnas.

Nagrinęjant notaro civilinę atsakomybę svarbu tai, kad įstatymas įpareigoja notarą apsidrausti nuo galimos žalos atlyginimo. Notarų atsakomybės draudimo sistema turi būti labai patikima, sukurianti reikiamą apsaugos laipsnį ne tik notarui, bet ir jo klientui.

Apibendrinant galima teigti, kad notaro atsakomybės klausimo aktualumą lemia notaro vykdomos funkcijos, notaro veiklos specifika bei jos pobūdis, Notariato įstatyme įtvirtinti

¹⁴ Kuconis P., Nekrošius V. Teisės saugos institucijos. Vilnius: Justitia, 2001. P. 232.

¹⁵ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 28-810.

lotynų notariato principai, taip pat besiplečianti civilinė apyvarta ir didėjanti sudaromų civilinių sandorių įvairovė.

2. NOTARŲ TARNYBINĖS PRIEŽIŪROS ORGANŲ SISTEMA

Nors vadovaudamiesi Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 12 str. nuostatomis notarai savo įgaliojimus vykdo nepaisydami valstybinės valdžios bei valdymo institucijų įtakos bei paklūsta tik įstatymams, tam tikroms institucijoms, turinčioms valdingus įgalinimus, deleguotus galiojančiais norminiais teisės aktais, yra pavesta vykdyti notarų veiklos kontrolę, siekiant išvengti notarų savavaldžiavimo ir piktnaudžiavimo teise bei jiems deleguotais valdingo pobūdžio įgalinimais. Prieš pradėdant analizuoti notaro atsakomybę, suskirstant ją į rūšis, dera panagrinėti notarų veiklos kontrolę ir jos įtaką notarinio dokumento reikšmingumui.

Pagal Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 41 str. bet kuris suinteresuotas asmuo, kuris mano, jog notarinis veiksmas ar atsisakymas jį atlikti yra neteisingi, turi teisę juos apskusti teismui pagal notaro biuro buvimo vietą. Taigi, teismai ypatingą teiseną nagrinėja skundus dėl notarinio veiksmo atlikimo ar atsisakymo jį atlikti.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 42 str. skundus dėl notaro veiksmų, nesusijusių su atliekamų notarinių veiksmų esme, nagrinėja Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija arba jos pavedimu Notarų rūmai.

Viena iš notarų priežiūros institucijų yra Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, kuri atlieka notarų veiklos kontrolę, kiek ji nesusijusi su notaro atlikto notarinio veiksmo teisėtumo patikrinimu, notarinio veiksmo esmės patikra. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 7 str. ne tik notarų, tačiau ir jų savivaldos institucijų tarnybinę priežiūrą atlieka Lietuvos Respublikos teisingumo ministro paskirti asmenys, notarų veiklos priežiūra atliekama Teisingumo ministro nustatyta tvarka. Vadovaujantis 2004 m. lapkričio 15 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-282 patvirtintomis notarų veiklos tarnybinės priežiūros taisyklėmis notarų veiklos priežiūros formos yra eilinis ir neeilinis notaro veiklos patikrinimas. Eiliniai notarų veiklos patikrinimai, kiekvienam notarui ne rečiau kaip kartą per ketverius metus, yra atliekami vadovaujantis metiniu notarų veiklos tarnybinės priežiūros planu, kurį tvirtina Teisingumo ministras. Šiame plane nurodomi Teisingumo ministerijos valstybės tarnautojai, paskirti atlikti nurodytų notarų veiklos patikrinimus. Kasmet Teisingumo ministerija pateikia Notarų rūmams patvirtintą notarų veiklos tarnybinės priežiūros planą, vadovaujantis kuriuo Teisingumo ministerijos įgalioti pareigūnai iš anksto nurodytu laiku atvyksta į atitinkamus notarų biurus ir vykdo konkrečių notarų veiklos kontrolę, eilinio notaro veiklos patikrinimo metu tikrindami kaip notarai laikosi notarų biurams ir notarų darbo laikui keliamų reikalavimų, organizuoja asmenų priėmimą notarų biuruose, laikosi notarinio registro, tvirtinamųjų įrašų ir notarinių liudijimų pildymo taisyklių, parengia, tvarko, naudoja, saugo savo veikloje sudarytus dokumentus. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro paskirti asmenys,

atlikdami notarų veiklos tarnybinę priežiūrą, turi teisę reikalauti iš notarų pasiaiškinti dėl pažeidimų ar trūkumų, susijusių su minėta notaro profesine veikla.

Neeilinio patikrinimo pagrindu yra:

1) fizinio ar juridinio asmens skundas, pareiškimas ar prašymas, kuriame nurodomi faktai ar aplinkybės, jog notaras nesilaiko Lietuvos Respublikos notariato įstatyme ir kituose teisės aktuose nustatytų reikalavimų;

2) notaro, kuris kviečiamas į neeilinę notarų atestaciją, prašymas;

3) kiti duomenys, leidžiantys abejoti notaro veiklos, išskyrus notarinius veiksmus, teisėtumu.

Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakyme dėl notaro veiklos neeilinio patikrinimo nurodoma: įsakymo priėmimo data; notaro, kurio veikla bus tikrinama, vardas, pavardė, biuro, kuriame jis dirba, pavadinimas; patikrinimą atliekančių asmenų vardas, pavardė, pareigos; patikrinimo apimtis ir pagrindas.

Eilinis ar neeilinis notaro veiklos patikrinimas atliekamas notaro biure. Notaro veiklos patikrinimas pradedamas informuojant tikrinamą notarą apie atliekamo patikrinimo pagrindą, tikrinimą atliksiančius asmenis (nurodomi jų vardai, pavardės, pareigos), tikrinimo apimtį.

Notaras, kurio veikla tikrinama, turi teisę dalyvauti atliekant patikrinimą, viso patikrinimo metu teikti reikalingus paaiškinimus ar dokumentus.

Teisingumo ministro paskirti asmenys, atlikdami notaro veiklos tarnybinę priežiūrą, turi teisę:

1) susipažinti su visais dokumentais, kurie reikalingi eiliniam arba neeiliniam patikrinimui atlikti;

2) reikalauti iš notaro pasiaiškinti dėl pažeidimų ir trūkumų, susijusių su jo veikla.

Ne vėliau kaip per penkias darbo dienas nuo notaro veiklos patikrinimo pabaigos patikrinimą atlikę asmenys surašo notaro veiklos patikrinimo aktą.

Notaras, gavęs patikrinimo aktą, turi teisę per septynias kalendorines dienas nuo patikrinimo akto gavimo pateikti rašytinį paaiškinimą dėl patikrinimo akto ir papildomus dokumentus.

Atsižvelgiant į patikrinimo rezultatus, Teisingumo ministras turi teisę reikalauti: atlikti neeilinę notaro atestaciją Notarų atestavimo taisyklėse nustatyta tvarka ar iškelti notarui drausmės bylą ir perduoti ją nagrinėti Notarų garbės teismui Notarų garbės teismo nuostatų nustatyta tvarka.

Pabrėžtina tai, jog į tokio pobūdžio notarų veiklos priežiūrą neįeina notarų atliekamų notarinių veiksmų teisėtumo priežiūra, kurią vykdo tik teismas, nagrinėdamas asmenų skundus dėl notarinių veiksmų ar atsisakymų atlikti notarinius veiksmus.

Pagal Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 4 str. notariai privalo nuolat kelti savo kvalifikaciją bei yra periodiškai atestuojami, notarų atestavimą vykdo notarų savivaldos institucija – Lietuvos notarų rūmų atestacijos komisija, notarų atestavimo nuostatus tvirtina Lietuvos Respublikos teisingumo ministras Notarų rūmų prezidiumo teikimu. Tai, kad savo kolegų atestacijos vykdymas deleguotas patiems notarams, o ne Teisingumo ministerijai, kaip priežiūros institucijai, mūsų manymu, yra efektyvu, nes vargu ar kas nors geriau už pačius notarus gali patikrinti savo kolegų kvalifikaciją bei įvertinti jų profesinę veiklą kvalifikacijos požiūriu. Be to, už visų notarų kvalifikacijos kėlimą pagal Notariato įstatymą atsakingi Lietuvos notarų rūmai.

Pagal 1999 m. gegužės 11 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymą Nr.122 Dėl notarų atestavimo nuostatų patvirtinimo notarų kvalifikacija bei jų tinkamumas einamoms pareigoms tikrinami atestacija, kurios tikslas – skatinti notarus kelti savo kvalifikaciją, sąžiningai atlikti notaro pareigas¹⁶. Minėtame Teisingumo ministro įsakyme nustatytos dvi notarų atestacijos rūšys:

1) eilinė – vykdoma praėjus vieneriems metams nuo notaro darbo pradžios, o vėliau periodiškai ne rečiau nei kas penkeri metai; eilinėje notarų atestacijoje atestuojamų notarų sąrašus kasmet sudaro Notarų rūmų prezidiumas iki birželio 30 d. ir iki lapkričio 30 d., šie sąrašai pateikiami Teisingumo ministerijai ir notarų atestacijos komisijai.

2) neeilinė – vykdoma arba esant pagrįstam suinteresuoto asmens skundui, arba teismo sprendimui, kuriuo atliktas notarinis veiksmas pripažintas neteisėtu, arba esant kitiems pagrindams, leidžiantiems abejoti atlikto notarinio veiksmo teisėtumu. Neeilinės notaro atestacijos gali pareikalauti tik Teisingumo ministras, Notarų rūmų prezidiumas, Notarų garbės teismas.

Notarų atestaciją organizuoja bei vykdo Notarų rūmų prezidiumo nutarimu trejiems metams sudaryta penkerių narių atestacijos komisija, kurios nariu negali būti Notarų garbės teismo narys. Notaras atestuojamas jam dalyvaujant notarų atestacijos komisijos posėdyje, notaro nedalyvavimas galimas tik dėl svarbių priežasčių. Notarų atestacijos komisija uždarame posėdyje gali priimti vieną iš žemiau nurodytų nutarimų:

- 1) jog atestuojamas notaras tinka eiti notaro pareigas;
- 2) jog atestuojamas notaras tinka eiti notaro pareigas, su sąlyga, jog pašalins notarų atestacijos komisijos nurodytus darbo ir profesinės etikos trūkumus; šiuo atveju nustatoma pakartotinės atestacijos data, kuri turi būti vykdoma ne vėliau kaip per vienerius metus.

¹⁶ Lietuvos notarų rūmų svetainė internete <http://www.notarurumai.lt/?item=2008227104821&lang=1>; prisijungimo laikas: 2011.02.09.

3) jog atestuojamas notaras netinka eiti notaro pareigų.

Notarų atestacijos komisijos nutarimai skundžiami Notarų rūmų prezidiumui per dešimt darbo dienų nuo šių nutarimų paskelbimo dienos, Notarų rūmų prezidiumas šiuos skundus išnagrinėja per penkias darbo dienas ir nustatęs, kad konkretus notarų atestacijos komisijos nutarimas prieštarauja įstatymams, kitiems norminiams teisės aktams, gali jį panaikinti. Notarų rūmų prezidiumo nutarimas dėl notarų atestavimo gali būti skundžiamas Teisingumo ministrui, o Teisingumo ministro sprendimas dėl notarų atestacijos komisijos nutarimo skundžiamas teismui įstatymų nustatyta tvarka.

Atestacijų metu tikrinamas notaro tinkamumas pareigoms bei jo kvalifikacija, atestuojant notarus atsižvelgiama į jų kvalifikaciją, į jų asmenines savybes, į jų pareigingumą. Atestacijų tikslas – skatinti notarus kelti jų kvalifikaciją, sąžiningai atlikti notaro pareigas. Notarų atestacijos tiesiogiai susijusios su asmeninės notaro atsakomybės principo, įtvirtinto Lietuvos Respublikos notariato įstatyme, praktiniu realizavimu.

Dar viena paminėtina notarų priežiūros institucija – Komisija personalo klausimais, sudaryta Lietuvos notarų rūmų prezidiumo. Savo veikloje vadovaudamasi Lietuvos Respublikos notariato įstatymu, Notarų rūmų Statutu, Teisingumo ministerijos nutarimais ir rekomendacijomis, Notarų rūmų prezidiumo nutarimais, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu “Dėl gyventojų pareiškimų, skundų ir pasiūlymų nagrinėjimo valstybės valdymo organuose, valstybinėse įmonėse, įstaigose bei organizacijose tvarkos”, Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodeksu, kitais norminiais aktais, ši komisija, renkama prezidiumo kadencijos laikotarpiui (trejiems metams) bei jo tvirtinama, nagrinėja:

- klausimus dėl fizinių ir juridinių asmenų skundų, pareiškimų, pasiūlymų ir informacijų dėl notarinių veiksmų atlikimo;

- svarsto klausimus, susijusius su naujų notarų ir kandidatų į notarus (asesorių) reikalingumu, jų priėmimu į darbą ir teikiamus pasiūlymus dėl jų priėmimo.

Pagal Komisijos personalo klausimais nuostatus, patvirtintus 1997 m. liepos 11 d. Lietuvos notarų rūmų prezidiumo posėdyje, protokolo Nr. 4, minėtą komisiją personalo klausimais sudaro penki nariai, kurie renkami po vieną iš apygardos - Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių ir Panevėžio, ši komisija savo darbo ataskaitą pateikia Lietuvos notarų rūmų prezidiumui ne rečiau kaip vieną kartą per metus. Minėta komisija iš savo narių balsų dauguma renka komisijos pirmininką, šaukiantį komisijos posėdžius ir jiems pirmininkaujantį, vadovaujantį komisijos darbui, pasirašantį priimamus dokumentus ir sekretorių, nesant pirmininkui, atliekantį jo pareigas.

Ši komisija šaukia posėdžius esant reikalui, nepažeidžiant pareiškimų, skundų ir pasiūlymų numatytos nagrinėjimo tvarkos, bet ne rečiau kaip vieną kartą per mėnesį. Ši komisija personalo klausimais nagrinėja skundus tokiais terminais:

- fizinių ir juridinių asmenų pareiškimai, skundai ir pasiūlymai turi būti išnagrinėti per mėnesį nuo jo gavimo dienos;

- kai pareiškimui ar skundui išnagrinėti reikalingas papildomas tyrimas, kitos priemonės, nurodytas vieno mėnesio terminas gali būti pratęstas dar vienam mėnesiui. Apie tai raštu pranešama skundą ar pareiškimą padavusiam asmeniui;

- papildomo tyrimo ar patikrinimo nereikalaujantys skundai ir pareiškimai nagrinėjami nedelsiant, ne vėliau kaip per penkiolika darbo dienų;

- teismo, prokuratūros, tardymo ar kitų organų pareiškimai, informacijos nagrinėjami nedelsiant, ne vėliau kaip per dešimt dienų.

Kiekvienas minėtos komisijos narys, atsakingas už savo apygardos notarų darbą komisijos kompetencijos ribose, sprendžia ir pateikia medžiagą komisijos posėdžiui.

Komisija personalo klausimais:

- turi teisę pareikalauti iš notaro pasiaiškinimo raštu ir gauti pirminę medžiagą apie informacijoje, skunde ar pareiškime nurodytas aplinkybes;

- privalo raštu ar žodžiu (pagal pareiškėjo pageidavimą) pranešti jiems apie komisijos sprendimą dėl jų pareiškimo.

Ši komisija sprendimus priima balsų dauguma, ji turi teisę:

- apsiriboti prasižengusio notaro svarstymu komisijos posėdyje (apsiriboti pokalbiu):

- įspėti notarą;

- kreiptis į Lietuvos notarų rūmų prezidiumą dėl notaro svarstymo jame.

Notarų rūmų prezidiumas, gavęs tokį minėtos komisijos sprendimą, Notarų rūmų prezidiumo posėdyje svarsto klausimą dėl drausmės bylos iškėlimo notarui.

Komisija personalo klausimais pateikia išvadas Lietuvos notarų rūmų prezidiumui dėl svarbių notarų darbo klausimų, be to ji, pasibaigus kalendoriniams metams, išanalizuoja ir apibendrina gautus pareiškimus bei skundus, o taip pat pareikštas kritines pastabas ir pateikia savo pasiūlymus Lietuvos notarų rūmų prezidiumui bei susirinkimui.

Apibūdinant notarų tarnybinės priežiūros organų sistemą, paminėtinas ir Notarų rūmų prezidiumas, kaip dar viena notarų priežiūrą atliekanti institucija, tačiau apie jo vykdoma notarų veiklos tarnybinę priežiūrą detaliau analizuojama šio magistro baigiamojo darbo dalyje „Drausminė notaro atsakomybė“.

Apibendrinami šio skyriaus medžiagą darome išvadą, jog notarų tarnybinės priežiūros organų sistemą sudaro:

1) Teisingumo ministerija, t.y. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro paskirti asmenys, atliekantys notarų veiklos tarnybinę priežiūrą;

2) Notarų atestacijos komisija;

3) Komisija personalo klausimais prie Lietuvos notarų rūmų;

4) Notarų rūmų prezidiumas.

Notarų veiklos tarnybinė priežiūra nėra savatikslių, manome, jog jos tikslai galėtų būti siejami ir su nuolat didėjančia notariškai patvirtinto dokumento svarba bei reikšme, ir su asmenine notaro atsakomybe už savo veiklą. Kalbant apie notariškai patvirtinto dokumento reikšmę, vienas didžiausių pastarųjų metų pasiekimų yra tas, kad jam Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse suteiktas oficialaus dokumento statusas, reiškiantis notariškai patvirtintame dokumente išdėstytų faktų teisingumo prezumpciją bei draudimą jo turinį neigti liudytojų parodymais (išskyrus labai nežymias išimtis)¹⁷. Tačiau vien tik didesnės įrodomosios galios suteikimas savaime negarantuoja notarinio dokumento autoriteto augimo bei notaro, kaip preventyvaus teisėjo, vaidmens įsitvirtinimo. Kita sąlyga, būtina minėtiems dviems tikslams pasiekti, notariato bei teismų sistemos glaudus bendradarbiavimas, teismų pasitikėjimo notarinio dokumentu augimas. Susistemintas ir nuolatinis teismų veikloje kylančių notarinės praktikos problemų gvildenimas bei analizė yra būtinybė, kad augtų teismų bei visos visuomenės pasitikėjimas notaru ir notariškai patvirtintu dokumentu. Tai gali būti pasiekta tik tuo atveju, jei notaras tinkamai atliks savo pareigas ir efektyviai veiks notarų veiklos tarnybinės priežiūros sistema, užtikrinanti, kad nebūtų patvirtinama neteisėtų dokumentų ar faktų.

¹⁷ Nekrošius V. Notariato vaidmuo postmodernioje visuomenėje. Notariatas.2007 Nr.2 P.23.

3. NOTARO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS YPATUMAI IR JOS TAIKYMO PROBLEMATIKA TEISMŲ PRAKTIKOJE

3.1. NOTARO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS POBŪDIS IR BRUOŽAI

Notarų, kaip ir gydytojų, advokatų, auditorių ir kai kurių kitų profesine veikla užsiimančių specialistų darbas susijęs su didesne rizika padaryti žalą tiek pačiam, tiek tretiesiems asmenims. Būtent dėl šios priežasties, kaip jau buvo rašoma anksčiau, notarams taikomi griežtesni atidumo, rūpestingumo standartai, o profesinės civilinės atsakomybės draudimą įstatymų leidėjas nustato kaip privalomąją tokios profesinės veiklos sąlygą. Šioje magistro baigiamojo darbo dalyje išskiriami notaro civilinės atsakomybės sąlygų ypatumai, atsižvelgiant į notaro civilinės atsakomybės deliktinę prigimtį, civilinės teisės doktrinos požiūriu analizuojant teismų praktiką.

Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 16 str. nurodoma, kad už žalą, padarytą kaltais notariniiais veiksmais, notaras atsako Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nustatyta tvarka¹⁸. Taigi, šiuo metu notaro veiklą reglamentuojančiame įstatyme yra aiškiai įtvirtinta nuostata, kad už notariniiais veiksmais fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą notarami atsako asmeniškai Civilinio kodekso nustatytais pagrindais.

Pagal Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 2 straipsnio 1 dalį notaras yra valstybės įgaliotas asmuo¹⁹. Ir nors jis nėra valstybės pareigūnas, vis dėlto atlikdamas notarinius veiksmus yra ginamas kaip viešosios teisės subjektas, o jo teisėtai atlikti notariniai veiksmai yra visuotinai privalomi ir paprastai sukelia teisinės pasekmės didesniai, nei dalyvauja atliekant tuos veiksmus, subjektų ratui.

Analizuojant notaro civilinės atsakomybės ypatumus, svarbu išsiaiškinti kokie yra esminiai civilinės atsakomybės bruožai bei kokio pobūdžio yra notaro civilinė atsakomybė yra: sutartinė ar deliktinė.

Išskirtumėme šiuos esminius civilinės atsakomybės bruožus:

- 1) turtiškumas: civilinė atsakomybė savo poveikiu yra nukreipta į turtą, bet ne į asmenį; esant civilinei atsakomybei taikomos turtinės, o ne kitokio pobūdžio, kaip moralinio poveikio ar teisių ribojimo, sankcijos;
- 2) civilinė atsakomybė yra privataus pobūdžio: pažeidžiamas privatus interesas; civilinė atsakomybė taikoma privataus asmens iniciatyva; civilinė atsakomybė taikoma privataus asmens naudai; civilinė atsakomybė taikoma privataus asmens sąskaita;

¹⁸ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 28-810.

¹⁹ Ten pat.

- 3) civilinė atsakomybė pasižymi dispozityvumu, t.y. egzistuoja nukentėjusio asmens laisvas pasirinkimas, ar taikyti civilinę atsakomybę ir koku dydžiu ją taikyti, kuriems ir keliems asmenims;
- 4) civilinė atsakomybė pasižymi naujumu – iki asmens intereso pažeidimo žalos (nuostolių) padarymo forma nėra civilinės atsakomybės prievolės.

Teorijoje civilinė atsakomybė skirstoma į dvi rūšis: į sutartinę civilinę atsakomybę bei į deliktinę civilinę atsakomybę; šis suskirstymas įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.245 str. 2 d.²⁰

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.245 str. 3 d. sutartinė civilinė atsakomybė apibrėžta kaip turtinė prievolė, atsirandanti neįvykdžius ar netinkamai įvykdžius sutartį, ir kurios viena šalis turi teisę reikalauti nuostolių atlyginimo ar netesybų (sumokėti baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti sutarties neįvykdymu ar netinkamu įvykdymu padarytus nuostolius arba sumokėti netesybas (baudą, delspinigius)²¹.

Deliktinė civilinė atsakomybė – tai turtinė prievolė, atsirandanti padarius žalą, kai jos šalių iki žalos padarymo nesiejo sutartiniai santykiai. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.245 str. 4 d. deliktinė atsakomybė apibūdinama kaip turtinė prievolė, atsirandanti dėl žalos, kuri nesusijusi su sutartiniais santykiais, išskyrus atvejus, kai įstatymai nustato, kad deliktinė atsakomybė atsiranda ir dėl žalos, susijusios su sutartiniais santykiais²².

Deliktas yra neteisėtas valinis asmens veiksmas, padaręs žalos (turtinės ar neturtinės) kitam asmeniui, su kuriuo žalą padaręs asmuo iki šiai atsirandant neturėjo jokių santykių. Delikto, arba tiksliau, žalos padarymo, pagrindu susiklosto prievoliniai teisiniai santykiai, vadinami deliktiniais prievoliniais teisiniais santykiais²³.

Tiek sutartinė, tiek deliktinė atsakomybė yra turtinio pobūdžio, jų abiejų pagrindinė funkcija – kompensacinė, jų taikymas nepašalina galimybės taikyti kitų teisinės atsakomybės rūšių, kitų civilinių teisinių gynimo būdų, jos abi pasižymi naujumu egzistuojančios sutarties ar delikto požiūriu, esant tiek vienai, tiek kitai skolininkas patiria neigiamus turtinius padarinius, tačiau sutartinės civilinės atsakomybės atveju tarp šalių galimi įvairūs susitarimai, pavyzdžiui, dėl civilinės atsakomybės ribojimo, kas iš esmės negalima deliktinės civilinės atsakomybės atveju. Tuo tarpu deliktinės civilinės atsakomybės atveju yra žymiai didesnės galimybės prisiteisti neturtinę žalą, kas mažai tikėtina esant sutartinei civilinei atsakomybei. Be to, sutartinė ir deliktinė atsakomybės skiriasi atsakomybės atsiradimo pagrindais, skirtingos atsakomybės formos, skirtingas atsakomybės sąlygų taikymas, skirtingas atsakomybės dydis ir nustatymas,

²⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262.

²¹ Ten pat.

²² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262.

²³ Mikelėnas V. Prievolių teisė, pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P. 62.

nevienodos galimybės apdrausti civilinę atsakomybę, skirtingi ir nevienodai taikomi ieškinio senaties terminai.

Kaip ir daugelio pasaulio valstybių, kuriose yra lotynų notariato sistema, profesionalai, tarp jų ir notarai, turi atsakyti pagal deliktinės civilinės atsakomybės taisykles.

Mūsų nuomone, notaro civilinė atsakomybė iš tiesų yra deliktinė dėl to, kad notaras vykdo savo funkcijas Lietuvos Respublikos vardu ir tai suteikia jam viešosios valdžios atstovo statusą; notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, veikiantis įstatymo pagrindu, ir jis neturi teisės atsisakyti atlikti notarinių veiksmų, išskyrus įstatyme įvardintus atvejus, skirtingai nei advokatas, kurio veikla grindžiama advokato ir kliento sutartiniais santykiais. Advokatas gina tik tam tikro savojo kliento interesus, tuo tarpu notaro ir jo kliento nesieja sutartiniai santykiai, notaras visiems civilinio teisinio santykio dalyviams sudaro vienodas sąlygas, jis gina teises ir teisėtus interesus ne tik asmenų, atliekančių notarinį veiksma, bet ir kitų asmenų, kuriuos įtakoja atliekamas notarinis veiksmas, taip pat viešą interesą. Be to, tarp notaro ir kliento nėra sudaroma sutartis dėl notarinio veiksmo atlikimo, notarą ir asmenis, kurie kreipiasi į notarą dėl notarinių veiksmų atlikimo, sieja teisiniai santykiai, atsirandantys įstatymo pagrindu. Skiriasi apmokėjimas už notaro ir advokato suteiktą teisinę paslaugą, apmokėjimas už advokato darbą yra sutartinis advokato ir jo kliento reikalas, tuo tarpu notaras už notarinius veiksmus gauna valstybės įgaliotų institucijų nustatytą įkainį, tuo, mūsų manymu, įstatymas iš anksto užtikrina notaro objektyvumą bei nešališkumą. Taigi, dėl šių ir dėl daugelio kitų priežasčių notaro atsakomybė yra deliktinė.

Nagrinėjant deliktinės notaro civilinės atsakomybės ypatumus svarbu tai, kad ji taikoma laikantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso VI knygos XXII skyriaus pirmojo ir trečiojo skirsnių nuostatomis. Notaro civilinės atsakomybės ypatumus lemia tai, jog jis veikia laikydamasis ne sutarties su klientu, o įstatymų nustatytų įsipareigojimų, skirtingai nuo advokato, kuris nesaistomas pareigos sudaryti teisinių paslaugų sutartį, jo valioje sudaryti tokią sutartį su klientu ar ne, kai notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, atliekantis tik jam priskirtas funkcijas, kuriam be pagrindo atsisakius atlikti notarinį veiksma sutrinka viešųjų funkcijų įgyvendinimas, tad būtent dėl to Lietuvos Respublikos notariato įstatyme nustatyti aiškūs pagrindai, kada notaras gali atsisakyti notarinį veiksma, be to notaro atsisakymą atlikti notarinį veiksma asmuo, kuriam atsisakyta, gali apskųsti Apylinkės teismui civilinio proceso tvarka.

Lozanos miesto notarės Loros Tonne publikacijoje „Notaro civilinė atsakomybė“ išsakyta nuomonė, su kuria negalime nesutikti, jog notaro civilinės atsakomybės klausimas iškyla esant tam tikroms sąlygoms, notaras turi atlikti neteisėtą veiksma dėl savo kaltės ir šis veiksmas turi sukelti žala, tokiu būdu turima omenyje priežastis, kaltė, priežastinis ryšys ir žala (nuostoliai)²⁴.

²⁴ Развитие небюджетного нотариата в России: квалифицированная юридическая помощь и защита прав граждан и юридических лиц. Издательский дом „ОСТ – МЕДИА“, Москва 2000. P. 173.

Notaro civilinė atsakomybė galima tik tada, kai yra visos keturios žemiau išvardintos būtinios notaro civilinei atsakomybei atsirasti sąlygos (jų visetas):

- 1) neteisėti veiksmai;
- 2) žala;
- 3) notaro kaltė;
- 4) priežastinis ryšys, kurios analizuojamos kitose šio magistro baigiamojo darbo dalyse.

Kituose keturiuose trečiosios magistro baigiamojo darbo dalies poskyriuose detaliam panagrinėjimui šias sąlygas.

3.2. NETEISĖTI VEIKSMAI KAIP BŪTINOJI NOTARO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS SĄLYGA

Viena iš sąlygų notaro civilinei atsakomybei atsirasti – neteisėti veiksmai arba notaro veiksmų neteisėtumas. Prancūzų teisės mokslininko Žano – Liuko Obero nuomone minėti neteisėti notaro veiksmai gali būti skirstomi į paties notaro veiksmus ir į trečiųjų asmenų veiksmus²⁵. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.246 straipsnis nurodo, kad civilinė atsakomybė atsiranda neįvykdžius įstatymuose ar sutartyje nustatytos pareigos (neteisėtas neveikimas) arba atlikus veiksmus, kuriuos įstatymai ar sutartis draudžia atlikti (neteisėtas veikimas) arba pažeidus bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai²⁶. Taigi, mūsų manymu, neteisėti veiksmai gali būti skirstomi į:

1. Neteisėtą veikimą – atlikimą veiksmų, kuriuos draudžia įstatymas ar sutartis, pavyzdžiui, dirbant pagal darbo sutartį verstis konkuruojančia veikla.
2. Neteisėtą neveikimą – neįvykdymą įstatymuose numatytos pareigos.
3. Bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimą.

Neteisėti veiksmai paprastai yra nustatyti, jei pažeista objektyvioji teisės norma arba pažeista subjektyvi teisės ginama vertybė.

Asmens elgesio neteisėtumas – būtina bet kurios atsakomybės rūšies taikymo sąlyga, žalą sukėlus asmens elgesys vertinamas pagal teisės aktų reikalavimus. Neteisėti veiksmai – teisės aktų reikalavimų neatitinkantys veiksmai. Žalą galima padaryti tiek aktyviais veiksmais, tiek pasyviai. Neteisėtais veiksmais padarius žalą teisinė pareiga veikti ar susilaikyti nuo veikimo transformuojasi į teisinę pareigą atlyginti žalą. Kai asmens veiksmai yra ne visiškai tinkami ne teisinio pobūdžio normų požiūriu, atsiranda moralinė atsakomybė. Teisėtais veiksmais padaryta

²⁵ Гражданско – правовая ответственность нотариусов, Жан – Люк Обер. Москва, ФРИК, 2007. Р. 40.

²⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262.

žala negali sukelti civilinės atsakomybės. Civilinė teisė, skirtingai nei administracinė ar baudžiamoji, nepateikia baigtinio veikslių sąrašo, dėl kurių gali būti padaroma žala ir kurie yra neteisėti. Tai padaryta dėl daugelio priežasčių, kaip pavyzdžiui, dėl to, kad civilinė teisė reguliuoja platų santykių spektrą, visų atvejų aptarti neįmanoma; baigtinio sąrašo nustatymas prieštarautų pagrindinei civilinės atsakomybės funkcijai – kompensavimui; civilinė teisė yra dispozityvi ir leidžia šalims pasirinkti, ar taikyti atsakomybę, be to šalims suteikta teisė susitarti, už kokius veiksmus jos taikys atsakomybę. Neteisėtumas civilinėje teisėje yra platesnis nei neteisėtumas administracinėje ar baudžiamojoje teisėje, kur jis visada siejamas su kalte. Civilinėje teisėje neteisėtu gali būti pripažintas pats žalos padarymo faktas, nesiejant jo su asmens kalte. Neteisėtu civilinė teisė pripažįsta bet koki žalos padarymo atvejį, jei nenustatoma civilinę atsakomybę šalinančių aplinkybių. Ar asmens veiksmai teisėti, sprendžiama pagal visų rūšių teisės aktus, reguliuojančius asmens veiklą (civilinės, baudžiamosios, administracinės, darbo), kurie yra asmens veiklos reguliavimo šaltiniai. Neteisėtais veiksmais gali būti pripažįstamas tik toks pareigos pažeidimas, kai nustatytoji pareiga yra teisėta. Neteisėtumas civilinėje teisėje gali pasireikšti ne tik subjektinės pareigos pažeidimu, bet ir piktnaudžiavimu teise. Neteisėtumas gali būti apibūdinamas kaip svetimos subjektinės teisės pažeidimas, nesant tam pakankamo teisinio pagrindo, pasireiškiantis draudimo pažeidimu, nurodymo nevykdymu, leidimo ar suvaržymo ribų nepaisymu, bendro ar konkretaus pobūdžio teisinės pareigos nesilaikymu, piktnaudžiavimu teise.

Neteisėtumas civilinėje atsakomybėje yra teisinės pareigos pažeidimas. Teisinė pareiga paprastai atsiranda iš įstatymo, sutarties, veikslių, kuriuos draudžia įstatymas, atlikimo, veikslių, kuriuos draudžia sutartis, atlikimo, bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai, nevykdymo.

Neteisėtumas sutartinėje ir deliktinėje atsakomybėje skiriasi, neteisėti veiksmai sutartinėje atsakomybėje suprantami kaip sutartinės prievolės neįvykdymas ar sutartinės prievolės pažeidimas (taip pat ir termino praleidimas). Neteisėti veiksmai deliktinėje atsakomybėje traktuojami arba pagal generalinio delikto principą, kai bet koks kaltas asmens veiksmas, sąlygojęs žalą, yra neteisėtas, arba pagal specialaus delikto principą, kai kaltas asmens veiksmas tam tikromis sąlygomis yra neteisėtas. Deliktinėje atsakomybėje neteisėtumas yra kaltės elementas.

Viena iš priežasčių žalai atsirasti yra įstatymų pažeidimas, tai yra notaro ydingai atlikti ar neatlikti notariniai veiksmai. Ydingai atlikti notariniai veiksmai yra galiojančiai teisei prieštaraujantys veiksmai. Neteisėti tokio pobūdžio veiksmai pirmiausia yra tada, kai prieštarauja

taisyklėms, numatytoms notarų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose, tačiau nekyla abejonės dėl to, kad ji bus neteisėta, jei prieštaraus ir kitiems teisės aktams²⁷.

Kita priežastis, sąlygojanti žalos atsiradimą, yra nepakankamas notaro atidumas ir rūpestingumas savo pareigų atžvilgiu.

Lozanos miesto notarės Loros Tonne publikacijoje „Notaro civilinė atsakomybė“ išsakyta nuomonė, su kuria negalime nesutikti, jog galima teigti, jog neteisėtas veiksmas bus atliktas tada, kai notaras arba pažeis vieną iš daugelio savo pareigų, arba įformins įstatymams prieštaraujantį sandorį, arba atliks prieštaraujantį moralei veiksma²⁸.

Neteisėti veiksmai gali būti tiek notaro veikimas, tiek ir neveikimas. Pavyzdžiui, notaras, atlikdamas notarinius veiksmus, ne visiškai įvykdo savo pareigas, arba notaras, priešingai jam priklausančiai pareigai, atsisako atlikti notarinius veiksmus, neprieštaraujančius galiojančiai teisei.

Praktikoje didžiausios problemos kyla, kai reikia nustatyti kokius neteisėtus veiksmus atliko notaras. Neteisėtų notaro veiksmų atribojimas nuo kaltės svarbus tiek įgyvendinant materialinį santykį, tiek procese esant ieškovo pareigai įrodyti neteisėtus veiksmus, o notarui – savo nekaltumą.

Kokie notaro veiksmai laikytini neteisėtais? Civilinės teisės teorijoje veiksmų teisėtumas ar neteisėtumas nustatomas analizuojant jų santykį su teise, o ne su pasekmėmis. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.246 str. numato, kad veiksmai (neveikimas) laikomi neteisėtais ne tik, jei jie pažeidžia įstatymuose ar sutartyje nustatytą pareigą įvykdyti tam tikrus veiksmus ar nuo jų susilaikyti, bet ir ir tais atvejais, kai veikimu (neveikimu) pažeidžiama bendro pobūdžio taisyklė elgtis atidžiai ir rūpestingai, numatyta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.263 str.²⁹. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso prasme neteisėtumas apima ir moralinės pareigos pažeidimą. Neteisėta veika notaro civilinėje atsakomybėje pasireiškia tuo, jog notaras neatlieka teisinės pareigos užtikrinti jo patvirtinto sandorio teisėtumą.

1999 m. rugsėjo 27 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartyje civilinėje byloje Nr.3K-3-398/1999 m. pabrėžiama, jog neteisėtumas civilinėje teisėje yra daugeliu atvejų reliatyvi sąvoka, priklausanti nuo daugelio konkrečių aplinkybių. Kartais, nustatant veikos teisėtumą ir kaltę, kaip civilinės atsakomybės atsiradimo sąlygas, reikia pasiremti protingumo standarto, sąžiningumo, profesinio rūpestingumo ar kitais kriterijais³⁰.

²⁷ Nekrošius V. Notariato teisė. Kaunas: Dangerta, 1997. P. 42.

²⁸ Развитие небюджетного нотариата в России: квалифицированная юридическая помощь и защита прав граждан и юридических лиц. Издательский дом „ОСТ – МЕДИА“, Москва 2000. P. 174.

²⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262.

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo svetainė internete// http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1; prisijungimo laikas: 2011.03.21.

Vertinant notaro veiksmų teisėtumą, būtina juos atriboti nuo kitų dalyvaujančių atliekant notarinį veiksma asmenų veiksmų³¹. Notaras yra asmuo, užtikrinantis, jog nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Notaro atsakomybė suabsoliutinama. Iš to seka prezumpcija, jog notaras atsakingas visais atvejais, kai jo patvirtintas sandoris pripažįstamas negaliojančiu, tuomet notarui tektų įrodinėti, kad jis nekaltas, kai šalys sudarė apsimestinį ar tariamą sandorį. Tai nėra teisinga. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 2 str. įtvirtinta, kad notaras privalo atlikti tai, ką numato įstatymas ir kaip nustato įstatymas³². Sudarius apsimestinį ar tariamą sandorį prezumpcija, kad notaras atliko neteisėtus veiksmus, neegzistuoja. Sandoris neteisėtas ne dėl to, kad notaras netinkamai įvykdė savo pareigas, bet dėl to, kad neteisėtai elgėsi sandorio šalys. Tačiau jei tvirtinant tokį sandorį dėl šalių elgesio ar kitų aplinkybių notarui kils abejonų, jis turi jas išsklaidyti, o paaiškėjus, jog sutartis sudaroma tik dėl akių, atsisakyti ją patvirtinti elgdamasis kaip atidus ir rūpestingas notaras.

Sandorio pripažinimas negaliojančiu nereiškia, jog notaro veiksmai buvo neteisėti. Notaro veikimas (neveikimas) tvirtinant sandorį gali būti pripažintas neteisėtu tik tada, jei jis pažeidžia rašytinės (pozityviosios) teisės normas.

Pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 178 str. neteisėtumą, kaip civilinės atsakomybės pagrindą, privalo įrodyti kreditorius.

3.3. ŽALA – BŪTINOJI SĄLYGA NOTARO CIVILINEI ATSAKOMYBEI KILTI

Kita būtina notaro civilinės atsakomybės sąlyga – žala. Žala galėtų būti apibūdinama kaip teisės saugomų asmeninių ir turtinių vertybių sunaikinimas arba pakenkimas neteisėtais veiksmais, sukėlus neigiamų pasekmių, kurias pagal įstatymą galima įvertinti turtine išraiška. Žalos požymiai:

- * poveikis asmeninėms ir turtinėms vertybėms;
- * poveikis teisės ginamoms vertybėms;
- * poveikis, kurio rezultatas nukentėjusiajam yra neigiamas;
- * neigimas rezultatas įvertinamas turtine išraiška;
- * su šiais juridiniais faktais įstatymas sieja prievolę atlyginti žalą³³.

Žalos sąvoka nesiejama su objekto ekonomine verte, todėl žala padaroma ir tada, kai jos poveikis pasireiškia prieš ekonomiškai negalimus įvertinti objektus, pavyzdžiui, žmogaus garbei ir orumui, teisėms, vardui. Kitais atvejais žala gali būti padaroma turintiems medžiaginę išraišką

³¹ Baranauskas E. Notaro civilinė atsakomybė: aktualūs klausimai // Jurisprudencija, 2003, Nr. 37(29), P. 61.

³² Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 28-810.

³³ Norkūnas A., Selelionytė – Drukeitinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. P 42.

objektams, tačiau negalimiems įvertinti ekonomine prasme ir verte dėl jų pobūdžio, pavyzdžiui, žmogaus sužalojimas, pakenkimas jo organams. Svarbu tai, kad žala gali būti padaroma tik tada, kai neigiamas jos poveikis pasireiškia teisės ginamiems ir saugomiems objektams, vertybėms, interesams.

Asmuo, kuriam yra padaryta žala, turi teisę reikalauti atkurti iki pažeidimo buvusią padėtį. Tai įmanoma taikant civilinę atsakomybę, tačiau neretai iki pažeidimo buvusią padėtį įmanoma atstatyti ne visais atvejais, pavyzdžiui, pakenkus asmens garbei, praradimai yra neatstatomi, šiuo atveju galima kalbėti tik apie žalos kompensavimą iš dalies.

Civilinė atsakomybė gali atsirasti, kai padaryta žala yra individuali; pakenkto intereso individualumas reiškia, kad jis yra subjektinis, priklausantis tam tikram konkrečiam asmeniui, bet neturima galvoje, kad tai tik su individu susijęs dalykas, nes gali būti pakenkiami ir kolektyviniai interesai, pavyzdžiui, apskritai visos valstybės.

Civilinė atsakomybė yra turtinė, todėl ir žalos atlyginimas yra turtinis, nepaisant to, ar materialiam, ar nematerialiam interesui padarytas neigiamas poveikis.

Žala yra būtina sąlyga visais deliktinės atsakomybės atvejais³⁴, jei asmeniui nepadaryta žala, nėra ir atsakomybės. Notaro notariniais veiksmais padaryta žala tretiesiems asmenims pasireiškia kaip minėtų asmenų turtinių ar neturtinių teisių ir teisėtų interesų pažeidimas.

Pasak pancūsų teisės mokslininko Žan – Liuko Obero, akivaizdu, jog notarui negalima būtų inkriminuoti jokio jo atlikto neteisėto veiksmo, net itin reikšmingo, jei minėtas veiksmas nebūtų padaręs žalos: civilinė teisinė atsakomybė visų pirma yra žalos atlyginimo mechanizmas, ir tik po to tam tikros sankcijos pritaikymas³⁵.

Žala klasifikuojama įvairiai, pavyzdžiui, žala pagal vertybių pobūdį skirstoma į žalą turtui, žalą asmeniui ir moralinę (neturtinę) žalą; pagal neteisėto veikimo ir žalos santykį žala gali būti tiesioginė (reali, tikroji žala) ir netiesioginė (negautos pajamos); pagal žalos kompensavimo galimybę žala skirstoma į visiškai kompensuojamą bei kompensuojamą tik iš dalies.

Pasak Lozanos miesto notarės Loros Tonne, notaro padaryta žala visų pirma būna turtinio pobūdžio, tačiau ji taip pat gali pasireikšti kūno sužalojimu ar neturtine žala³⁶.

Žala, įvertinta pinigais, yra nuostoliai, kurie skirstomi į realius (tiesioginius) – tiesiogiai žalingų pasekmių sąlygotas ir dėl to būtinąsias išlaidas ar kaštus materialinio pobūdžio objektų pakenkimams pašalinti; į netiesioginius – neteisėtų veiksmų sąlygotas išlaidas ar kaštus arba turto sumažėjimą, kurie atsiranda kaip žalos padarymo papildomas rezultatas, arba yra būtini siekiant gauti žalos atlyginimą (negautos pajamos, išlaidos žalos prevencijai ar sumažinimui).

³⁴ Baranauskas E. Notaro civilinė atsakomybė: aktualūs klausimai // Jurisprudencija, 2003, Nr. 37(29), P. 60.

³⁵ Гражданско – правовая ответственность нотариусов, Жан – Люк Обер. Москва, ФРПК, 2007. P. 66.

³⁶ Развитие небюджетного нотариата в России: квалифицированная юридическая помощь и защита прав граждан и юридических лиц. Издательский дом „ОСТ – МЕДИА“, Москва 2000. P. 174.

Pagal galimybę tiksliai apskaičiuoti nuostoliai klasifikuojami į bendruosius, priteisiamus už žalą, kai jos dydžio neįmanoma tiksliai apskaičiuoti, kurių dydžio įrodinėti nereikia, pats teismas pagal požymius ar įstatymuose esančius kriterijus nustato jų dydį (pagal Europos deliktų teisės principų 2:105 str. kai žalos konkretų dydį sunku įrodyti ar tai pernelyg brangu, tai teismas nustato padarytos žalos dydį); ir į specialiuosius – kai žalos dydį įmanoma tiksliai apskaičiuoti pinigais, ieškovas turi įrodyti specialiųjų nuostolių dydį. Bendrųjų nuotolių atveju ieškovo pareiga įrodyti žalos požymius ir žalos kriterijus, žalos padarymo faktas preziumuojamas, kai įrodomi žalos požymiai, žalos dydį nustato teismas pagal jos dydžio nustatymo kriterijus. Esant specialiesiems nuostoliams, jie gali būti tiksliai nustatomi ir yra įrodomi ieškovo, specialiuosius nuostolius patvirtina kaštų, išlaidų, negautų pajamų sumos, kurios nurodomos mokėjimo, atsiskaitymo dokumentuose, sąmatose, sąskaitose – faktūrose.

Padarius žalą išryškėja jos dydžio nustatymo problema. Žala įvertinama vadovaujantis objektyviuoju (abstrakčiuoju), subjektyviuoju (konkrečiuoju) arba pragmatiniu metodais. Pagal objektyvųjį metodą žala apskaičiuojama turto rinkos verte, sužalojus asmenį – jo darbo jėgos verte rinkoje. Subjektyviuoju metodu žalos dydis apskaičiuojamas kaip skirtumas tarp nukentėjusiojo turtinės padėties teismo sprendimo priėmimo dieną ir jo galimos turtinės padėties, jeigu nebūtų buvę pažeidimo. Pragmatiniu būdu žalos dydis nustatomas pagal konkrečios bylos aplinkybes, atsižvelgiant į protingumo kriterijų. Nustatant žalą turi būti griežtai laikomasi visiško nuostolių atlyginimo principo – nukentėjusysis neturi atsidurti nei geresnėje, nei blogesnėje padėtyje, kuri buvo iki jo teisių pažeidimo. Egzistuoja ir nuostolių sumažinimo doktrina, vadovaujantis kuria nukentėjusysis privalo įmanomai stengtis, kad išvengtų nuostolių ar įmanomai neleistų jiems padidėti; byloje atsakovas gali įrodinėti, kad ieškovas pats savo nerūpestingumu ar aplaidumu sudarė sąlygas žalai padidėti ir dėl to gali reikalauti nuostolius atitinkamai mažinti. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.249 str. 5 d. žalos dydis apskaičiuojamas pagal kainas, galiojančias teismo sprendimo priėmimo dieną, jeigu įstatymai ar prievolės esmė nereikalauja taikyti kainų, buvusių žalos padarymo ar ieškinio pareiškimo dieną³⁷. Įstatymai numato, kad iš neteisėtų veiksmų gauta atsakingo asmens nauda gali būti įvertinta kaip kreditoriaus nuostoliai ir jam priteisti (LR CK 6.249 str. 2 d.). Dėl žalos padarymo išleistos protingo dydžio lėšos (išlaidos) atlyginamos civilinės atsakomybės tvarka, jei jos yra būtinosios (priverstinės), realiosios (sumokėtos), protingos (ne pernelyg didelės). Europos žmogaus teisių teismo 2003 m. kovo 6 d. sprendime *Jasiūnienė prieš Lietuvos Respubliką* (pareiškimo Nr.41510/98) 55 p. pasisakyta, kad teisinės išlaidos priteisiamos, jei jos yra būtinos, realiai patirtos ir protingo dydžio. Žalos ar nuostolių padengimui reikalingos piniginės sąnaudos, kurios dar nėra sumokėtos, bet gali būti teismo priteisiamos, t.y. kaštai, turi būti būtinieji

³⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262.

(priverstiniai) ir protingi (ne pernelyg dideli). Nukentėjusio asmens iš anksto numatytas gauti pelnas, kurio jis negavo dėl pajamų gavimo šaltinio neteisėto pakenkimo, sunaikinimo ar neteisėtų veiksmų, t.y. negautos pajamos, atlyginamos civilinės atsakomybės tvarka jeigu jos iš anksto numatytos gauti, pakenktas ar sunaikintas jų gavimo šaltinis, susijusios su neteisėtais veiksmais.

Civilinės atsakomybės požiūriu notaras nelaikomas valstybės pareigūnu, jis asmeniškai atsako bendraisiais pagrindais, ir šios atsakomybės dydžio įstatymai neriboja³⁸. Dėl šios priežasties notarui taikomas visiškos atsakomybės principas – notaras privalo atlyginti ir negautas pajamas, kurios būtų gautos, jei nebūtų neteisėtų veiksmų, įstatymų nustatytais atvejais notaras gali būti įpareigotas atlyginti tiek turtinę, tiek neturtinę žalą, kaip, pavyzdžiui, esant gyvam testatoriui atskleidus testamentą turinį būsimiems įpėdiniams be testatoriaus sutikimo, nevykdant Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 14 str. įtvirtintos notarinių veiksmų slaptumo užtikrinimo pareigos, pažeidžiant asmens teisę į privatų gyvenimą, atsirandant pareigai atlyginti neturtinę žalą pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.23 str³⁹.

Dėl neturtinės žalos atlyginimo notaro civilinės atsakomybės atveju Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs nuasmenintoje nutartyje byloje Nr.3K-3-88-2006. Notaro turtinė atsakomybė už profesinę veiklą padarytus pažeidimus yra deliktinė. Pagal deliktinės civilinės atsakomybės nuostatas atsakingas asmuo privalo atlyginti žalą įstatymų nustatytais atvejais (6.263 straipsnio 2 dalis). Tokia nuostata yra CK 6.250 straipsnio 2 dalyje, kurioje nurodyti keli (bet ne visi) atvejai, kai turi būti atlyginama neturtinė žala. Tai – neturtinė žala, kuri padaryta nusikaltimo atveju, kai ji padaryta asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo, taip pat kai jos atlyginimą numato įstatymas. Notaro veiklą reglamentuoja Lietuvos Respublikos notariato įstatymas, bet neturtinės žalos atlyginimo atvejo jame nenumatyta.

Kadangi neteisėtais notaro veiksmais išduodant paveldėjimo teisės liudijimą į visą palikimą, o ne į jo dalį, nebuvo įrodytas notaro nusikaltimas, neturtinės žalos padarymas nesiejamas su žala asmens sveikatai ar gyvybės atėmimu, tai nėra nė vieno atvejo, nurodyto CK 6.250 straipsnio 2 dalyje, kurį reikėtų taikyti ir pagal kurį būtų pagrindas priteisti neturtinę žalą.

Pagal CK 1.91 straipsnio 3 dalį neturtinė žala priteisiama, jeigu sandoris yra pripažintas negaliojančiu dėl apgaulės ar kitų jame išvardytų aplinkybių. Apgaulė, šalies atstovo piktaivališkas susitarimas ar kitos šioje normoje nurodytos aplinkybės turi būti nustatytos byloje kaip ginčijamo sandorio panaikinimo pagrindas. Jeigu teismas ginčijamo sandorio nepanaikino

³⁸ Baranauskas E. Notaro civilinė atsakomybė: aktualūs klausimai // Jurisprudencija, 2003, Nr. 37(29), P. 60.

³⁹ Ten pat.

dėl CK 1.91 straipsnyje išvardytų aplinkybių, tai nukentėjusysis negali remtis apgaule, piktavališku susitarimu kaip pagrindu atlyginti jam neturtinę žalą⁴⁰.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nuasmenintoje nutartyje byloje Nr.3K-3-446-2007 konstatavo, jog žala – tai asmens turto netekimas ar negavimas, kai asmuo pagrįstai ir realiai tikėjosi ją gauti. Tai gali būti ir tuo atveju, kai turtą numatoma gauti kaip palikimą pagal testamentą. Vien turto pagal panaikintą testamentą negavimo faktas nereiškia, kad yra padaryta žala. Negautas turtas ar pajamos kaip žala yra tada, jeigu buvo pagrįsta tikėtis ir realu turtą gauti. Testamento surašymo atveju turto gavimo pagrindas yra juridinių faktų visuma – testatoriaus valios palikti turtą išreiškimas ir testamentinio įpėdinio valios priimti palikimą pagal testamentą išreiškimas. Testatoriaus valia, t. y. jo asmeninis patvarkymas dėl turto, yra išforminamas testamentu. Testamentai yra oficialūs ir asmeniniai. Oficialūs testamentai turi būti tvirtinami notarine tvarka (CK 5.28 straipsnio 1 dalis). Notarine tvarka patvirtinant testamentą yra užtikrinamas asmens tikrosios valios patikrinimas. Ji neturi kelti abejonių. Jeigu testamentas yra panaikinamas dėl jo tvirtinimo tvarkos pažeidimų ir palikėjo valios trūkumų, tai taikant civilinę atsakomybę gali būti laikomasi nuostatos, kad asmens valia palikti turtą testamentu neišreikšta. Atsižvelgiant į šių santykių prigimtį ir specifiką, testatoriaus valia ir testamentu turinys negali būti įrodinėjami kitomis priemonėmis, kaip testamentu (CPK 177 straipsnio 4 dalis). Jeigu testamentas panaikintas dėl testatoriaus valios trūkumų, tai daroma išvada, kad galimas testamentinis įpėdinis neįrodė, jog egzistavo testatoriaus valia perleisti turtą. Negautą turtą pagal panaikintą testamentą dėl valios trūkumų kaip žalą negalima vertinti nesant vieno iš žalos, kaip negauto turto, kurį buvo numatoma gauti, požymių – pagrįsto tikėtinumo turtą gauti⁴¹.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.249 straipsnis nurodo, kad žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų (netiesioginiai nuostoliai)⁴². Žala, atsiradusi dėl ydingų notaro veiksmų, gali būti dvejopo pobūdžio: turtinė ir neturtinė. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.251 straipsnyje nurodoma, kad padaryti nuostoliai turi būti atlyginti visiškai, išskyrus atvejus, kai įstatymai ar sutartis nustato ribotą atsakomybę⁴³. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas jokių išimčių nenumato, todėl notaras turi atlyginti visą padarytą žalą. Tai reiškia, jog veikia visiško žalos atlyginimo principas. Taigi notaras privalo atlyginti visą tiesiogiai atsiradusią žalą bei negautas pajamas, kurias klientas būtų gavęs, jeigu notariniai veiksmai būtų atlikti deramai. Todėl atlygintinos žalos dydis gali būti didesnis nei teisės ar prievolės, kylančios iš ydingai atliktų notarinių veiksmų.

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo svetainė internete// http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1; prisijungimo laikas: 2011.01.04.

⁴¹ Ten pat.

⁴² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262.

⁴³ Ten pat.

Žalą ir neteisėtą notaro veiką, kreipdamasis į teismą, turi įrodyti ieškovas. Tai įrodžius, skolininko (šiuo atveju notaro) kaltė preziumuojama, t.y. skolininkas (šiuo atveju notaras) privalo atsakyti už žalą, jei neįrodo, kad žala atsirado ne dėl jo kaltės. Kaltė notaro deliktinės atsakomybės atveju gali pasireikšti kaip jo nepakankamas apdairumas, profesinis neatidumas ar net klaida. Jei notaras, dėl kurio atliktų notarinių veiksmų padaryta žala, miršta, nesuspėjęs jos atlyginti, minėtą žalą, padarytą dėl jo atliktų notarinių veiksmų, privalo atlyginti notaro įpėdiniai Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nustatytais pagrindais ir tvarka.

3.4. KALTĖ, BŪTINA NOTARO CIVILINEI ATSAKOMYBEI ATSIIRASTI

Kalbant apie kaltę, kaip apie notaro civilinės atsakomybės sąlygą, pažymėtina, kad iki naujojo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso įsigaliojimo 2001 m. liepos 1 dieną, kaltė civilinėje teisėje buvo suprantama subjektyviaja prasme, tai yra kaip žalą padariusio asmens psichinis santykis su daromais veiksmais ir jų pasekmėmis. Šiuo metu kaltė suprantama kitaip, tai yra objektyviaja prasme, t.y. kaip žalą padariusio asmens išorinis vertinimas pagal objektyvius elgesio standartus. Kalte civilinėje teisėje pripažįstama tai, kad asmuo nesugeba elgtis taip, kaip galima būtų protingai iš jo tikėtis. Ar asmuo kaltas, ar ne, civilinėje teisėje nustatoma taikant jo elgesiui protingo, apdairaus, rūpestingo žmogaus (bonus pater familias) elgesio standartą, kai paties asmens požiūris į jo veiksmus ir pasekmes nėra svarbus, bet svarbus jo elgesio atitikimas objektyviems elgesio standartams. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.248 straipsnis nurodo, kad civilinė atsakomybė atsiranda tik tais atvejais, jeigu įpareigotas asmuo kaltas⁴⁴. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas nepateikia kaltės sąvokos, todėl remiamasi teorija. Laikoma, kad asmuo kaltas, jeigu atsižvelgiant į prievolės esmę bei kitas aplinkybes jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina. Reikalaujamas atidumo ir rūpestingumo laipsnis bet kuriomis sąlygomis turi būti toks, kad žalos nebūtų padaroma. Įstatymas visiems nurodo bendro pobūdžio pareigą elgtis taip, kad žalos neatsirastų (LR CK 6.263 str.). Atsargus elgesys – tai rūpestingas, apdairus, teisėtas asmens veikimas konkrečioje situacijoje, kai jis numato būsimą elgimosi būdą, jo pasekmes ir sugeba veikti taip, kad žalos neatsirastų. Šių reikalavimų neužtikrinimas reiškia asmens kaltę.

Notaro veiksmuose kaltė pasireiškia per:

- * įstatymų reikalavimų pažeidimą;
- * per nepakankamą atidumą bei rūpestingumą.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262.

Pasak Lozanos miesto notarės Loros Tonne, laikoma, jog notaras yra savos srities profesionalas, taigi jis negali pasiteisinti žinių stoka ar bet kuria kita notaro kaltę pateisinančia priežastimi, štai dėl ko notaro veikloje klaida nebūtinai turi būti itin didžiulė ar reikšminga, kad į ją būtų atsižvelgiama, pakanka paprasto nerūpestingumo⁴⁵.

Kad notarui atsirastų prievolė atlyginti žalą, nebūtina, kad notarinių veikslių ydingumas būtų pagrįstas notaro tyčia. Atsakomybę sukelia bet kuri kaltės forma – net ir pati lengviausia. Kaltė, kaip civilinės atsakomybės sąlyga, gali būti dviejų formų: kaip tyčia (toks elgesys, kuriuo aiškiai siekiama padaryti žalą kitam asmeniui ar turtui arba nors ir nesiekama, tačiau asmens elgesys sukėlė aiškiai numatomą grėsmę tokiai žalai atsirasti ir tas asmuo nesiėmė priemonių užkirsti kelią žalos atsiradimui), kaip neatsargumas (toks elgesys, kai žalą padaryti nesiekama, tačiau elgesys neatitinka normalių, įprastai reikalaujamų atidaus, rūpestingo asmens elgesio standartų). Teorijoje neatsargumas skirstomas į didelį, vidutinį, minimalų, tačiau dėl to, kad šias rūšis sunku atskirti vieną nuo kitos, praktikoje dažniausiai naudojamas šis skirstymas:

1) didelis neatsargumas (elgesys, pasireiškiantis veiksmis, kurių asmuo, laikydamasis bent minimalių atsargumo ir dėmesingumo reikalavimų, nebūtų padaręs; tai ne specialus žalos darymas, kaip tyčios atveju, bet dėmesingumo ir rūpestingumo ignoravimas);

2) paprastas neatsargumas (nekonkretizuotų bendro pobūdžio nurodymų elgtis atsargiai ir rūpestingai nevykdymas).

Dar yra išskiriamas nedidelis neatsargumas, kuris tikrovėje gali pasireikšti kaip sunkiai pastebimas suklydimas ar klaida. Daliai asmenų, paprastai veikiančių profesinėje veikloje (notarui, advokatui, auditoriui, gydytojui, projektuotojui), keliami padidinti jų veiklos reikalavimai. Tai lemia, jog jų atsakomybė yra įmanoma esant net mažiausiam nukrypimui nuo veiklos taisyklių.

Kaltės, kaip notarų civilinės atsakomybės sąlygos, klausimas buvo nagrinėtas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinėje byloje Nr. 3K-3-398/1999, pagal L.Kazlauskienės kasacinį skundą (nutartis priimta 1999 m. rugsėjo 27 d). Šioje byloje ieškovė nurodė, kad notarė sandorio sudarymo metu nenustatė vienos iš šalių asmenybės, ir dėl to ji vėliau patyrė nuostolių. Žemesnių instancijų teismai atmetė ieškovės prašymus motyvuodami tuo, kad ieškovė nepateikė teismui įrodymų, jog žala atsirado dėl notarės veiksmų, be to, notarė pagal pasus patikrino asmenybes, t.y. notariato reikalavimus įvykdė. Baudžiamojoje byloje, iškeltoje notarei, jos kaltė nenustatyta ir byla nutraukta. Aukščiausiasis Teismas nustatė, kad teismai, nagrinėdami šią bylą ir sprenddami notarės kaltės klausimą, konstatavo, kad notarės kaltė nenustatyta baudžiamojoje byloje, todėl laikytina, kad notarė pagal galiojusį Lietuvos Respublikos notariato įstatymą savo

⁴⁵ Развитие небюджетного нотариата в России: квалифицированная юридическая помощь и защита прав граждан и юридических лиц. Издательский дом „ОСТ – МЕДИА“, Москва 2000. Р. 180.

veiksmus atliko tinkamai. Aukščiausiasis Teismas pasisakė, kad ši teismų išvada nėra pakankamai pagrįsta, nes teismai skyrė nepakankamai dėmesio civilinės atsakomybės specifikai, taip pat ir tam, kad civilinės atsakomybės pagrindinė funkcija yra kompensacinė, todėl ir kaltės samprata kita nei baudžiamojoje ar administracinėje teisėje; teismai nekreipė dėmesio į tai, kad neteisėtumas civilinėje teisėje yra daugeliu atveju reliatyvi sąvoka, priklausanti nuo daugelio konkrečių aplinkybių. Kartais, nustatant veiklos teisėtumą ir kaltę, kaip civilinės atsakomybės sąlygas, reikia pasiremti protingumo standarto, sąžiningumo, profesinio rūpestingumo, ar kitais kriterijais. Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad tam tikrų profesijų (notarų, gydytojų, advokatų ir pan.) veiklos specifika lemia jų civilinės atsakomybės ypatumus. Būtent notaro profesija, jo darbas ir veikla, susijusi su rizika padaryti žalą tiek savo, tiek ir trečiųjų asmenų turtui. Dėl notarų veiklos reikšmingumo ir ypatingumo notarams taikytini griežtesni atidumo, atsargumo, rūpestingumo reikalavimai. O šios ypatybės lemia ir privalomą notarų civilinės atsakomybės draudimą bei jų profesinės civilinės atsakomybės ypatumus. Konstatuodami notarės kaltės nebuvimą teismai nesprenė klausimo, ar nustatydama sandorio šalių tapatybę, parašų tikrumą notarė buvo atidi tiek, kiek to reikalauja notaro profesijos standartai.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija šios bylos nutartyje konstatavo, kad notaro civilinę atsakomybę (kompensacinio pobūdžio) lemia bet kuri, net ir pati lengviausia kaltės forma – nepakankamas atidumas, klaida ir pan. Todėl nustatinėdami notaro civilinės atsakomybės pagrindus, teismai turi nustatinėti ne tik tyčios ar neatsargumo, bet ir kitokias nusižengimo formas, kurias nulemia būtent profesinės veiklos specifika⁴⁶.

Tokią pačią poziciją Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išreiškė ir civilinėje byloje Nr. 3K-3-331/2001, *A. Šulinskienė v. notarė V.J. Martinaitienė* (2001 m. kovo 21 d. nutartis). Pažymėtina, kad ši nutartis reikšminga dar ir tuo, jog joje konstatuojama, kad esant civilinės atsakomybės draudimui, atsižvelgiant į notaro profesinės atsakomybės ypatumus, žalos atlyginimas įmanomas ir tais atvejais, kai deliktinės civilinės atsakomybės taikymas nebūtų galimas.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas civilinėje byloje Nr. 3K-3-452/2008 konstatavo, kad esant deliktinei atsakomybei, kaltė yra notaro civilinės atsakomybės sąlyga. Kaltės turinys šio asmens atsakomybės požiūriu yra ypatingas: jis priklauso nuo notarų veiklos ypatybių ir reikšmės, nes notarui keliami didesni reikalavimai ir atsakomybė tenka dėl paties mažiausio laipsnio neapsižiūrėjimo, neatidumo ar net klaidos. Tokį notaro kaltės ypatumą konstatavo ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. balandžio 17 d. nutartis, priimta byloje *B. L., A. J., ir kt. v. Vilniaus miesto 5-asis notarų biuras, Vilniaus miesto 22-ojo notarų biuro notarė S. B. ir kt.*, bylos Nr. 3K-3-

⁴⁶ Teismų praktika. 1999. Nr. 12. P. 119.

614/2002; 2002 m. birželio 13 d. nutartis, priimta byloje *A. S. v. Kauno rajono 1-ojo notarų biuro notarė G. P., Kauno rajono 2-ojo notarų biuro notarė R. R. ir kt.*, bylos Nr. 3K-7-645/2002; 2003 m. sausio 21 d. nutartis, priimta byloje *R. N. v. R. V., R. R. ir kt.*, bylos Nr. 3K-7-127/2003 ir kt.). Dėl to, sprendžiant dėl tam tikrą notarinį veiksma atlikusio notaro civilinės atsakomybės, būtina nustatyti, kokius kaltus veiksmus notaras atliko, taip pat turi būti įvertinta, ar šis asmuo toje konkrečioje situacijoje padarė viską, ko yra protinga iš jo reikalauti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. sausio 21 d. nutartis, priimta byloje *J. S., I. Z. v. Klaipėdos miesto 7-ojo notarų biuro notarė V. J. M., AB „Lietuvos draudimas“*, bylos Nr. 3K-3-11/2004; 2006 m. birželio 30 d. nutartis, priimta byloje *J. G. v. Kauno miesto 8-ojo notarų biuro notarė L. T., VĮ Registrų centras ir kt.*, bylos Nr. 3K-3-295/2006). Taigi, taikant Civilinio kodekso ir Notariato įstatymo normas, reglamentuojančias notaro atsakomybę, bei remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimais, darytina išvada, kad notarui turtinė atsakomybė už žalą, padarytą vykdant profesinę veiklą, gali būti taikoma tada, jeigu žala padaryta jo kaltais veiksmais (neveikimu)⁴⁷.

2002 m. birželio 13 d. nutartyje (civilinė byla Nr. 3K-7-645/2002 m.) pagal ieškovo A.Skučo kasacinį skundą Lietuvos Aukščiausiasis Teismas dar kartą pabrėžė, kad notaro atsakomybės atveju, kaltė, kaip bendroji civilinės atsakomybės sąlyga, turi ypatumų. Profesinę veiklą vykdančiam asmeniui yra nustatyti griežtesni rūpestingumo ir atidumo reikalavimai, negu paprastai, jo atsakomybės pagrindu gali būti paties mažiausio laipsnio neapsižiūrėjimas, neatidumas ar net klaida. Žemutinė suklydimo riba nustatyta pagal tai, ar notaras padarė viską, ko yra protinga iš jo reikalauti. Reikalavimai notarui, kaip vykdančiam profesinę veiklą asmeniui, apibrėžtini atsižvelgiant į tai, kokia jam tenka teisinė pareiga ir kokio pobūdžio veiklą jis vykdo. Kaip jau nurodyta, notaras privalo užtikrinti, kad civiliniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių. Jeigu teismas panaikina ar pripažįsta negaliojančiu notaro patvirtintą sandorį, tai yra prielaida svarstymui, kad notaras ne viską atliko, nes objektyviai įstatymo pažeidimas konstatuotas. Notaras atlieka teisinio pobūdžio veiklą, teikia teisinės paslaugas, todėl jas turi suteikti tinkamai. Tinkamas teisinių paslaugų suteikimas apima reikalavimus tai daryti kruopščiai, atidžiai ir teisiškai kvalifikuotai. Teisinės paslaugos atlikimas reikalauja vykdyti teisinį faktų įvertinimą. Vadinasi, turi būti nustatyti faktai ir jie tinkamai kvalifikuoti. Sandorio tvirtinimo metu notaras turi nustatyti faktines sandorio aplinkybes, jas teisiškai įvertinti ir tinkamai teisiškai įforminti. Notaras negali apsiriboti tuo, kad šalys nori sudaryti apibrėžtą sandorį. Ar pagal aplinkybes tai bus tam tikros rūšies sandoris, lemia ne vien sandorio šalių pageidavimas. Notaras privalo nustatyti faktinę padėtį, kurioje esant, šalys ketina sudaryti

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių svetainė internete// http://www.lat.lt/Default.aspx?item=tn_liteko&lang=1, prisijungimo laikas: 2010.11.03

sandori, asmenų pageidaujamas ir prognozuojamas pasekmes. Šių ir kitų reikšmingų duomenų pagrindu notaras privalo atlikti teisinį kvalifikavimą ir daryti teisinio pobūdžio išvadas, ar asmenų pageidaujamas sandoris neprieštaraus įstatymams. Atsižvelgiant į šiuos reikalavimus notaro profesinei veiklai, tvirtinant sandorius, notaro kaltė, kaip civilinės atsakomybės sąlyga nustatinėtina pagal tai, ar įrodyta, kad notaras konkrečioje situacijoje veikė tokiu būdu.

Notaro kaltės samprata yra aptarta jau minėtoje byloje Nr. 3K-7-645/2002 m. bei byloje Nr. 3K-7-127/2003 m. Narakienė v. notarė R. Butkauskaitė (2003 spalio 21d.). Šiose nutartyse pasisakant dėl notaro atsakomybės suformuluota nuostata, kad pakankamas notaro atsakomybės pagrindas yra paties mažiausio laipsnio neapsižiūrėjimas, neatidumas ar net klaida. Ar taikytina civilinė atsakomybė už notaro padarytą neatidumą, sprendžina pagal tai, ar šis asmuo padarė viską, ko yra protinga iš jo reikalauti. Jeigu konkrečiu atveju notaras ėmėsi teisės aktais numatytų priemonių, atliko kitus veiksmus, kurie, nors ir nenumatyti teisės aktais, bet buvo reikalingi ir jų pagrįsta reikalauti iš notaro, manant, kad tik taip jis tinkamai atliks pareigas, tai civilinė atsakomybė, kuri taikoma kaltės pagrindu, nebūtų galima dėl kaltės paneigimo. Jeigu notaras įrodo, jog atliko viską, kad žala neatsirastų dėl aplinkybių, susijusių su jo veiksmais, tai reiškia, kad notaras kaltę paneigė.

Civilinėje byloje Nr. 3K-3-11/2004 atsakovės Klaipėdos m. 7-ojo notarų biuro notarės Virginijos Joanos Martinauskienės kasacinį skundą 2004 m. sausio 21 d. priimtoje nutartyje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija pažymėjo, kad notaro kaltė neturėtų būti absoliutinama net ir panaikinus notaro patvirtintą dokumentą. Kiekvienu konkrečiu atveju reikia aiškintis, ar notaras tinkamai atliko jam įstatymais nustatytas pareigas. Jei įstatymas tam tikros pareigos nenumato, o, be to, kaip atsitiko šioje byloje, notaras ir neturėjo galimybės patikrinti tam tikrų faktų, notaro kaltės nėra, nepaisant to, kad buvo panaikintas jo patvirtintas dokumentas – tai galėjo atsitikti ir dėl kitų priežasčių.

Lietuvos Respublikos notariato įstatymas kalba tik apie notaro asmeninę atsakomybę. Šio įstatymo 16 straipsnyje nurodoma, kad notaras turi atlyginti visą savo ar jo biuro darbuotojų, atliekančių darbinės pareigas, padarytą žalą⁴⁸. Taigi notaras asmeniškai atsako už viso biure dirbančio personalo klaidas ir todėl atlygina klientui dėl to atsiradusią žalą.

Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 21 str. 1 ir 2 d. konstatuojamas notaro profesinės veiklos savarankiškumas ir yra ekonominė nepriklausomybė, teisė savo nuožiūra priimti į darbą notarui reikalingus biuro darbuotojus, mokėti jiems atlyginimą⁴⁹, kuris suponuoja notaro civilinės atsakomybės už kito asmens kaltę atsiradimą.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 28-810.

⁴⁹ Ten pat.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.246 str. 2 d. konstatuojama, jog įstatymai gali nustatyti, kad žalą privalo atlyginti asmuo, kuris tos žalos nepadarė, bet yra atsakingas už žalą padariusio asmens veiksmus (netiesioginė civilinė atsakomybė)⁵⁰. Kaip jau buvo minėta šioje magistro baigiamojo darbo dalyje Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 16 str. 1 d. įtvirtinta ne tik asmeninė notaro profesinė civilinė atsakomybė atsakomybė, tačiau ir notaro civilinė atsakomybė už jo samdomų asmenų (notaro atstovo bei notaro biuro darbuotojų) kaltais veiksmais fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą, vykdant notaro profesinę veiklą. Šiuo atveju susiduriama su netiesiogine civiline atsakomybe, grindžiama kalte. Asmuo, kontroliuojantis ir prižiūrintis kitą asmenį, civilinės atsakomybės nustatyta tvarka atsako už jo padarytą žalą. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.264 str. 1 d. samdantis darbuotojus asmuo, šiuo atveju notaras, atlygina žalą, atsiradusią dėl jo darbuotojų, einančių savo darbo pareigas, kaltės⁵¹. Be bendrųjų civilinės atsakomybės sąlygų, t.y. žalos, neteisėtų veiksmų, priežastinio ryšio bei kaltės, minėtai civilinės atsakomybės rūšiai būtinos dvi specialios sąlygos, t.y. darbo faktas bei žalos padarymas atliekant darbo pareigas faktas.

Pagal Lietuvos Respublikos teisę tai nėra griežta atsakomybė. Ji taikoma už samdančio darbuotoją asmens kaltę su ypatumais ir/arba kontroliuojamo ir prižiūrimo asmens kaltę⁵². Darbdavio, t.y. notaro, kaltė šiuo atveju sutapatinama su darbuotojo kalte. Darbdavio kaltė objektyvi, jis gali rinktis darbuotojus, kurių laisvė ir atsakomybė apribotos sutartimis, darbdavys privalo kontroliuoti darbuotojus, darbdavys yra finansiškai pajėgesnis. Darbdavys atsako už darbuotojo padarytą žalą, jei už tą žalą ne darbo metu atsakytų pats darbuotojas. Notaro, kaip darbdavio, kaltė vertinama tik kaip savarankiška jo kaltė, pasireiškianti nerūpestingumu pasirenkant atstovą, pasirenkant ir apmokant notaro biuro darbuotojus bei jiems vadovaujant, šiuo atveju notaro biuro darbuotojai turi veikti ne savo rizika.

Notaro biuro darbuotojai traktuojami kaip asmenys, atliekantys pavestą darbą darbo arba civilinės sutarties pagrindu, kai jie veikia notaro nurodymu ir yra jo kontroliuojami. Notaro biuro darbuotojai veikia juos samdančio notaro interesais ir/ar jo nurodymu, jo vadovaujami, o ne savo rizika.

Notaro atstovas traktuotinas kaip asmuo, atliekantis jam Lietuvos Respublikos notariato įstatyme numatytas funkcijas bei pačiam notarui negalint eiti pareigų, vykdantis veiklą sutarties, iki notaro atstovo pareigų atlikimo pradžios sudarytos tarp notaro ir jo atstovo dėl notaro atstovo pareigų atlikimo apmokėjimo, notaro biuro darbo organizavimo pagrindu, esant Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymui dėl notaro atstovo skyrimo, kuriame nurodytas laikas,

⁵⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262.

⁵¹ Ten pat

⁵² Norkūnas A., Selelionytė – Drukeitinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. P. 85.

kurį skiriamas asmuo eis notaro atstovo pareigas arba nurodytos aplinkybės, kurioms esant skiriamas asmuo eis notaro atstovo pareigas. Kaip jau buvo minėta už notaro atstovo padarytą žalą fiziniams ar juridiniams asmenims, vykdant notaro profesinę veiklą, atsako atstovaujамasis notaras. Notaro atstovo atsakomybė notarui už notaro atstovo padarytą ir notaro fiziniams ar juridiniams asmenims atlygintą žalą nustatoma notaro ir jo atstovo pasirašomoje sutartyje dėl notaro atstovo pareigų atlikimo apmokėjimo, notaro biuro darbo organizavimo.

Šios civilinės atsakomybės rūšies atveju samdantis darbuotojus notaras yra tiesioginis skolininkas, darbuotojas ar notaro atstovas yra netiesioginiai skolininkai, atsakantys regreso tvarka. Darbuotojai ar notaro atstovas dėl grėšiančio regreso į bylą įtraukiami kaip tretieji asmenys be savarankiškų reikalavimų. Notaras, atlyginęs žalą, įgyja regreso teisę (subrogacija) į darbuotoją ar į notaro atstovą Civilinio kodekso, Darbo kodekso ir/ar kitų įstatymų nustatyta apimtimi ir tvarka.

Lietuvos Respublikos notariato įstatyme taip pat yra nuostata, kad fiziniams ir juridiniams asmenims visą žalą turi atlyginti ir notaras, kurio įgaliojimai pasibaigę, jeigu ieškinyje dėl žalos atlyginimo pareikštas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nustatytais terminais.

Pažymėtina, kad notaras atsako ne tik prieš tą asmenį, kuris tiesiogiai į jį kreipėsi, bet taip pat ir prieš trečiuosius asmenis, jei dėl notaro neteisėtų veiksmų tie tretieji asmenys patiria žalą. Be to, gali atsitikti ir taip, kad civilinės atsakomybės našta kartu su notaru turės dalintis ir šalys, dalyvaujančios atliekant notarinius veiksmus. Tai įmanoma tokiu atveju, kai šalys veikė išvien su notaru ir dėl šios veikos notariškai patvirtintas dokumentas pasidarė priešingas teisei. Šiuo atveju abu asmenys atsakys solidariai. Kai notaras yra apgaunamas ir todėl negali užkirsti kelio ydingam notarinio veiksmo atlikimui, atsiradusią žalą turės atlyginti ne notaras, bet asmenys, dalyvavę atliekant notarinius veiksmus.

Nagrinėjant notaro civilinės atsakomybės ypatumus, reiktų atkreipti dėmesį į tai, jog civilinė atsakomybė notarui kyla ir kaip notaro biuro patalpų savininkui (valdytojui). Savininko (valdytojo) civilinė atsakomybė už valdomą turtą – griežtos netiesioginės civilinės atsakomybės rūšis, kai asmuo yra atsakingas už žalą, padarytą jo žinioje esančiais daiktais⁵³. Savininko (valdytojo) civilinė atsakomybė už valdomą turtą taikoma be kaltės, esant trimis jos taikymo pagrindams: žalai, neteisėtiems veiksams, priežastiniam ryšiui. Žalą, padarytą sugriuvus pastatams, statiniams, įrenginiams ar kitokioms konstrukcijoms ar dėl kitokių trūkumų pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.266 str. 1 d. atlygina šių objektų savininkas (valdytojas)⁵⁴, mūsų nagrinėjamu atveju notaras. Skolininko teisinės padėties ypatybė –

⁵³ Norkūnas A., Selelionytė – Drukeitinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. P. 113.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262.

savininko prezumpcija, įtvirtinta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.266 str. 2 d⁵⁵. Notaro biuro patalpos šiuo atveju traktuojamos kaip pastatas ar jo dalis, žala padaroma dėl sugriuvimo ar kitokių trūkumų (pastato įrangos defektų, apsauginių užtvartų nebuvimo ir pan.).

Nors notaro biuro patalpoms keliami itin aukšti reikalavimai, išdėstyti Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakyme Dėl reikalavimų, keliamų notarų biurams ir notarų darbo laikui, patvirtinimo, kaip, pavyzdžiui, reikalavimas steigti notaro biurą tik administracinės paskirties patalpose, reikalavimas, jog notaro biuro patalpos atitiktų priešgaisrinės apsaugos, higienos reikalavimus, kad jose būtų įrengtos priešgaisrinė ir apsaugos signalizacijos, kad biuro patalpos būtų lengvai pasiekiamos asmenims su negalia, galimos realios situacijos, kai dėl notaro biuro patalpų turėjimo ar valdymo padaroma žala asmenims, antai varveklis, nukritęs nuo pastato, kuriame įsikūręs notaro biuras, stogo ir sužalojęs į notaro biurą atvykstantį asmenį. Pabrėžtina, jog pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.266 straipsnio 1 dalį civilinė atsakomybė atsiranda be kaltės būtent tada, kai žala padaryta dėl pastatų, statinių, įrenginių ar kitokių konstrukcijų sugriuvimo ar dėl kitokių jų trūkumų⁵⁶. Tik už tokiu būdu padarytą žalą pastato savininkas (valdytojas) atsako be kaltės. Kitais atvejais, t. y. už žalą, padarytą ne dėl pastatų, statinių, įrenginių ar kitokių konstrukcijų sugriuvimo ar dėl kitokių jų trūkumų, pastatų savininkas (valdytojas) atsako bendraisiais pagrindais, t. y. esant visoms žalą padariusio asmens civilinės atsakomybės sąlygoms: neteisėtiems veiksams, priežastiniam ryšiui tarp neteisėtų veiksmų ir žalos, kaltei⁵⁷.

Kaltė civilinėje teisėje suprantama objektyviai, kaip žalą padariusio asmens elgesio išorinis vertinimas pagal objektyvius elgesio standartus. Kalte civilinėje teisėje pripažįstama tai, kad asmuo nemoka elgtis taip, kaip iš jo galima būtų protingai tikėtis. Ar asmuo kaltas, ar ne, civilinėje teisėje nustatoma taikant jo elgesiui protingo, apdairaus, rūpestingo žmogaus (*bonus pater familias*) elgesio standartą, paties asmens požiūris į jo veiksmus nėra svarbus⁵⁸.

Kaip jau buvo minėta Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas nepateikia kaltės sąvokos, sampratos, tik nurodo jos formas (tyčią ir neatsargumą), todėl remiamasi teorija. Asmuo laikomas kaltu, jei nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek tam tikromis konkrečiomis sąlygomis buvo būtina. Reikalaujamas atidumo ir rūpestingumo laipsnis bet kuriomis sąlygomis turi būti toks, kad žalos nebūtų padaroma. Pareiga būti rūpestingam ir atidžiam yra bendro pobūdžio pareiga.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262.

⁵⁶ Ten pat.

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vaivorykštė“ v. UAB „Revinė“, bylos Nr. 3K-7-152/2010// <http://www.notaruramai.lt/tiknotarams/default.aspx?item=notarnews&id=13821>, prisijungimo laikas: 2010.11.09.

⁵⁸ Norkūnas A., Selelionytė – Drukeitinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. P. 61.

Kaltė, kaip civilinės atsakomybės sąlyga, apibrėžiama Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.248 str., kuriame įtvirtina bendroji kaltės prezumpcija. Jame įtvirtinta bendroji kaltės prezumpcija taikoma ir notarui⁵⁹.

Vertinamieji rūpestingo ir atidaus elgesio kriterijai skiriasi asmenims, užsiimantiems skirtingomis veiklomis. Vieni profesinio pobūdžio reikalavimai taikomi gydytojui, kiti – advokatui, dar kitokie – notarui. Notarui atliekant profesines pareigas atsiranda juridiniai faktai, keičiantys civilinius santykius. Pasitikėjimą atliktais notariniais veiksmais lemia ir Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 26 str. 2 d. nurodyta taisyklė, kad yra pripažįstama, kad notarine forma patvirtintuose dokumentuose esantys faktai yra nustatyti ir neįrodinėjami, iki šie dokumentai (jų dalys) įstatymų nustatyta tvarka nėra pripažinti negaliojančiais⁶⁰. Tai leidžia teigti, kad notaras yra ir civilinių santykių stabilumo garantuojantis asmuo, tokia jo socialinė – teisinė padėtis įpareigoja notarą būti ypač atidžiu ir rūpestingu aukštos kvalifikacijos teisės srities specialistu.

Analizuojant profesinės atsakomybės ypatumus pažymėtina, jog profesionalo veiksmai vertinami taikant griežtesnius atsargumo, atidumo, rūpestingumo standartus, o vertinant notaro veiksmus bei sprendžiant jo kaltės klausimus turi būti taikomas atidaus, atsargaus, rūpestingo, kvalifikuoto notaro elgesio standartas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, analizuodamas atidaus, atsargaus, rūpestingo, kvalifikuoto notaro elgesio standartą, yra išaiškinęs, kad „pakankamas notaro atsakomybės pagrindas yra ne tik aiški klaida, bet ir paties mažiausio laipsnio neapsižiūrėjimas, neatidumas“ (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje R. N. v R. V., R. B., bylos Nr. 3K-7-127/2003 m.).

Sprendžiant dėl notaro kaltės būtina atsakyti į klausimą ar tikrai konkrečioje situacijoje notaras veikė maksimaliai atsargiai, atidžiai, rūpestingai, atskleidžiant koks yra nurodytų elgesio standartų turinys ir ar visa tai nesuabsoliutina notaro kaltės kaip jo civilinės atsakomybės pagrindo?

Kaltų notaro veiksmų konstatavimas konkrečiu atveju gali būti nulemtas susiklosčiusių faktinių aplinkybių⁶¹, kurios gali lemti notaro civilinės atsakomybės paneigimą. Visos reikšmingos aplinkybės negali būti išdėstytos notarinių veiksmų atlikimą reglamentuojančiuose teisės norminiuose aktuose, kiekvienu konkrečiu atveju jos neretai būna savitos, jų reikšmė atliktam notariniam veiksmui yra nustatinėjama civilinėje byloje laikantis procesinių įrodinėjimo taisyklių.

⁵⁹ Baranauskas E. Notaro civilinė atsakomybė: aktualūs klausimai // Jurisprudencija, 2003, Nr. 37(29), P. 62.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 28-810.

⁶¹ Baranauskas E. Notaro civilinė atsakomybė: aktualūs klausimai // Jurisprudencija, 2003, Nr. 37(29), P. 62.

Notarui keliami griežtesni atidumo ir rūpestingumo standartai taikomi notarui tik kaip teisininkui, tačiau ne kaip kitų specialių žinių turinčiam asmeniui, pvz., ekspertui, gebančiam nustatyti ar pateiktas dokumentas klastotė ar ne. Byloje, kurioje notaras įrodys, jog konkrečioje situacijoje jis padarė viską, ką konkrečiomis aplinkybėmis būtų padaręs rūpestingiausias ir atsargiausias notaras bei neturėjo teisinių argumentų atsisakyti atlikti notarinį veiksma, ieškinyt turėtų būti atmestas, nes priešingu atveju būtų konstatuojama notaro atsakomybė be kaltės.

Pažymėtina, jog atlikdamas savo kasdienines profesines pareigas notaras negali veikti tik formaliai, siekiant tinkamai vykdyti notaro pareigas, nepakanka vien imtis įstatymuose imperatyviai nurodytų priemonių ir veiksmų.

Ar taikytina civilinė atsakomybė už notaro padarytą neatidumą, spėjama pagal tai, ar šis asmuo padarė viską, ko yra protinga iš jo reikalauti. Jeigu konkrečiu atveju notaras ėmėsi teisės aktais numatytų priemonių, atliko kitus veiksmus, kurie, nors ir nenumatyti teisės aktais, bet buvo reikalingi ir jų pagrįsta reikalauti iš notaro, manant, kad tik taip jis tinkamai atliks pareigas, tai civilinė atsakomybė, kuri taikoma kaltės pagrindu, nebūtų galima dėl kaltės paneigimo. Jeigu notaras įrodo, jog atliko viską, kad žala neatsirastų dėl aplinkybių, susijusių su jo veiksmis, tai reiškia, jog notaras kaltę paneigė. Pavyzdžiui, iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 26 d. nagrinėtos civilinės bylos A. S. v G. P., R. B., A. P. K., AB „Lietuvos draudimas“, BUADB „KDK draudimas“, bylos Nr. 3K-3-1066/2003 m., medžiagos matyti, jog nustačius, jog notarė, tvirtindama dovanojimo sutartį, keletą kartų dovanotojai paaiškino dovanojimo sutarties esmę, davė laiko pagalvoti dėl sudaromo sandorio, nėra pagrindo tokius notarės veiksmus pripažinti neapdairiais, nepakankamais, net atsižvelgiant į tai, kad garbaus amžiaus dovanotoja vienintelė jai nuosavybės teise priklausanti gyvenamąjį būstą perleido su dovanotoja giminystės ryšiais nesusijusiam asmeniui, nes tvirtinant dovanojimo sutartį dovanotojai buvo sudarytos sąlygos apsigalvoti ir buvo detalios paaiškintos sudaromo sandorio, kuris vėliau teismo buvo pripažintas negaliojančiu, pasekmės, darytina išvada, jog notarės kaltės nenustatyta.

Jeigu teismas panaikina ar pripažįsta negaliojančiu notaro patvirtintą sandorį, tai yra prielaida svarstymui, kad notaras ne viską atliko, nes objektyviai įstatymo pažeidimas konstatuotas. Notaras atlieka teisinio pobūdžio veiklą, teikdamas teisines paslaugas, todėl jas turi suteikti tinkamai. Tinkamas teisinių paslaugų suteikimas apima reikalavimus tai daryti kruopščiai, atidžiai, teisiškai kvalifikuotai. Teisinės paslaugos atlikimas reikalauja vykdyti teisinį faktų įvertinimą. Reiškia, turi būti nustatyti faktai ir jie tinkamai kvalifikuoti. Sandorio tvirtinimo metu notaras turi nustatyti faktines sandorio aplinkybes, jas teisiškai įvertinti ir tinkamai teisiškai įforminti. Notaras negali apsiriboti tuo, kad būsimo sandorio šalys pageidauja sudaryti apibrėžtą sandorį, pvz., nekilnojamojo daikto dovanojimą. Ar pagal aplinkybes tai bus tam tikros rūšies

sandoris, lemia ne vien būsimą sandorio šalių pageidavimas. Notaras privalo nustatyti faktinę padėtį, kurioje būdamos šalys ketina sudaryti sandorį, asmenų pageidaujamas ar prognozuojamas pasekmes, jų pageidaujamas sąlygas ir tikėtinas pasekmes. Taip nustatomi tikrieji asmenų ketinimai ir jų laisva valia dėl sandorio sudarymo. Šių ir kitų reikšmingų duomenų pagrindu notaras privalo atlikti teisinį kvalifikavimą ir daryti teisinio pobūdžio išvadas, ar asmenų pageidaujamas sandoris neprieštaraus įstatymams, kokiai konkrečiai sutarties rūšiai atitinka asmenų nurodytos aplinkybės ir pageidaujamos sąlygos, tai tinkamai teisiškai įforminti. Atsižvelgiant į šiuos reikalavimus notaro profesinei veiklai, tvirtinant sandorius, notaro kaltė, kaip civilinės atsakomybės sąlyga, nustatinėtina pagal tai, ar įrodyta, kad notaras konkrečioje situacijoje elgėsi tokiu būdu.

Nors civilinėje teisėje taikomas asmens sąžiningumo principas, civilinėje atsakomybėje įtvirtina šios taisyklės išimtis – skolininko kaltės prezumpcija, įtvirtinta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.248 str.⁶², t.y. įrodžius pažeidimą, vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 178 str. nuostatomis, skolininkui priklauso įrodinėjimo našta dėl jo nekaltumo.

3.5. PRIEŽASTINIS RYŠYS KAIP BŪTINOJI NOTARO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS SĄLYGA

Dar viena būtinoji notaro civilinės atsakomybės sąlyga yra priežastinis ryšys tarp veiksmų ir atsiradusios žalos. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.247 straipsnyje įtvirtinta nuostatą, turi būti atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su veiksmais (veikimu, neveikimu), nulėmusiais notaro civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi notaro veiksmų (veikimo, neveikimo) rezultatu⁶³. Ši priežastinio ryšio samprata gana abstrakti, iš minėtos priežastinio ryšio sąvokos seka, jog:

1. Nuostoliai ir veiksmai turi būti susiję;
2. Veiksmai turi nulemti skolininko atsakomybę;
3. Atsakomybę nulemia todėl, kad nuostoliai laikomi skolininko veiksmų rezultatu;
4. Nepabrėžiama, jog priežastinis ryšys gali būti tik tiesioginis, todėl galimas ir netiesioginis, tačiau pakankamai svarbus priežastinis ryšys.

Teorijoje bei teismų praktikoje priežastinis ryšys skirstomas į tiesioginį ir netiesioginį priežastinį ryšį. Tiesioginis egzistuoja tada, kai pasekmė tiesiogiai atsiranda dėl tam tikro

⁶² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262.

⁶³ Ten pat.

elgesio, kai dėl netiesioginio priežastinio ryšio neatsiranda neigiamų žalingų pasekmių tiesiogiai, tačiau susidaro palankios sąlygos joms atsirasti. Svarstant kokio laipsnio netiesioginis priežastinis ryšys svarbus civilinei atsakomybei, reikia vadovautis tuo, jog priežastinis ryšys yra civilinės atsakomybės sąlyga, jei nustatyta, kad žala yra neteisėtų veiksmų rezultatas. Tai reiškia, kad analizuojama ar neteisėti veiksmai pakankamu laipsniu sąlygojo žalos atsiradimą. Nagrinėjama ir tai, ar priežastinis ryšys yra konkretus, t.y. ryšys, būtinai reikalingas civilinei atsakomybei atsirasti, teisiškai reikšmingas ryšys ar priežastinis ryšys yra atsitiktinis ir teisiškai nereikšmingas.

Teismų praktikoje notaro civilinės atsakomybės atveju priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir žalos traktuojamas kaip sąsaja tarp neteisėto veikimo ar neveikimo bei asmeniui atsiradusios turtinės ar neturtinės žalos bei nuostolių, rodanti, kad žala yra neteisėto veikimo ar neveikimo pasekmė.

Priežastinis ryšys nustatomas tarp pasekmių – žalos ir neteisėtų veiksmų⁶⁴. Tačiau analizuojant teismų praktiką aptinkama, kai teismai priežastinį ryšį klaidingai nustato tarp kaltės ir pasekmių, pavyzdžiui, Kauno miesto apylinkės teismo 2002 m. sausio 24 d. sprendime civilinėje byloje Nr.2-375/2002 nurodoma: „...notarė, nustatydama asmenybę ir parašo tikrumą buvo nepakankamai atidi, kas sąlygojo žalos padarymą ieškovei, notarės neatidumas yra tiesioginiame ryšyje su atsiradusiomis pasekmėmis“.

Priežastinio ryšio klausimą Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo civ. byloje Nr. 3K-3-327/2002 pagal ieškovo R.Varanavičiaus kasacinį skundą (nutartis priimta 2002 m. vasario 26 d.). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo trijų teisėjų kolegija konstatavo, kad nenustačius priežastinio ryšio tarp notarės veiksmų ir ieškovui atsiradusios žalos, negali būti taikoma ir Notariato įstatymo 16 straipsniu nustatyta atsakomybė, nes nėra civilinio kodekso normomis apibrėžtų atsakomybės sąlygų visumos.

Apie priežastinio ryšio, kaip notarų civilinės sąlygos ypatumus, Aukščiausiasis Teismas pasisakė ir 2002 m. balandžio 17 d. nutartyje, byloje Nr. 3K-3-614/2002 pagal ieškovų B.Leskausko ir V. Ilgevičiaus kasacinį skundą. Teismas pasisakė, kad priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir žalos yra sąsaja tarp neteisėto veikimo ir asmeniui atsiradusios turtinės ir neturtinės žalos bei nuostolių, kuri rodo, kad žala yra neteisėto veikimo pasekmė. Ji gali būti susijusi artimesniu ryšiu, betarpiškai arba gali būti ryšys tolimesnis, kai neteisėtas veikimas netiesiogiai turi įtakos žalos atsiradimui. Ryšys tarp notaro padarytų veiksmų ir kilusių pasekmių nebūtinai turi būti tiesioginis. Civilinės atsakomybės pagrindu pripažįstamas ir netiesioginis priežastinis ryšys, kai žala atsiranda ne betarpiškai iš neteisėtų veiksmų, bet jie yra pakankamai susiję su žalingomis pasekmėmis. Svarstant, kokio laipsnio priežastinis ryšys svarbus civilinei

⁶⁴ Baranauskas E. Notaro civilinė atsakomybė: aktualūs klausimai // Jurisprudencija, 2003, Nr. 37(29), P. 63.

atsakomybei, reikia vadovautis tuo, kad priežastinis ryšys yra civilinės atsakomybės sąlyga, jei nustatyta, kad žala yra neteisėtų veiksmų rezultatas. Tai reikštų, kad neteisėti veiksmai gali nelemti, bet pakankamu laipsniu sąlygoti žalos atsiradimą. Galimų neigiamų pasekmių numatymas turi būti siejamas su tais neteisėtais veiksmais, kuriuos notaras padarė.

Pavyzdžiui (remiantis šioje byloje susiklosčiusia situacija), per klaidą tvirtindamas įmonės steigimo sutartį be vieno iš steigėjų parašo, notaras negali numatyti neigiamų pasekmių, kurios kiltų apskritai iš įmonės veiklos, kai įmonės veikla ateityje būtų vykdoma nusikalstamai, išeinant iš įmonei suteiktų veikimo ribų, kitaip pažeidžiant įstatymus ir taip darant žalą. Toks notaro atsakomybės išplėtimas neprotingai nustatytų atsakomybės pagrindą, kai už žalą būtų verčiamas atsakyti asmuo, kurio neteisėti veiksmai nepakankamai susiję su žala. Susiejimas negali būti dirbtinis, nes notaro neteisėti veiksmai pagal savo apimtį ir nukentėjusiems asmenims padaryta žala yra neatskiriami vienas nuo kito.

Vien tai, kad sandoris yra pavirtintas notaro, neturėtų reikšti, kad notaras turi atsakyti už neteisėtus šalių veiksmus susijusius su tuo sandoriu. Teisėje priimta nuostata, kad faktiškai egzistuojanti aplinkybė, kuri neturėjo esminės reikšmės žalai atsirasti, yra vertinama kaip teisiškai nereikšminga. Tarp neteisėto veikimo ir žalos egzistuojantis tokio pobūdžio ryšys, nepakankamas teisinei atsakomybei, kaip pernelyg nutolęs, vadinamas atsitiktiniu. Jei neteisėtą veiklą ir žalą skiria faktinės aplinkybės kitų asmenų veiksmai, tai yra pagrindas neteisėtus notaro veiksmus ir žalingas nukentėjusiems pasekmes galima vertinti kaip nepakankamai susietus. Taigi, jei į priežastinio ryšio grandinę įsiterpia neteisėtą veiklą vykdančys asmenys, kurių veiklos neteisėtumą sąlygoja jų pačių nuožiūra, o ne notaro neteisėti veiksmai, neteisinga būtų reikalauti, kad notaras atsakytų už tokias pasekmes.

Ieškovas byloje dėl notaro padarytos žalos atlyginimo privalo įrodyti:

- padarytus neteisėtus veiksmus;
- priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų ir žalos.

Pasak prancūzų teisės mokslininko Žano – Liuko Obero, su kuriuo negalime nesutikti, notaro atsakomybės pritaikymui ieškovui būtina įrodyti, jog žala, kurios atlyginimo jis reikalauja, yra notaro klaidos pasekmė⁶⁵.

Notarui, kuris aiškina, kad veiksmai buvo teisėti ir kad jis dėl žalos nekaltas, tenka pareiga įrodyti, kad jis yra padaręs viską, ko iš jo šioje konkrečioje situacijoje gali būti protingai reikalaujama, kad žala nekiltų.

⁶⁵ Гражданско – правовая ответственность нотариусов, Жан – Люк Обер. Москва, ФРПК, 2007. Р. 72.

3.6. DĖL VISŲ GALIMŲ IR NOTARAMS PRIEINAMŲ PRIEMONIŲ PANAUDOJIMO NEVIENAREIŠMIO AIŠKINIMO KYLANTYS NEAIŠKUMAI

Pabrėžtina, kad vienais atvejais aukščiau minėtas notaro atsargumo, atidumo ir rūpestingumo standartų interpretavimas logiškas, aiškus ir pagrįstas, kaip antai akivaizdu, jog valstybės registrų centriniuose duomenų bankuose esančių duomenų, turinčių esminės reikšmės notarinio veiksmo atlikimui ir asmenų teisėtų interesų apsaugai patikrinimas prieš sandorio patvirtinimą savaime nereiškia, jog notaras visiškai ir tinkamai įvykdė Lietuvos Respublikos notariato įstatyme numatytą pareigą, nes atlikus duomenų patikrą gauti duomenys gali būti neišsamūs, gauti anksčiau laiko, dėl to netikslūs.

Kitais atvejais visų galimų ir notarams prieinamų priemonių panaudojimo aiškinimas gana problemiškas, kaip, pavyzdžiui, notaro vaidmuo nustatant sandorio šalių tapatybę⁶⁶. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 31 str. 1 d. įpareigoja notarą, atliekantį notarinius veiksmus, nustatyti fizinių asmenų, jų atstovų arba juridinių asmenų atstovų asmens tapatybę⁶⁷, be to aukščiau minėto įstatymo straipsnio 4 d. įpareigoja notarą asmens tapatybės nustatymo būdą nurodyti sudaromame dokumente⁶⁸, tačiau įstatymų leidėjas griežtai nenurodo kas laikoma asmens tapatybę patvirtinančiais dokumentais. Kyla klausimas ar, pavyzdžiui, gali notaras Lietuvos Respublikos piliečiui, pateikusiam naujojo pavyzdžio galiojantį vairuotojo pažymėjimą, atitinkantį Europos Sąjungos reikalavimus, sukurtą naudojant šiuolaikines technologijas, kuriame įdiegtos pažangiausios priemonės, apsaugančios nuo klastojimo ir padirbinėjimo, kuriame yra asmens kodas bei nuotrauka bei asmens parašo pavyzdys, patvirtinti vienašali sandorį? Ar notaras šiuo atveju gali pasinaudoti jam Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 40 str. 1 d. suteikta teise atsisakyti atlikti notarinį veiksma?

Tais atvejais, kai kitoje byloje teismai pripažino sandorį negaliojančiu dėl sandorio šalies suklydimo, pastaroji aplinkybė lemia notaro kaltės tyrimą tokiu aspektu, kad turi būti tiriama, ar nėra notaro kaltės dėl sandorį sudariusios šalies suklydimo. Notaras, įrodinėdamas, kad nėra jo kaltės dėl tokio sandorio panaikinimo, turi įrodyti, kad sudarant ir tvirtinant sandorį ne dėl jo kaltės susiformavo ydinga šalies valia. Turi būti vadovaujama tuo, kad notaras privalėjo nustatyti esmines faktines sutarties sudarymo aplinkybes ir sąlygas, aiškintis šalių motyvą sudaryti sutartį ir jų numatomas ar pageidaujamas pasekmes, išaiškinti teises, turtines ir kitokias šalims svarbias pasekmes, savarankiškai teisiškai kvalifikuoti faktines aplinkybes ir tada pasiūlyti tinkamai teisiškai įforminti asmenų tikrąją valią dėl sandorio sudarymo (Lietuvos

⁶⁶ Statkevičius M. Atsargumo, atidumo, rūpestingumo standartai profesinėje notaro veikloje // Notariatas. 2008, Nr. 5, P. 10.

⁶⁷ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 28-810.

⁶⁸ Ten pat.

Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje A. S. v G. P., R. B., A. P., bylos Nr. 3K-7-645/2002 m.).

Atsižvelgiant į aukščiau nagrinėjamą situaciją pažymėtinas notaro atsisakymo atlikti notarinį veiksma. Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 40 str. 1 d. nuostatomis notaras privalo atsisakyti atlikti notarinį veiksma, jeigu tokio veiksmo atlikimas prieštarauja įstatymams ar neatitinka jų reikalavimų. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plėtojama notaro atidumo, atsargumo, rūpestingumo standartų samprata leidžia teigti, kad minėta įstatymo nuostata aiškintina plačiau, kaip suteikianti teisę notarui atsisakyti atlikti notarinį veiksma ir tuomet, kai jo atlikimas neatitiktų ne tik įstatymų, bet ir poįstatyminių teisės aktų reikalavimams.

Be to, atkreiptinas dėmesys į tai, kad konkretaus asmens tapatybę patvirtinančio dokumento tinkamumas bei jo pateikimas dar nereiškia, kad notaras tinkamai įvykdė savo pareigas, kad notaro veiksmai atitinka atsargumo, atidumo rūpestingumo standartus.

Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuasmenintoje nutartyje byloje Nr.3K-3-251-2007 konstatuojama, jog iš notarės įrašų, padarytų asmens, prisistačiusio buto pardavėju, 1993 m. birželio 3 d. pareiškimė, matyti, kad notarė pardavėjo parašo tikruma ir asmenybę nustatė pagal pateiktą LR piliečio pažymėjimą ir LTSR piliečio pasą, kurio numeris VI-OK No. 525384. Šis įrašas, nurodant ne koku būdu įsitikinta asmens tapatybe, o tik asmens dokumentų pavadinimus ir vieno iš jų numerį, teisėjų kolegijos vertinimu, leidžia daryti išvada, kad notarė akivaizdžiai formaliai vykdė įstatymo reikalavimus, nes asmenybės nustatymo būdu laikė asmens dokumentų pateikimą, kai, tuo tarpu, asmenybės nustatymas – tai procedūra, kurios tikslas – identifikuoti asmenį, atliekant visumą tam tikrų veiksmų ir panaudojant atitinkamas priemones. Notaras neturi apsiriboti minimaliomis priemonėmis asmenybei nustatyti, t. y. jis privalo apžiūrėti ne tik asmens nuotrauką ir parašus, esančius asmens dokumentuose, bet ir palyginti juos su parašais, esančiais kituose dokumentuose. Parašų klastojimas nėra naujas reiškinys, todėl notaras, kurio profesinėje veikloje asmens tapatybės nustatymas yra labai svarbus, kiekvienu konkrečiu atveju įvertinęs asmenybei nustatyti pateiktų dokumentų ir duomenų pakankamumą, turi savo iniciatyva, jei būtina, imtis papildomų priemonių tinkamam pareigų įvykdymui užtikrinti. Įvertinusi byloje nustatytas aplinkybes, teisėjų kolegija sprendė, kad notarė, nesiėmusi papildomų priemonių išsiaiškinti, kodėl asmens, pasirašiusio už pardavėją, parašai įvairiuose dokumentuose yra skirtingi, o už pardavėjo sutuoktinę pareiškimą parašęs asmuo dokumente nurodo nevienodus jos vardus, nesilaikė notarui keliamų aukštesnių atsargumo, atidumo ir rūpestingumo profesinėje veikloje reikalavimų, t. y. netinkamai atliko

savo pareigas, todėl dėl neteisėtos 1993 m. birželio 3 d. pirkimo-pardavimo sutarties patvirtinimo yra jos kaltė⁶⁹.

Kaip jau minėjome, asmens tapatybės nustatymas – tai procedūra, kurios tikslas yra identifikuoti asmenį, atliekant tam tikrų veiksmų visumą bei panaudojant tam tikras priemones, neapsiribojant vien formalaus dokumento ir asmens tapatybę patvirtinančio dokumento atitikimu. Sunkumų kyla ir dėl galimai suklastotų asmens tapatybę patvirtinančių dokumentų pateikimo notarui. Kai kuriais atvejais notarui nustatyti asmens tapatybę itin sudėtinga, jei dokumentas suklastotas itin profesionaliai, nes notaras nėra profesionalus ekspertas, jis neturi specialių žinių. Kyla grėsmė notaro profesinės atsakomybės suabsoliutinimui, pripažįstant notaro atsakomybę nesant kaltės.

Visų galimų ir notarams prieinamų priemonių panaudojimo aiškinimas gana problematiškas, nes naudojamų priemonių pakankamumas yra iš esmės vertinamojo (subjektyvaus) pobūdžio⁷⁰. Neretai nėra visiškai aišku, kada notaro veiksmai atitiks profesinės veiklos standartus. Pavyzdžiui, kiek laiko prieš sandorį turi būti atlikta turto arešto aktų registro paieška, tam, kad notaro veiksmai atitiktų jo profesinės veiklos standartus? Gal pakanka patikros rengiant sandorio projektą ar visgi ji būtina ir sandorio patvirtinimo dieną? Kiekvienu atveju notaras valstybės registrų centriniuose duomenų bankuose esančius duomenis privalo patikrinti įmanomai vėliausiai iki sandorio sudarymo, patikrinant visus įmanomus valstybės registrų centriniuose duomenų bankuose esančius duomenis, kurių reikia konkrečiam sandoriui atlikti, nes įstatymas įpareigoja notarą atlikti viešų registrų patikrą iki notarinio veiksmo atlikimo.

Pabrėžtina ir tai, jog dabartinis teisinis atsisakymo atlikti notarinį veiksma instituto reguliavimas vertintinas itin kritiškai⁷¹. Galimos įvairios faktinės situacijos, kai notaras, nors formaliai ir neturėdamas teisinio pagrindo atsisakyti atlikti notarinį veiksma, privalėtų atsisakyti atlikti jį, nes kita vertus negalėtų užtikrinti, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų, įtvirtinant neginčijamas fizinių ir juridinių asmenų subjektines teises ir juridinius faktus, užtikrinant šių asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsaugą. Antai notarui kilus abejonėi, kad konkretus asmuo, atvykęs pas notarą ir ketinantis pasinaudoti jo teikiamomis teisinėmis paslaugomis, negali suprasti savo veiksmų reikšmės bei jų valdyti, nes ir nesant tokius faktus nustatančio teismo sprendimo, notaras privalo atsisakyti atlikti notarinį veiksma, nors Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 40 str. 1 d. nesuteikia jam formalaus pagrindo tai atlikti. Kyla klausimas ar notarui šiuo atveju atsisakius atlikti notarinį veiksma

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo svetainė internete// http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1; prisijungimo laikas: 2011.01.04.

⁷⁰ Statkevičius M. Atsargumo, atidumo, rūpestingumo standartai profesinėje notaro veikloje // Notariatas. 2008, Nr. 5, P. 11.

⁷¹ Ten pat. P.12.

neatsirastų pagrindas pareikšti notarui ieškinį dėl garbės ir orumo įžeidimo? Manome, jog sprendimas atsisakyti atlikti notarinį veiksma turi būti formuluojamas taip, kad nebūtų pažeisti asmens, kuriam toks atsisakymas teikiamas, garbė ir orumas, remiantis įstatymo reikalavimų neatitikimu. Svarbu, jog notaras, pateikiantis atsisakymą atlikti notarinį veiksma asmeniui, neįtakotų šio asmens valios, nekeistų jo jau priimto sprendimo bei pateiktų atsisakymą atlikti notarinį veiksma tiksliai tokio forma, kurios reikalauja Notariato įstatymas.

Notaro teisę atsisakyti atlikti notarinį veiksma ne vien formaliais, įstatymuose numatytais pagrindais iš esmės pripažino ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Manome, jog įstatymų leidėjas privalo nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris leistų notarui atsisakyti atlikti notarinį veiksma visais atvejais, kai tokio veiksmo atlikimas neatitiktų notaro atsargumo, atidumo, rūpestingumo profesinės veiklos standartų.

Taigi, galime apibendrintai teigti, jog notarui, turinčiam itin plačius valstybinės valdžios jam deleguotus įgaliojimus, veikiančiam valstybės vardu pareigūnui, taikytini didesni atsargumo, atidumo, rūpestingumo reikalavimai. Teismų praktika rodo, jog notaro argumentų nagrinėjamos civilinėse bylose, kad notaras tinkamai vykdė formaliuosius imperatyvius įstatymo reikalavimus, nepakanka. Tinkamas notaro funkcijų atlikimo bei teisės normų įgyvendinimo būdų suradimas, tikslu kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų, yra kiekvieno besiverčiančio notarine praktika notaro pareiga.

4. NOTARO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS DRAUDIMAS BEI KITOS PADARYTOS ŽALOS NUKENTĖJUSIAM ASMENIUI KOMPENSAVIMO SISTEMOS

Nors notaras vykdo jam valstybės patikėtas funkcijas, pati valstybė neatsako už notaro veiklą, skirtingai nei, pavyzdžiui, už teisėjo ar prokuroro. Valstybė patikėjo notarui itin svarbias ir atsakingas funkcijas, notaras veikia kaip valstybės įgaliotas asmuo, tačiau už savo veiksmus notaras atsako asmeniškai pats savo ir savo šeimos turtu, savo profesiniu autoritetu, garbe ir orumu. Tai atitinka kontinentinės teisės tradicijos šalyse įtvirtintiems lotynų notariato principams. Notaras, vykdydamas valstybės jam patikėtas funkcijas ir tokiu būdu užtikrinantis teisinę tvarką valstybėje, neapsunkina valstybės galima žalos atlyginimo ir atsakomybės našta. Kiekvienas notaras šią atsakomybę ir našta prisiima asmeniškai, o valstybė, siekdama užtikrinti notaro klientų saugumą, įtvirtino privalomąjį notarų civilinės atsakomybės draudimą, kuris bus analizuojamas šioje magistro baigiamojo darbo dalyje.

Civilinės atsakomybės draudimu siekiama:

1. Apsaugoti kreditorių, efektyviai atlyginant jo patirtus nuostolius;
2. Apsaugoti skolininką, jam besiginant nuo nuostolių atlygimo.

Civilinės atsakomybės draudimo sutarties esmė teorine prasme yra įstatymo nustatyta tvarka perkelti vieno asmens, t.y. asmens, padariusio žalą, civilinę atsakomybę kitam asmeniui, t.y. žalos tiesiogiai nepadariusiam, bet už ją atsakingam pagal sutartį. Teorine prasme civilinės atsakomybės draudimas gali būti apibūdinamas kaip draudimo sutarčių rūšis, kurioje draudikas įsipareigoja atlyginti kitos šalies (draudėjo) dėl civilinės atsakomybės patirtus nuostolius, o draudėjas įsipareigoja draudikui mokėti draudimo įmokas. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 2 str. 4 d. civilinės atsakomybės draudimas apibrėžtas kaip asmens turtinių interesų, atsirandančių iš galimos civilinės atsakomybės už nukentėjusiam trečiajam asmeniui ir (ar) jo turtui padarytą žalą, draudimas, kai draudiko mokamos draudimo išmokos dydis priklauso nuo nuostolių, kuriuos apdraustasis privalo atlyginti nukentėjusiam trečiajam asmeniui už padarytą žalą, dydžio, tačiau neviršija draudimo sumos, jeigu ji nustatoma draudimo sutartyje⁷².

Privalomasis draudimas, nuo savanoriškojo, skiriasi tuo, jog egzistuoja pareiga draustis nuo tam tikrų rizikų realizavimosi bei minėta pareiga įtvirtinta įstatymuose, nėra laisvės rinktis draustis ar nesidrausti, kaip pavyzdžiui, antstoliai, norėdami užsiimti profesine veikla, privalo apsidrausti antstolių profesinės civilinės atsakomybės privalomuoju draudimu vadovaudamiesi Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo nuostatomis, o advokatai, teikdami teises paslaugas, privalo apsidrausti advokatų ar advokatų profesinės bendrijos profesinės civilinės atsakomybės

⁷² Lietuvos Respublikos Seimo svetainė internete//http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=386840&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2011.01.02.

privalomuoju draudimu vadovaudamiesi Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo nuostatomis. Be to pažymėtina ir tai, kad minėta privalomojo pobūdžio draudimo sutartis turi būti sudaryta iki profesinės veiklos, galinčios sukelti didžiulius nuostolius, pradžios, t.y. pavyzdžiui, pagal Lietuvos Respublikos notariato įstatymo nuostatas atlikti notarinius veiksmus gali tik notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomuoju draudimu apdraustas notaras, neapsidraudęs profesinės civilinės atsakomybės privalomuoju draudimu atlikti notarinių veiksmų notaras negali. Kita privalomojo draudimo ypatybė yra ta, jog jis vykdomas griežtai pagal jį reglamentuojantį tam tikrą įstatymą bei pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisijos, Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ar kitos vykdomosios valdžios įgaliotos institucijos patvirtintas taisykles. Privalomojo draudimo atveju tiek draudikas, tiek draudėjas atitinkamo įstatymo pagrindu yra įpareigoti sudaryti draudimo sutartį pagal privalomojo draudimo rūšies taisykles, kurios yra bendros visoms atitinkamą privalomąjį draudimą vykdančioms draudimo įmonėms ir visiems draudėjams. Svarbu paminėti ir tai, jog privalomojo draudimo sutarties šalys neturi teisės tarpusavio susitarimu siaurinti draudiminės apsaugos ribų, nustatytų privalomojo draudimo rūšies taisyklėse. Ypatinga ir tai, jog ne bet kuris draudikas gali drausti privalomuoju draudimu, o tik tas, kuriam licenciją šiai veiklai yra išdavusi Draudimo priežiūros komisija, t.y. tik tas, kurio patikimumas, mokumas, finansinis pajėgumas, stabilumas atitinka tam tikrus kriterijus. Privalomasis draudimas galioja nepriklausomai nuo draudimo įmokų sumokėjimo, tais atvejais, kai draudimo įmokos nebuvo sumokėtos, jos išieškomos teismine tvarka arba išskaičiuojamos iš mokėtinios draudimo išmokos.

Privalomojo notarų civilinės atsakomybės draudimo santykių dalyviai sąlyginai gali būti skirstomi į:

- 1) **apdraustąjį** – draudimo sutartyje nurodytą asmenį, kurio turtiniai interesai, atsirandantys iš civilinės atsakomybės, yra draudžiami, t.y. konkretų notarą;
- 2) **draudiką** – asmenį, teisės aktų nustatyta tvarka turintį teisę vykdyti draudimo veiklą;
- 3) **draudėją** – asmenį, kuris arba kreipėsi į draudiką dėl draudimo sutarties sudarymo, arba kuriam draudikas pasiūlė sudaryti draudimo sutartį, arba kuris sudarė draudimo sutartį su draudiku, t.y. Lietuvos notarų rūmus;
- 4) **nukentėjusį trečiajį asmenį** – asmenį, kuriam draudėjas ar apdraustasis padarė žalą⁷³.

2000 m. kovo 22 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija nutartyje, priimtoje *M.D.Pečiūrienė v. UADB "KDK Draudimas" byloje* (bylos Nr. 3K–

⁷³ Lietuvos Respublikos Seimo svetainė internete//http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=386840&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2011.01.02.

3–336/2000m., kategorija Nr.62), konstatavo, kad privalomas profesinės civilinės atsakomybės draudimas yra draudėjo atsakomybės už jo žalą, padarytą atliekant profesinę veiklą, draudimas, todėl žalos atlyginimo trečiajam asmeniui prievolė gali atsirasti net ir nepriklausomai nuo draudėjo ar kitų asmenų, už kuriuos draudėjas atsako, kaltės, išskyrus atvejus, įvardijamus draudimo sutartyje nedraudiminiais.

Normos, reglamentuojančios notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomąjį draudimą, įtvirtintos Lietuvos Respublikos notariato įstatyme, Lietuvos Respublikos draudimo įstatyme ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime dėl notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių patvirtinimo, priimtame 2003 m. gegužės 8 d. Iki 2003 -ųjų metų notarų civilinė atsakomybė buvo draudžiama decentralizuotai, dėl to dažnai nuo notaro veiksmų nukentėjusiesiems asmenis kildavo problemų, siekiant gauti žalos kompensaciją iš notaro civilinę atsakomybę apdraudusios draudimo bendrovės. Draudikai, sudarantys civilinės atsakomybės draudimo sutartis su notariais, patys nustatydavo žalos atlyginimo sąlygas ir į sutartį įrašydavo daugybę išlygų, todėl nuolat iškildavo problemų ir notarams, ir dėl notaro klaidos patyrusiems nuostolių jų klientams. Paprastai draudimo išmoka buvo siejama tik su įsiteisėjusiu teismo sprendimu, kuriuo iš notaro yra priteisiamas žalos atlyginimas, t.y. nebūdavo jokios galimybės klientui gauti draudimo išmoką tuo atveju, kai notaras visiškai pripažįsta savo klaidą. Be to, draudimo kompanija, išmokėjusi draudimo išmoką nukentėjusiam notaro klientui, itin ženkliai padidindavo tokio notaro kitų metų draudimo įmokas. Pasitaikydavo tokių situacijų, kai notarai, nenorėdami kreiptis į savo draudikus, klaidos atveju, sudarydavo su klientais nuostolių atlyginimo sutartis, kitaip tariant, vertindami savo reputaciją ir nenorėdami, kad klientas gaištų laiką teismuose, žalą atlygindavo patys iš asmeninių lėšų. Susidariusi situacija iškreipė privalomojo notarų civilinės atsakomybės draudimo esmę. Situaciją pakeitė Lietuvos Respublikos notariato įstatymo pataisos bei jau minėtas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių patvirtinimo.

Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 6⁽²⁾ straipsnyje nurodyta, jog notarų profesinė civilinė atsakomybė už fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą, vykdant notaro profesinę veiklą, viršijanti 1000 litų, draudžiama privalomuoju draudimu. Notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo objektas yra notarų civilinė atsakomybė už notarų, jų atstovų ir notarų biurų darbuotojų kaltais veiksmais padarytą žalą, vykdant notaro profesinę veiklą⁷⁴.

Analogiškai pagal Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 20 str. advokato ar advokatų profesinės bendrijos profesinė civilinė atsakomybė už vykdant advokato veiklą

⁷⁴ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 28-810.

fiziniais ar juridiniams asmenims padarytą žalą, viršijančią 1000 litų, draudžiama privalomuoju draudimu. Advokato profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo objektas yra advokato civilinė atsakomybė už advokato, advokato padėjėjų ir kitų advokato ar advokatų profesinės bendrijos darbuotojų neteisėtais veiksmais vykdant advokato veiklą padarytą žalą⁷⁵.

Pagal Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo 17 str. profesinė civilinė atsakomybė už fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą atliekant antstolio funkcijas, viršijančią 1000 litų, draudžiama privalomuoju draudimu. Antstolio profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo objektas yra antstolio civilinė atsakomybė už žalą, padarytą atliekant antstolio funkcijas neteisėtais antstolio, jo atstovo, padėjėjo ar antstolio darbuotojo veiksmais⁷⁶.

Kaip jau minėjome, tiek pradedant 2003 m. gegužės mėnesiu, kai buvo atlikti jau minėti Notariato įstatymo pakeitimai, tiek ir iki šiol notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutartys sudaromos centralizuotai, kuriose draudėjas yra Lietuvos notarų rūmai. Ypatinga tai, jog iš visų profesine teisine veikla Lietuvoje užsiimančių asmenų, kuriems profesinės civilinės atsakomybės draudimas privalomas, kaip antstoliams, advokatams, tik centralizuotą draudimą nuo pat reformos pradžios vykdo tik notarų savivaldos institucija.

Antstoliai, taip pat kaip notari, profesinės civilinės atsakomybės privalomuoju draudimu draudžiami sudarant bendrą visų antstolių profesinės civilinės atsakomybės draudimo sutartį, o antstolių profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo draudėjas yra Lietuvos antstolių rūmai.

Notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo minimali draudimo suma lygi 100 000 litų vienam notarui kiekvienam draudimui įvykiui (analogiškai vieno advokato profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo minimali draudimo suma yra 100 000 litų vienam draudimui įvykiui, skirtingai nuo antstolių, kurių kiekvieno profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo minimali suma yra 200 000 litų vienam draudimui įvykiui). Draudikui dėl draudiminio įvykio išmokėjęs draudimo išmoką, draudimo prievolė lieka galioti visai draudimo sumai, neišskaičiuojant iš jos išmokėtų draudimo išmokų tiek notarų, tiek advokatų, tiek antstolių privalomojo profesinės civilinės atsakomybės draudimo atveju. Tiek notaras, tiek advokatas, tiek antstolis gali pats papildomai draustis profesinės civilinės atsakomybės privalomuoju draudimu už fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą, vykdant jų profesinę veiklą.

Mūsų nuomone, tai, jog draudikas, ketinantis vykdyti notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo veiklą, privalo turėti Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisijos (buvusios Valstybinės draudimo priežiūros tarnybos prie Lietuvos

⁷⁵ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas // Žinios. 2004, Nr. 50-1632.

⁷⁶ Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas // Žinios. 2002, Nr. 53-2042.

Respublikos finansų ministerijos) išduotą leidimą, yra itin pozityvu, nes ne bet kuriai pageidaujantieji, o tik mokiai ir patikimai draudimo kompanijai yra suteikiama teisė užsiimti minėta draudimo veikla. Tačiau panagrinėjus advokatų, antstolių ir notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo ypatumus seka išvada, atspindėta šio darbo prieduose pateiktoje penktoje lentelėje, sudarytoje naudojantis Draudimo priežiūros komisijos duomenimis bei atspindinčioje privalomųjų draudimų veiklos Lietuvoje statistiką 2010 m. III ketvirtį, jog nuo 2010 m. pradžios iki 2010 metų III ketvirčio nei viena draudimo bendrovė mūsų šalyje neteikė advokatų ir notarų minėtų draudimo rūšių paslaugas, dėl ko telieka tik apgailestauti.

Draudikas privalo sudaryti notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutartį su Lietuvos notarų rūmais, jiems pateikus prašymą ir visus būtinus dokumentus sudaryti tokias sutartis, skirtingai nei advokatai, nes pagal Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 20 str. advokatų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo draudėju gali būti tiek pats konkretus advokatas, tiek advokatų profesinė bendrija, jei keli advokatai veikia įsteigę advokatų profesinę bendriją, jam ar jiems pateikus prašymą ir visus būtinus dokumentus sudaryti tokias sutartis⁷⁷. Pagal Antstolių profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklės, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugpjūčio 12 d. nutarimu Nr. 957 draudėju gali būti tiek centralizuota institucija - Lietuvos antstolių rūmai, sudarę draudimo sutartį su draudiku, tiek asmeniškai antstolis, kuris pats papildomai draudžiasi antstolių profesinės civilinės atsakomybės privalomuoju draudimu⁷⁸(taip pat kaip ir notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo atveju).

Manome, kad tokia centralizuota draudimo sistema, kai visus notarus draudžia Lietuvos notarų rūmai, pasirinkta motyvuotai, siekiant realios padarytos žalos nukentėjusiesiems savalaikio atlyginimo, taip pat siekiant išspręsti problemas, su kuriomis anksčiau susidurdavo notariai, t.y. pavyzdžiui, kai nemažai Lietuvos draudikų dėl įvairiausių priežasčių atsisakydavo sudaryti notarų profesinės civilinės atsakomybės draudimo sutartis, vilkindavo draudimo išmokos išmokėjimo laikotarpį, kildavo ginčų dėl pačios draudimo išmokos dydžio ar pagrįstų abejonių, jog draudimo išmoka apskritai nebus mokama. Kita itin reikšminga notarų centralizuoto privalomojo profesinio draudimo priežastimi galėtų būti įvardijamas efektyvus notariato, kaip notarų visumos ir kaip tam tikra profesine veikla užsiimančių asmenų asociacijos narių bendruomenės, savireguliacijos mechanizmas, siekiant išvengti pernelyg dažnų ir didelių draudimo įmokų dydžių svyravimo, galimo patirti draudikui periodiškai perskaičiuojant draudimo įmokas atsižvelgus į prieš tai buvusio draudimo laikotarpio draudimo išmokų

⁷⁷ Lietuvos Respublikos advokatūros puslapis internete <http://www.advoco.lt/?item=advist&aktoid=72101&strnr=20>; prisijungimo laikas: 2011.02.09.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos Seimo puslapis internete http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=239210&p_query=Antstoliu%20%20profesines%20civilines%20atsakomybes%20privalomojo%20draudimo%20taisykles&p_tr2=0; prisijungimo laikas: 2010.02.09.

statistiką, kai Notarų rūmai, sudarydami vieną draudimo sutartį, turėdami visą reikiamą ir išsamią informaciją apie kiekvieno konkretaus ir apskritai visų notarų veiksmams per tam tikrą draudimo laikotarpį padarytą žalą nukentėjusiesiems, gali taikyti tam tikras poveikio priemones tokias, kaip drausmės bylų ar neeilinių atestacijų inicijavimą notarams, dėl kurių netinkamo pareigų atlikimo ir/ar aplaidumo įvyksta pernelyg daug draudiminių įvykių. Notarų, jų atstovų ir biuro darbuotojų kaltais veiksmais padarytą žalą, vykdant notaro profesinę veiklą, atlygina draudikas, išmokėdamas draudimo išmoką, neviršijančią draudimo sumos. Jeigu draudimo išmokos nepakanka žalai visiškai atlyginti, žalą padaręs notaras atlygina draudimo išmokos ir faktinės žalos dydžio skirtumą (pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.254 str. skirtumą tarp patirtos žalos ir draudimo išmokos apmoka apdraustasis, atsakingas už žalos padarymą).

Notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutarties sąlygas, draudimo sutarties šalių – draudiko ir draudėjo – ikisutartines bei sutartines teises ir pareigas, apdraustojo teises ir pareigas reglamentuoja Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintos Notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklės. Sudarius draudimo sutartį, šiose taisyklėse nustatytos draudimo sutarties sąlygos tampa draudimo sutarties dalimi.

Minėtos taisyklės nustato, jog draudimo objektas yra apdraustojo civilinė atsakomybė už tretiesiems asmenims padarytą žalą, kuri atsirado draudimo sutarties galiojimo metu ir per šalių nustatytą laikotarpį, ne trumpesnę kaip vieneri metai nuo draudimo sutarties pabaigos, dėl draudimo sutarties galiojimo metu padarytų neteisėtų notaro, jo atstovo ar notaro biuro darbuotojo veiksmų vykdant notaro profesinę veiklą. Draudimo objektas nėra apdraustojo civilinė atsakomybė už žalą, padarytą neteisėtais notaro, jo atstovo ar notaro biuro darbuotojo veiksmais vykdant notaro profesinę veiklą, jų pačių ir jų šeimos narių turtui. Draudimo objektas taip pat nėra apdraustojo civilinė atsakomybė už bet kokią kitą jo veiklą, nesusijusią su notaro profesine veikla⁷⁹.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintų Notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių III skyriuje nurodyta, jog draudiminis įvykis yra draudimo sutarties galiojimo metu atlikti neteisėti notaro, jo atstovo ar notaro biuro darbuotojo veiksmai (veikimas, neveikimas), dėl kurių atsirado žala, ir reikalavimo atlyginti šią žalą pateikimas apdraustajam, jeigu reikalavimas atitinka visas šias sąlygas:

1. Pareikštas dėl trečiajam asmeniui padarytos žalos;
2. Pareikštas kaip rašytinė pretenzija (rašytinės pretenzijos pareiškimu laikomas ir ieškinio pateikimas teismui dėl žalos, padarytos neteisėtais notaro, jo atstovo ar notaro biuro darbuotojo veiksmais, atlyginimo);

⁷⁹ Lietuvos Respublikos Seimo svetainė internete//http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_bin?p_id=210547; prisijungimo laikas: 2011.01.02.

3. Pareikštas draudimo sutarties galiojimo metu arba per šalių nustatytą laikotarpį, ne trumpesnę kaip vieneri metai nuo draudimo sutarties pabaigos;

4. Pareikštas dėl žalos, kuri atsirado draudimo sutarties galiojimo metu arba per šalių nustatytą laikotarpį, ne trumpesnę kaip vieneri metai nuo draudimo sutarties pabaigos, dėl neteisėtų notaro, jo atstovo ar notaro biuro darbuotojo veiksmų vykdančių notaro profesinę veiklą;

5. Pareikštas dėl Lietuvos Respublikos teritorijoje atliktų neteisėtų notaro, jo atstovo ar notaro biuro darbuotojo veiksmų vykdančių notaro profesinę veiklą⁸⁰.

Jeigu trečiajam asmeniui žala, kuri atsirado dėl neteisėtų notaro, jo atstovo ar notaro biuro darbuotojo veiksmų vykdančių notaro profesinę veiklą, padidėjo po to, kai tretysis asmuo pareiškė apdraustajam reikalavimą, vėlesnis reikalavimo atlyginti padidėjusią žalą pateikimas, net jeigu reikalavimas pareikštas pasibaigus terminui, yra draudiminis įvykis.

Remiantis aukščiau minėtomis taisyklėmis, nedraudiminis įvykis yra:

1. Notaro, jo atstovo ar notaro biuro darbuotojo veiksmai (veikimas, neveikimas), kuriais padaryta neturtinė žala, jeigu draudimo sutartyje nenustatyta kitaip;

2. Tyčiniai notaro, jo atstovo ar notaro biuro darbuotojo veiksmai, kuriais padaryta žala, išskyrus tuos atvejus, jeigu tyčiniai veiksmai ar neveikimas yra socialiai vertingi (būtinoji gintis, pilietinės pareigos atlikimas ir kita);

3. Veika, kuria padaryta žala, užtraukianti notarui, jo atstovui ar notaro biuro darbuotojui baudžiamąją atsakomybę;

4. Draudėjo, notaro, jo atstovo ar notaro biuro darbuotojo ar trečiųjų asmenų veiksmai, kuriais siekiama neteisėtai gauti draudimo išmoką;

5. Bet kokia veika, nesusijusi su notaro profesine veikla;

6. Notaro, jo atstovo ar notaro biuro darbuotojo veiksmai, sukėlę žalą, padaryti apsvaigus nuo alkoholio, narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų;

7. Žala, tiesiogiai ar netiesiogiai sąlygota toliau nurodytų įvykių arba su jais susijusi, neatsižvelgiant į tai, kad žalos (nuostolių) atsiradimui ar jos (jų) dydžiui galėjo turėti įtakos kitos priežastys ir aplinkybės:

7.1. Žala, padaryta karu, agresija, priešiškais užsienio jėgų veiksmais, karinio pobūdžio veiksmais (neatsižvelgiant į tai, ar karas buvo paskelbtas), pilietiniu karu, maištu, revoliucija, sukilimu, vidaus neramumais, pasiekusiais sukilimo, karinės arba neteisėtos jėgos panaudojimo mastą;

7.2. Žala, padaryta bet kokio pobūdžio teroristiniu aktu (pavojaus daugelio žmonių gyvybei ar sveikatai, turtui arba infrastruktūros objektams sukėlimu panaudojant arba grasinant

⁸⁰ Lietuvos Respublikos Seimo svetainė internete//http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_bin?p_id=210547; prisijungimo laikas: 2011.01.03.

panaudoti jėgą, pvz., sprogdinant, padegant, paskleidžiant radioaktyviasias, biologines ar chemines kenksmingąsias medžiagas, preparatus ar mikroorganizmus ir panašiai, siekiant politinių, religinių, ideologinių ar etninių tikslų, taip pat paveikti ar įbauginti vyriausybę ir (ar) visuomenę ar jos dalį).

Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintų Notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių 28 punkte nurodoma, kad apdraustasis (t.y. notaras) privalo nedelsdamas, bet ne vėliau kaip per 5 darbo dienas nuo reikalavimo atlyginti žalą gavimo dienos, raštu pranešti draudikui apie kiekvieną reikalavimą atlyginti žalą, jeigu šis reikalavimas atitinka aukščiau nurodytas sąlygas⁸¹.

Įvykus draudimui ir gavęs reikalavimą atlyginti žalą, apdraustasis privalo laikytis draudiko rašytinių nurodymų ir veikti taip, kad žala būtų sumažinta arba jos būtų išvengta. Be draudiko rašytinio sutikimo apdraustasis neturi teisės nei iš dalies, nei visiškai pripažinti ar tenkinti reikalavimo atlyginti žalą.

Jeigu apdraustajam pareiškiamas ieškinys dėl žalos atlyginimo teisme, jis privalo informuoti apie tai draudiką ne vėliau kaip per 5 (penkias) dienas nuo pranešimo dėl atsiliepimų į pareikštą ieškinį pateikimo teismui gavimo dienos.

Draudimo išmokos dydį nustato draudikas, atsižvelgdamas į padarytos žalos dydį. Žalos dydis nustatomas atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos civilinio kodekso ir kitų teisės aktų nuostatas. Kai teismas yra priėmęs sprendimą ar nutartimi patvirtinęs taikos sutartį civilinėje byloje pagal trečiojo asmens ieškinį apdraustajam dėl žalos atlyginimo, žalos dydis nustatomas atsižvelgiant į įsiteisėjusį teismo sprendimą ar įsiteisėjusią teismo nutartį patvirtinti taikos sutartį. Draudimo sutarties šalys atskiru susitarimu gali nustatyti, kad padarytos žalos dydį nustatys draudimo sutarties šalių paskirti nepriklausomi ekspertai. Jeigu žalos dydis neviršija Lietuvos Respublikos notariato įstatyme nurodytos sumos – 1000 litų arba yra lygus šiai sumai, žalą trečiajam asmeniui atlygina apdraustasis. Jeigu žalos dydis viršija Lietuvos Respublikos notariato įstatyme nurodytą sumą – 1000 litų, draudikas privalo išmokėti draudimo išmoką, apskaičiuotą šiose taisyklėse nustatyta tvarka.

Draudimo išmoka negali viršyti draudimo sumos ir žalos dydžio, išskyrus atvejus, nurodytus Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6. 1013 straipsnyje (išlaidos žalai sumažinti). Jeigu draudimo išmokos nepakanka, kad būtų atlyginta žala visiems reikalavimo teisę turintiems asmenims, draudimo išmoka paskirstoma proporcingai, atsižvelgiant į šių asmenų skaičių ir žalos dydį. Kaip jau buvo minėta, jeigu draudimo išmokos nepakanka žalai visiškai atlyginti, žalą padaręs notaras atlygina draudimo išmokos ir faktinės žalos dydžio skirtumą.

⁸¹ Lietuvos Respublikos Seimo svetainė internete//http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_bin?p_id=210547; prisijungimo laikas: 2011.01.03.

Draudikas privalo tretiesiems asmenims išmokėti draudimo išmoką, apskaičiuotą minėtų taisyklių nustatyta tvarka, ir tais atvejais, kai draudėjas ar apdraustasis pažeidė draudimo sutartį. Draudikas, išmokėjęs draudimo išmoką, visą ar dalį išmokėtos sumos gali išieškoti iš draudėjo ar apdraustojo, pažeidusio draudimo sutartį.

Tretysis asmuo turi tiesioginio reikalavimo teisę į draudiką dėl draudimo išmokos išmokėjimo. Būtinios sąlygos įgyvendinti tiesioginio reikalavimo teisę yra draudiminio įvykio fakto buvimas, žalos dydžio nustatymas ir ta aplinkybė, kad apdraustasis trečiajam asmeniui nėra atlyginęs žalos arba yra atlyginęs tik jos dalį. Jeigu tretysis asmuo pasinaudoja tiesioginio reikalavimo teise į draudiką, išlieka apdraustojo ir draudiko teisės ir pareigos, numatytos Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintos Notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių XIII skyriuje (apdraustojo kreipimasis į draudiką dėl draudimo išmokos išmokėjimo tretiesiems asmenims).

Jeigu apdraustasis yra atlyginęs žalą, draudimo išmoka mokama apdraustajam tik tuo atveju, jeigu jis buvo gavęs draudiko sutikimą atlyginti žalą arba yra įrodęs, kad draudikas nepagrįstai tokio sutikimo nedavė. Jeigu apdraustasis yra atlyginęs dalį žalos, draudimo išmoka mokama apdraustajam tik tuo atveju, jeigu apdraustasis buvo gavęs draudiko sutikimą atlyginti žalą arba yra įrodęs, kad draudikas nepagrįstai nedavė tokio sutikimo ir jeigu draudikas trečiajam asmeniui yra išmokėjęs draudimo išmoką dėl neatlygintos žalos dalies.

Vykdam Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 6-2 str. nuostatas, Lietuvos notarų rūmai nuo 2003 m. draudžia notarus profesinės civilinės atsakomybės privalomuoju draudimu. Šiuo metu Lietuvos notarų rūmai yra sudarę 12 mėnesių (2010 m. spalio 1 d. – 2011 m. rugsėjo 30 d.) notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutartį su „Beazley Lloyd’s Syndicate AFB“, sutarties sudarymui tarpininkaujant UADBB „IIZI“. Ypatinga tai, jog visi profesinę veiklą Lietuvoje vykdantys notariai yra apdrausti, Notarų rūmams ir draudikui pasirašius vieną draudimo sutartį (bendrąją draudimo sutartį) ir esant vienam draudimo liudijimui (draudimo polisui), kurio numeris WX112850Z. Kiekvienam notarui išduodamas sertifikatas, galiojantis atsižvelgiant į Lietuvos notarų rūmų ir Lloyd’s bendrojoje draudimo sutartyje nurodytus įsipareigojimus, išimtis, sąlygas ir susitarimus. Šiame sertifikate pateikti duomenys ir informacija yra tikslūs tik jo pasirašymo datai. Jeigu draudimo poliso galiojimo metu Lietuvos notarų rūmų ir Lloyd’s bendroji draudimo sutartis yra pakeičiama arba nutraukiama ir dėl to turi būti koreguojamas minėtas sertifikatas, tinkamai informuoti sertifikato turėtoją privalo Notarų rūmai. Pagal sutartį visi notariai apdrausti notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomuoju draudimu 100.000 litų sumai kiekvienam draudimui įvykiui nuo 2010 m. spalio 1 d. iki 2011 m. rugsėjo 30 d. Franšizė – 1000 litų. Retroaktyvus sutarties galiojimo laikotarpis – nuo 1992 metų gruodžio 1 d., bet ne anksčiau negu konkretus notaras

pradėjo vykdyti savo profesinę veiklą, nes, pasak draudimo teoretikų, profesinės civilinės atsakomybės draudimui yra būdingas santykinai ilgas laikotarpis tarp veiksmų, sukėlusių draudiminį įvykį, atlikimo bei ieškinio dėl padarytų nuostolių kompensavimo pateikimo⁸². Be to notarams pasiūlyta ir individualiai draustis savanoriškuoju profesinės civilinės atsakomybės draudimu, kuris apima ir privalomąjį draudimą. Pažymėtina, jog profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įmoka kiekvienam notarui už aukščiau minėtą draudimo apsaugą, palyginus ją su ankstesnio draudimo laikotarpio draudimo įmoka, yra ženkliai padidėjusi (net keletą kartų), ir sudaro 3573 Lt 65 cnt (1035 eurus). Tai ganėtinai nemažos veiklos sąnaudos, ypač veiklą tik pradedantiems ar rajonų centruose vykdančioms notarams, kurių parengti sandorių projektai, tvirtinami sandoriai, teikiamos teisės konsultacijos bei techninės paslaugos vertine išraiška paprastai nesiekia net šimto tūkstančių litų per draudimo laikotarpį. Mūsų nuomone, vertėtų susimąstyti apie draudimo įmokos diferencijavimą, atsižvelgiant į kiekvieno konkretaus notaro profesinės veiklos trukmę, per buvusį draudimo laikotarpį jo patvirtintų sandorių bei atliktų notarinių veiksmų, parengtų sandorio projektų, suteiktų teisės konsultacijų bei techninių paslaugų vertinę išraišką, nuostolingumą per buvusius draudimo laikotarpius ir kitus faktorius, galinčius turėti reikšmės minėtos draudimo įmokos dydžiui.

Analizuojant Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktiką seka išvada, jog neretai civilinėse bylose dėl žalos atlyginimo atsakovais nurodomi du asmenys, t.y. notaras ir jo privalomosios profesinės civilinės atsakomybės draudikas. Privalomas civilinės atsakomybės draudimas savitai veikia teismų požiūri į draudiko pareigas pagal tokio pobūdžio draudimo sutartis. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-398/1999, pagal L.Kazlauskienės kasacinį skundą (nutartis priimta 1999 m. rugsėjo 27 d.) išreikšta nuomonė, jog esant civilinės atsakomybės draudimui, žalos atlyginimas įmanomas ir tais atvejais, kai deliktinės civilinės atsakomybės taikymas nebūtų įmanomas⁸³. Ši pozicija palaikyta ir kitoje byloje pabrėžiant, kad žalos atlyginimo trečiajam asmeniui prievolė gali atsirasti nepriklausomai nuo draudėjo ar kitų asmenų, už kuriuos atsako draudėjas, kaltės, išskyrus atvejus, įvardijamus draudimo sutartyje kaip nedraudiminiais įvykiais⁸⁴. Šios nuomonės negalima suabsoliutinti. Ji turi būti vertinama ir taikoma, atsižvelgiant į draudimo santykių ypatumus. Draudikui pareiga mokėti draudimo išmoką atsiranda tik įvykus draudimui įvykiui. Draudiminė apsauga priklauso nuo to, kaip

⁸² Čepinskis J., Raškinis D., Stankevičius R. ir kt. Draudimas. Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo, švietimo centras, 1999. P. 393.

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-398/1999, pagal L.Kazlauskienės kasacinį skundą (nutartis priimta 1999 m. rugsėjo 27 d.).

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus kolegijos nutartis civilinėje byloje M.D. Pečiūrienė v. R. Butkauskaitė ir kt., Nr. 3K-3-336/2000, (nutartis priimta 2000 m. kovo 22 d.).

draudiminis įvykis apibrėžtas draudimo sutartyje. Civilinės atsakomybės draudimo atveju draudiko pareiga mokėti draudimo išmoką paprastai atsiranda tik tada, kai pats notaras tampa atsakingu, t.y. kai yra visos keturios notaro civilinės atsakomybės sąlygos. Todėl išvada, kad, esant civilinės atsakomybės draudimui, žalos atlyginimas įmanomas ir tais atvejais, kai deliktinės civilinės atsakomybės taikymas būtų neįmanomas, yra teisinga tik tuomet, kai notarui gali būti pritaikyti atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai, o draudikas, nepaisant to, privalės įvykdyti savo sutartinius įsipareigojimus, prisiimtus draudimo sutartimi. Neretai didesnė draudimo apsauga gali būti suteikta tam tikra draudimo sutartimi, kurioje draudikas ir draudėjas susitaria, jog draudikas prisiima draudėjo atsakomybės be kaltės riziką. Kiekvienu atveju draudiko pareiga mokėti draudimo išmoką turi būti nustatoma remiantis konkrečios draudimo sutarties sąlygomis bei draudimo santykius reglamentuojančiomis teisės normomis.

Nagrinėjant notarų privalomojo profesinės civilinės atsakomybės draudimo ypatumus išryškėja naujų technologijų panaudojimo kasdieniniame notaro darbe ir su tuo susijusių rizikų išvengimo ar bent jų sumažinimo problematika. Nors Lietuvoje technologinės sistemos notaro darbe pradėtos naudoti palyginus neseniai, kaip, pavyzdžiui, nuo 2009 m. liepos mėn. veikianti Nekilnojamojo turto sandorių viešoji paslauga (NETSVEP), kuriama juridinių asmenų registravimo elektroninė paslauga (JAREP), tačiau atsižvelgiant į užsienio valstybių patirtį, vertėtų imtis analizuoti galimas atsakomybės bei draudimo už tokių būdu padarytą žalą atlyginimo problemas, numatant tokios rizikos draudimo galimybę ir notarų privalomojo profesinės civilinės atsakomybės draudimo sutartyje. Kyla klausimas ar draudikas šiuo atveju turėtų atlyginti žalą pagal notarų privalomojo profesinės civilinės atsakomybės draudimo sutartį, nes pati žala gali būti susijusi su naujos rizikos, kylančios dėl nepakankamo technologijų saugumo, stabilumo, realizavimosi. Šiuo metu Lietuvos draudikai siekia išvengti bet kokios atsakomybės, draudimo taisyklėse paprastai numatydami, jog pagal sudaromas draudimo sutartis nedengiama žala, rizika, atsakomybė ar išlaidos, susijusios tiek tiesiogiai, tiek netiesiogiai su dabartiniu ar galimu ateityje nesklendumu ar avarija kompiuteryje ar elektroniniame įrenginyje, tiek atskirame komponente, tiek sistemoje, programinėje įrangoje, įrengimo programoje, priklausančiose draudėjui ar esančiose su juo sąveikoje.

Manome, jog dėl modernių technologijų panaudojimo kasdieninėje notaro profesinėje veikloje netolimoje ateityje gali kilti taip vadinama kibernetinė notaro atsakomybė⁸⁵. Notarams Lietuvoje pradėjus naudoti elektroninę erdvę savo profesinei veiklai vykdyti, galima itin didelė žala, įsilaužėliams patekus prie notarų turimų duomenų, pakeitus nuosavybę patvirtinančius duomenis. Į rizikos kategoriją patenka tiek informacijos apie notarų klientus ir jų atliekamus

⁸⁵ Meškys E. Notarų profesinės civilinės atsakomybės draudimo mechanizmas – ką reikia tobulinti? // Notariatas. 2009, Nr. 8, P. 39.

notarinius veiksmus slaptumo bei privatumo klausimas, tiek galimų virusų perdavimas. Susiduriama ir su draudimo kompanijų, norinčių prisiimti tokią riziką bei ją drausti, stoka bei atsakomybės tarp paties notaro ir elektroninių technologijų kūrėjų paskirstymo problema.

Išnagrinėjus Lietuvos notarų privalomojo profesinės civilinės atsakomybės draudimo taisyklėse išdėstytus draudiminius ir nedraudiminius įvykius, pastebėjus, jog dėl naujų technologijų notaro darbe panaudojimo kyla naujų rizikų grėsmė, atsiskleidžia tai, kad esant tam tikroms aplinkybėms ir susiklosčius tam tikrai situacijai, kyla grėsmė, jog notaro, jo atstovo ar notaro biuro darbuotojų kaltais veiksmais fiziniam ar juridiniam asmeniui sukelta itin didelė žala gali būti nekompensuota, jei draudimo apsauga bus per menka, o pats notaras neturės pakankamai asmeninių lėšų galimai žalai atlyginti. Lingvistiškai vertinant Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.1017 str., numatantį galimybę fiziniams ir juridiniams asmenims drausti savo turtinius interesus savitarpio pagrindu sujungiant šiam draudimui reikalingas lėšas savidraudos draugijoje, seka išvada, jog tokiais pagrindais savo civilinę atsakomybę galėtų drausti ir notarai, tačiau minėtame Lietuvos Respublikos civilinio kodekso straipsnyje pažymima, kad savitarpio draugijų veiklą reguliuoja specialūs įstatymai, tačiau ši nuostata praktikoje negalioja, nes nėra priimtų minėtų specialiųjų įstatymų.

Pažymėtina, jog praktinę profesinę veiklą vykdančiam notarui nepakanka vien privalomojo draudimo sutartimi teikiamos apsaugos, nes neretai šis draudimas nepadengia visų nuostolių ar apskritai negalioja, kai notaro veikla pripažįstama nedraudiminiu įvykiu. Antai, Vokietijoje jau nuo 1981 m. veikia specialus žalos atlyginimo fondas, iš kurio žala atlyginama tik tada, kai nepakanka draudimo sumos, numatytos grupinio draudimo sutartyje, sudarytoje per Vokietijos notarų rūmus⁸⁶. Prancūziškoji sistema susideda iš keturių grandžių: iš pradžių žala atlyginama vadovaujantis tarp draudiko ir konkretaus notaro sudaryta draudimo sutartimi, jei nuostoliai viršija minėta sutartimi apdraustą dydį, žala iš pradžių kompensuojama iš regioninio garantinio fondo, vėliau iš centrinio garantinio fondo, galiausiai solidariai atsako visi Prancūzijos notarai, veikdami kartu. Tai, kad Lietuvoje iki šiol neveikia profesinis notarų draudimo fondas, vertintina kaip notarų draudimo sistemos trūkumas, kuris taisytinus. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.1017 str. pateikta sąvoka „savitarpio draudimas“ nėra tiksli ir šio pobūdžio notarų santykiai neturėtų būti pripažįstami kaip draudimo santykiai klasikine prasme, nes notarų profesinis fondas veiktų ne komerciniais pagrindais⁸⁷. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 2 str. 27 d. draudimo veikla apibūdinama kaip ūkinė komercinė veikla, kuria draudimo sutarties pagrindu už draudimo įmoką prisiimama kito asmens nuostolių rizika ar kitaip siekiama

⁸⁶ Meškys E. Notarų profesinės civilinės atsakomybės draudimo mechanizmas – ką reikia tobulinti? // Notariatas. 2009, Nr. 8, P. 42.

⁸⁷ Ten pat.

apsaugoti šio asmens turtinius interesus įvykus draudžiamiesiems įvykiams, asmens turtinių interesų apsaugai panaudojant draudiko skaičiuojamus draudimo techninius atidėjinius dengiantį turtą ir kitą turtą⁸⁸, toks aiškinimas lemia tai, kad šiuos fondus galėtų valdyti bet kuris ūkio subjektas, tokiai veiklai draudimo veiklos licencija nėra būtina. Manome, kad fondo įkūrimo, valdymo ir kiti svarbūs klausimai turėtų būti reglamentuojami įstatymu, be to notarų profesinis fondas efektyvumo tikslu galėtų būti valdomas ne Lietuvos notarų rūmų, o specialiai tam įsteigto subjekto, kurio vienintelė veiklos rūšis ir paskirtis būtų minėto fondo valdymas arba draudimo bendrovės, kuri šio fondo lėšas laikytų atskirai nuo kitų draudimo veiklos lėšų. Svarbu parinkti tinkamą įmokų į minėtą fondą mokėjimo dydį, periodiškumą, užtikrinant lankstų, efektyvų ir greitą prisitaikymą prie praktikoje pakitusios situacijos. Pareiga tirti ar nukentėjusiojo trečiojo asmens reikalavimas kompensuoti nuostolius, kurių nepadengė privalomasis notarų profesinės atsakomybės draudimas, manytume, priskirtina minėtus fondus valdančiam ūkio subjektui, o nukentėjęs asmuo turėtų kreiptis ne į notarą, o tiesiogiai į fondus valdantį ūkio subjektą, nes notaras ir profesiniai fondai neturi būti laikomi solidariai atsakingi, kaip ir privalomojo notarų profesinės atsakomybės draudimo atveju. Notaras žalą privalėtų atlyginti tik tuomet, kai žalos nepadengtų profesiniai fondai, todėl būtina numatyti maksimalios išmokos sumą, nes gali susiklostyti situacija, kai kompensacija išmokama vieno ar kelių notarų veiksmais padarytiems nuostoliams atlyginti, o kiti notarami lieka be apsaugos. Savidraudos fondo kompensuotą žalą notaras per tam tikrą laiką privalėtų grąžinti į profesinį fondą, kad nenukentėtų kitų kolegų interesai, t.y. šio profesinio fondo paskirti būtų tarsi paskolos, suteikiančios teisę tęsti veiklą, notarui suteikimas. Manome, jog šio profesinis fondas galėtų ir turėtų būti formuojamas išskirtinai tik iš notarų lėšų, nes jo paskirtis lemia, kad jame esančios įmokos būtų apsaugotos visų fondo narių atžvilgiu, jame esančių lėšų nebūtų galima areštuoti dėl vieno iš notarų prievolių nevykdymo ar netinkamo vykdymo.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisijos svetainė internete//http://www.dpk.lt/files/pagrindas/di_20030918.doc; prisijungimo laikas: 2011.01.19.

5. DRAUSMINĖ NOTARO ATSAKOMYBĖ

Bendraja prasme drausminė atsakomybė taikoma darbo drausmei užtikrinti. Drausminė atsakomybė, kaip teisinės atsakomybės rūšis, atsiranda darbuotojui pažeidus darbo drausmę. Darbo drausmės pažeidimas yra darbo pareigų nevykdymas arba netinkamas jų vykdymas dėl darbuotojo kaltės. Už darbo drausmės pažeidimus juos padariusiam asmeniui teisės aktų nustatyta tvarka gali būti taikomos drausminės nuobaudos.

Notaro drausminė atsakomybė – tai viena iš notaro teisinės atsakomybės rūšių. Notaro drausminė atsakomybė atsiranda pastarajam padarius drausminius nusižengimus, tai yra pažeidus pozityviają taisyklę, įtvirtinančią notaro pareigą elgtis tam tikru būdu.

Pagal Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 7⁽¹⁾ str. prasižengusiam notarui drausmės bylą turi teisę iškelti tik:

- 1) Lietuvos Respublikos teisingumo ministras;
- 2) Notarų rūmų prezidiumas⁸⁹.

Palyginimui pagal Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 52 str. 2 d. sprendimą iškelti drausmės bylą advokatui taip pat priima tik arba Lietuvos advokatūra arba teisingumo ministras⁹⁰.

Pagal Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo 13 str. 2 d. iškelti antstoliui drausmės bylą gali teisingumo ministras arba Lietuvos antstolių rūmų prezidiumas. Drausmės bylą antstolio padėjėjui gali iškelti teisingumo ministras arba Lietuvos antstolių rūmų prezidiumas savo iniciatyva arba antstolio, su kuriuo antstolio padėjėjas yra sudaręs darbo sutartį, teikimu⁹¹.

Pagal minėtą Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 7⁽¹⁾ str. drausmės byla notarui gali būti iškelta išimtinai tik už:

- 1) Lietuvos Respublikos notariato įstatymo pažeidimus;
- 2) Lietuvos Respublikos teisingumo ministro patvirtintų teisės aktų pažeidimus;
- 3) Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso pažeidimus⁹².

Pagal Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 52 str. 1 d. drausmės byla prasižengusiam advokatui gali būti keliama tik už Advokatūros įstatymo, Lietuvos advokatų etikos kodekso reikalavimų bei advokato veiklos pažeidimus⁹³.

Pagal Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo 13 str. 1 d. už šio įstatymo, Sprendimų vykdymo instrukcijos, Antstolių profesinės etikos kodekso, kitų teisės aktų, reglamentuojančių antstolių neprocesinę veiklą, vykdymo išlaidų išieškojimo tvarkos, nesusijusios su vykdymo

⁸⁹ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 28-810.

⁹⁰ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas // Žinios. 2004, Nr. 50-1632.

⁹¹ Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas // Žinios. 2002, Nr. 53-2042.

⁹² Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 28-810.

⁹³ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas // Žinios. 2004, Nr. 50-1632.

išlaidų dydžio apskaičiavimu, pažeidimus arba jei teismo sprendime konstatuoti imperatyviųjų procesinės teisės normų pažeidimai, antstoliui (antstolio padėjėjui) gali būti taikoma drausminė atsakomybė⁹⁴.

Iš to, kas šioje darbo dalyje išdėstyta aukščiau, seka išvada, kad tiek advokatams, tiek antstoliams, tiek notarams privalu laikytis ne tik įstatymų reikalavimų bet ir jų profesinės etikos kodeksuose įtvirtintų privalomų bendro pobūdžio elgesio taisyklių.

Notarų profesinės etikos ir tarnybinių nusižengimų bylas nagrinėja Notarų garbės teismas, vadovaudamasis Notarų garbės teismo nuostatais, kuriuos tvirtina Lietuvos Respublikos teisingumo ministras. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 10¹ str. 1 d. nurodyta, jog ši garbės teismą sudaro 5 notarai, iš kurių du renkami Notarų rūmų susirinkime, du skiria Lietuvos Respublikos teisingumo ministras, vieną - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, minėto garbės teismo įgaliojimai trunka trejus metus, šis garbės teismas gali veikti, jeigu į jį yra išrinkta ar paskirta daugiau kaip pusė narių⁹⁵.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 52 str. 3 ir 4 d. advokatų drausmės bylas nagrinėja Advokatų garbės teismas, o kai Lietuvos advokatūra sprendžia klausimą dėl drausmės bylos iškėlimo ir kai byla nagrinėjama, turi teisę dalyvauti ir asmuo, kuris kreipėsi dėl drausmės bylos iškėlimo. Advokatų drausmės bylų nagrinėjimo tvarką nustato Lietuvos advokatūra. Advokatų drausmės bylų nagrinėjimo tvarką Teisingumo ministras skelbia „Valstybės žiniuose“. Teisingumo ministras gali atsisakyti skelbti Advokatų drausmės bylų nagrinėjimo tvarką, jeigu ji prieštarauja šiam Įstatymui ar kitiems teisės aktams. Teisingumo ministro atsisakymas skelbti šią tvarką gali būti skundžiamas teismui Administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka⁹⁶.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 61 str. Advokatų garbės teismas susideda iš penkių narių, šio teismo nariu gali būti advokatas, turintis ne mažesnę kaip aštuonerių metų advokato veiklos stažą, Advokatų garbės teismo įgaliojimų laikas – treji metai. Advokatų garbės teismas sudaromas šia tvarka:

- 1) tris narius iš advokatų renka visuotinis advokatų susirinkimas;
- 2) du narius iš advokatų skiria teisingumo ministras.

Advokatų garbės teismas gali nagrinėti bylas, jeigu yra paskirti bent trys teismo nariai⁹⁷.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo 13 str. 6 d. Antstolių (antstolių padėjėjų) drausmės bylas nagrinėja Antstolių garbės teismas. Drausmės bylų iškėlimo ir

⁹⁴ Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas // Žinios. 2002, Nr. 53-2042.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 28-810.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas // Žinios. 2004, Nr. 50-1632.

⁹⁷ Ten pat.

nagrinėjimo tvarką nustato drausmės bylų iškėlimo ir nagrinėjimo taisyklės. Jas tvirtina teisingumo ministras⁹⁸.

Lietuvos Respublikos Notarų garbės teismo nuostatuose, patvirtintuose Teisingumo ministro įsakymu, numatyta, jog notarui drausmės byla gali būti iškelta už:

1. Notaro profesinės etikos pažeidimus;
2. Tarnybinius nusižengimus.

Bylos dėl notarų profesinės etikos pažeidimų – tai daugiausia bylos dėl Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso normų pažeidimo. Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodeksas, priimtas 1994 m. balandžio 29 d. Notarų rūmų susirinkime, 2000 m. kovo 25 dieną buvo pakeistas Notarų rūmų susirinkimo nutarimu dėl Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso pakeitimo. Pagal Notarų garbės (etikos) kodeksą notarų profesinės etikos pažeidimams priskiriamas nekorektiškas elgesys kliento atžvilgiu, nesąžininga konkurencija, notaro neobjektyvumas, nesąžiningas pajamų deklaravimas, nepagarbus elgesys su jam pavaldžiais darbuotojais ir panašūs atvejai, kai notaras menkina valstybės patikėtinio vardą. Profesinė etika, pasak Oron – la – Vilio miesto notaro Rolan Niklaus, gali būti apibūdinama kaip taisyklių ir pareigų, reguliuojančių pačią profesiją, taip pat elgesį asmenų, užsiimančių tam tikra profesine veikla, tai pat šios profesijos asmenų tarpusavio santykius ir jų santykius su klientais, rinkinys (sąvadas)⁹⁹. Mūsų jau minėto Šveicarijos Konfederacijos notaro Rolan Niklaus nuomone, išdėstyta jo publikacijoje „Notarinė etika. Pagrindiniai principai ir praktinės situacijos“, su kuria negalima nesutikti, yra tai, jog pagrindinė minėtų taisyklių paskirtis – profesijos apsaugos užtikrinimas, jos narių nepriklausomumo užtikrinimas bei atitinkamos kokybės paslaugų užtikrinimas. Pagrindiniai principai, kurių, pasak Oron – la – Vilio miesto notaro Rolan Niklaus, privalu laikytis kiekvienam notarui yra:

- 1) profesinė savimonė: notaras turi tiksliai vykdyti įstatymo jam pavestas pareigas ir vadovautis papročiais savo santykiuose su klientais, valstybe bei kolegomis, jis privalo užsiimti profesine veikla taip, kad juo pasitikėtų ir gerbtų klientai, kolegos, valstybė ir visuomenė;
- 2) nepriklausomumas – kaip žinia užsiimantis profesine veikla notaras yra nepriklausomas, iš to seka, jog jis gali sutikti užsiimti papildomais darbais tik tuo atveju, jei išsaugomas nepriklausomumas, būtinas vykdyti notaro profesines pareigas; notaras turi vengti bet kokių veiksmų, dėl kurių jis taptų nuo ko nors priklausomu;
- 3) nešališkumas – notaras turi konsultuoti bei surašyti oficialiuosius dokumentus, būdamas visiškai nešališku, notaro neutralitetas kyla dėl valstybės jam deleguotų įgaliojimų, dėl jam deleguotos dalies valstybinės valdžios;

⁹⁸ Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas // Žinios. 2002, Nr. 53-2042.

⁹⁹ Развитие небюджетного нотариата в России: квалифицированная юридическая помощь и защита прав граждан и юридических лиц. Издательский дом „ОСТ – МЕДИА“, Москва 2000. P. 47.

- 4) oficialių dokumentų sudarymo pareiga – dėl to, kad tik notaras gali sudaryti tam tikrų rūšių dokumentus, notaras privalo teikti savo paslaugas tik tada, kai jo yra prašoma tai atlikti, be to be svarios priežasties notaras neturi teisės atsisakyti atlikti notarinio veiksmo;
- 5) notaras turi būti santūrus – jis negali kompromituoti savosios profesijos reputacijos pats ieškodamas sau veiklos ar darbo;
- 6) kliento interesai notarui turi būti svarbesni už asmeninius paties notaro interesus;
- 7) notarui uždrauta atlygintinai ar neatlygintinai, tiesiogiai ar netiesiogiai individualiai reklamuotis, tačiau notarų profesinių organizacijų kolektyvinė reklama, kuri yra informacijos šaltiniu notarų paslaugų vartotojams, galima;
- 8) notaras negali gauti jokio specialaus papildomo atlygio, kaip pavyzdžiui, komisinių;
- 9) notarui privalu laikytis konfidencialumo pareigos;
- 10) pareiga didinti savosios profesijos prestižą;
- 11) apribojimai naudojant notaro pavadinimą – sudaromuose bei tvirtinamuose dokumentuose, korespondencijoje bei apskritai profesinėje veikloje notaras naudoja savo, kaip notaro, vardą, tačiau net ir būdamas teisės mokslų daktaru notaras apie tai negali pažymėti jo sudaromuose bei tvirtinamuose dokumentuose, universitetinio ar mokslinio laipsnio nuoroda notarui leistina tik korespondencijoje, vizitinėse kortelėse, informacinėse lentelėse;
- 12) tikslus tarifinių įkainių laikymasis – nepriklausomo notaro atlygio dydį nustato tik įstatymai ir tarifai, nuo kurių notaras negali nukrypti, nukrypus nuo juose numatytų dydžių, taikoma drausminė atsakomybė¹⁰⁰.

Analizuojant Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodeksą išryškėja ypatybė, jog minėtas garbės (etikos) kodeksas – ne įstatymų leidėjo, kaip tarkim, Notariato įstatymas, o pačių Notarų rūmų susirinkimo, t.y. pačių notarų, kaip tam tikros asociacijos narių, priimtas privalomojo pobūdžio elgesio taisyklių rinkinys, skirtas notarams, asesoriams (kandidatams į notarus) bei notarų atstovams, už kuriame išdėstytą taisyklių nesilaikymą įgalinantis prasižengusiems taikyti baudžiamojo pobūdžio priemonės notariato kaip sistemos vidaus savireguliacijos tikslui pasiekti bei efektyviai notarų tarnybinės priežiūros kontrolei .

Nagrinėjant minėtą Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodeksą išryškėja tai, jog vadovaujantis juo drausminė atsakomybė nusižengusiam notarui, asesoriumi ar notaro atstovui gali kilti iš ketveriopo pobūdžio elgesio taisyklių nesilaikymo:

- 1) reglamentuojančių notaro elgesį su kitu notaru (pavyzdys – minėto kodekso šešiolikame straipsnyje numatyta pareiga laikytis profesinio solidarumo principo, neleistas neigiamas atsiliepimas klientų atžvilgiu apie kitus savo kolegas);

¹⁰⁰ Развитие небюджетного нотариата в России: квалифицированная юридическая помощь и защита прав граждан и юридических лиц. Издательский дом „ОСТ – МЕДИА“, Москва 2000. Р. 47 - 58.

2) reglamentuojančių notaro elgesį su jo biuro darbuotojais (pavyzdys – šio kodekso septynioliktame straipsnyje numatyta pareiga pagarbiai elgtis su sau pavaldžiais darbuotojais, pastabas klientų akivaizdoje jiems pateikti tik neatidėliotinais atvejais ir tik korektiška forma);

3) reglamentuojančių notaro elgesį su klientu (pavyzdžiu galėtų būti šio kodekso šeštame straipsnyje numatyta pareiga – būti korektišku kliento atžvilgiu);

4) reglamentuojančių notaro elgesį visos visuomenės atžvilgiu (pavyzdžiu galėtų būti minėto kodekso pirmame straipsnyje numatyta pareiga – užtikrinti tvirtinamų sandorių teisėtumą).

Pažymėtina ir tai, kad 2004 m. gegužės 1 d., Lietuvos Respublikai įstojus į Europos Sąjungą, Lietuvos notariatas 2004 m. gegužės 13-15 dienomis Atėnuose vykusioje Europos Sąjungos notariatų konferencijos Generalinėje asamblėjoje iškilmingai buvo priimtas į CNUE (Europos Sąjungos notariatų tarybą), kurios parengto Deontologijos kodekso, 2004 m. lapkričio 6 d. vykusiame Notarų rūmų narių susirinkime ratifikuoto Lietuvos notariato, privalu laikytis kiekvienam profesinę veiklą Lietuvoje vykdančiam notarui. Bendrąsias taisykles, įtvirtintas minėtame kodekse, sudaro: notaro sąžiningumas ir moralinis dorumas vykdant savo pareigas (notaras privalo laikytis sąžiningumo ir dorumo savo klientų, valstybės ir kolegų atžvilgiu; būti solidarus yra tiek nacionaliniu, tiek ir tarptautiniu mastu), nešališkumas ir nepriklausomumas (notaras privalo visiškai nešališkai ir nepriklausomai konsultuoti klientą ir jo prašymu atlikti notarinį veiksma; notaras turi atlikti savo darbą, kai jis yra to teisėtai prašomas), konfidencialumas ir profesinės paslapties laikymasis (notaras privalo būti konfidencialus su savo klientais, išlaikyti profesines paslaptis; šių pareigų privalu laikytis ne vien tik notarams, bet ir jo artimiesiems ir bendradarbiams), teisinė ir techninė kompetencija (notaras privalo nuolat atnaujinti savo žinias, prižiūrėti ir skatinti savo kolegas kelti kvalifikaciją; Europos Sąjungos šalies notariatų profesinės organizacijos organizuoja nuolatinį savo notarų mokymą); notarams individuali reklama draudžiama, kolektyvinę reklamą gali organizuoti Notarų taryba/Rūmai, ir, bendra tvarka, regioninės arba vietinės profesinės organizacijos, siekiant vartotojui suteikti būtina informaciją, notarui privalu laikytis nusišalinimo ir pranešimo principo (kai notaras įtaria, kad jo atliktas notarinis veiksmas gali būti panaudotas nusikalstamose veiklose, numatytose 1999 m. liepos 27 d. Profesinių asociacijų chartijoje, jis privalo atsisakyti atlikti šį veiksma ir/ ar, remiantis įstatymu, pranešti apie tai savo šalies kompetentingoms institucijoms)¹⁰¹.

Už minėtame Europos notarų deontologijos kodekse numatytų elgesio taisyklių nesilaikymą kiekvienam Lietuvos notarui gali būti taikoma drausminė atsakomybė taip pat, kaip

¹⁰¹ Notarų rūmų svetainė internete <http://www.notarurumai.lt/tiknotarams/default.aspx?item=notarnews&id=7488>; prisijungimo laikas: 2011.03.15

ji taikoma už nacionalinio dokumento – Notarų garbės (etikos) kodekso nesilaikymą ar netinkamą laikymąsi.

Tarnybiniai nusižengimai – tai atvejai, kai notarai pažeidžia notarinių veiksmų atlikimo slaptumo principą, taikomus kitos veiklos apribojimus ar aplaidžiai sudarinėja notarinius dokumentus ir tvarko notarinius registrus, kitokią dokumentaciją¹⁰².

Pagal Lietuvos Respublikos Notarų garbės teismo nuostatų 15 punktą notarui drausmės byla turi teisę iškelti:

1. Teisingumo ministras.
2. Notarų rūmų prezidiumas¹⁰³.

Drausmės byla notarui gali būti iškeliama ne vėliau kaip per 3 (tris) mėnesius nuo nusižengimo paaikšėjimo dienos, neįskaitant patikrinimo (revizijos) trukmės arba laiko, kai notaras negalėjo eiti savo pareigų (atostogos, liga ar kitos priežastys), o nutraukus baudžiamąją bylą, per vieną mėnesį nuo dienos, kai institucija, turinti teisę iškelti notarui drausmės bylą, gavo nutarimą nutraukti bylą. Drausmės byla negali būti keliama, jeigu nuo nusižengimo padarymo dienos praėjo daugiau kaip vieneri metai.

Drausmės byla Notarų garbės teisme pradedama nagrinėti per vieną mėnesį nuo bylos iškėlimo dienos.

Notarų garbės teismas, išnagrinėjęs notaro drausmės bylą, gali:

- 1) notarą išteisinti;
- 2) patenkinti drausmės bylos svarstymu;
- 3) nutraukti drausmės bylą, jei praleistas šios bylos iškėlimo terminas;
- 4) įpareigoti viešai atsiprašyti nukentėjusįjį arba notaro biuro kolektyvą;
- 5) pareikšti notarui pastabą;
- 6) pareikšti notarui papeikimą;
- 7) pareikšti notarui griežtą papeikimą;
- 8) uždrausti profesinę veiklą iki trijų mėnesių;
- 9) pasiūlyti Lietuvos Respublikos teisingumo ministrui atleisti jį iš pareigų.

Pagal Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 53 str. Advokatų garbės teismas gali skirti šias drausmines nuobaudas prasižengusiam advokatui:

- 1) pastabą;
- 2) papeikimą;
- 3) viešai paskelbiamą papeikimą;

¹⁰² Nekrošius V. Notariato teisė. – Kaunas, 1997, P. 46.

¹⁰³ Lietuvos notarų rūmų svetainė internete// <http://www.notarurumai.lt/?item=2008227104855&lang=1;> prisijungimo laikas: 2011.01.04.

4) pripažinti negaliojančiu Lietuvos advokatūros sprendimą pripažinti asmenį advokatu¹⁰⁴.

Ypatinga tai, jog apart minėtų pastabos, papeikimo, viešai paskelbiamo papeikimo išskirtinai tik advokato padėjėjui gali būti taikoma drausminė nuobauda – išbraukimas iš Lietuvos advokatų padėjėjų sąrašo.

Pagal Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo 14 str. Antstolių garbės teismas, išnagrinėjęs drausmės bylą, priima vieną iš šių sprendimų:

1) nutraukti drausmės bylą nenustačius nusižengimo arba jei paaiškėja, kad praleistas šios bylos iškėlimo terminas;

2) atleisti nuo drausminės atsakomybės dėl padaryto drausmės pažeidimo mažareikšmiškumo;

3) skirti antstoliui (antstolio padėjėjui) vieną iš drausminių nuobaudų.

Antstoliui gali būti skiriamos šios drausminės nuobaudos:

1) pastaba;

2) papeikimas;

3) teisės teikti paslaugas, nurodytas Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo 21 straipsnio 2 dalyje, atėmimas iki šešių mėnesių;

4) teisės atlikti funkcijas, nurodytas Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo 21 straipsnio 1 dalyje, atėmimas iki šešių mėnesių;

5) atleidimas iš antstolių.

Antstolio padėjėjui gali būti skiriamos šios drausminės nuobaudos:

1) pastaba;

2) papeikimas;

3) teisės vykdyti antstolio padėjėjo veiklą atėmimas.

Antstoliui ir antstolio padėjėjui papildomai gali būti skiriamas įpareigojimas atsiprašyti asmens Antstolių garbės teismo nustatyta tvarka¹⁰⁵.

Notarų garbės teismo sprendimas per 14 dienų nuo įteikimo notarui gali būti skundžiamas apygardos teismui. Advokatų garbės teismo sprendimai gali būti skundžiami Vilniaus apygardos teismui per trisdešimt dienų nuo sprendimo nuorašo įteikimo advokatui ar advokato padėjėjui dienos. Antstolių garbės teismo sprendimai per trisdešimt dienų nuo sprendimo nuorašo įteikimo antstoliui (antstolio padėjėjui) dienos gali būti skundžiami Vilniaus apygardos teismui.

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas // Žinios. 2004, Nr. 50-1632.

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas // Žinios. 2002, Nr. 53-2042.

Notarų garbės teismo paskirta nuobauda galioja vienerius metus. Drausmės byla, įsiteisėjus Notarų garbės teismo sprendimui, kuriame pasiūlyta notarą atleisti iš pareigų, per tris darbo dienas perduodama Teisingumo ministrui.

Antstoliui drausminė nuobauda galioja vienerius metus nuo paskyrimo dienos. Antstolių garbės teismas Antstolių (antstolių padėjėjų) drausmės bylų iškėlimo ir nagrinėjimo taisyklėse nustatyta tvarka gali panaikinti drausminę nuobaudą nepasibaigus galiojimo terminui, bet ne anksčiau kaip po šešių mėnesių nuo nuobaudos paskyrimo.

Kaip matyti iš lentelės Nr.3, pateiktos šio darbo prieduose, 2006 m. – 2008 m. drausmės bylų iškėlimą notarams daugiausiai inicijuodavo Lietuvos Respublikos teisingumo ministras, o nuo 2009 metų išryškėjo nauja tendencija – lyderiu iškeliant drausmės bylas tapo pačių notarų savivaldos organas – Notarų rūmų prezidiumas. Tai, mūsų nuomone, liudija efektyvaus notariato veiklos savikontrolės mechanizmo egzistavimą ir tai, kad notarai, turintys valdingus įgalinimus kitų savo kolegų atžvilgiu (Notarų rūmų prezidiumas), įdėmiai seka savo kolegų profesinę veiklą, vykdydami jiems patikėtą tarnybinės priežiūros funkciją, vedini tikslo, jog būtų tinkamai laikomasi visų teisės normų, įtvirtintų teisės aktuose, kurių privalu laikytis kiekvienam praktikuojančiam notarui, taip pat, jog nebūtų piktnaudžiavimo valstybės notarams deleguotais valdingo pobūdžio įgalinimais, kad kiekvienas notaras išliktų nepriekaištingos reputacijos, aukštos moralės asmeniu, išlaikantis savo pareigoms tinkamą deramą orumą.

Notarų garbės teismas (esama sudėtimi: Rasa Birutienė - pirmininkė, Vaiva Staskonytė Malcienė - pavaduotoja, nariai - Dainora Jievaitytė, Julija Kiršienė, Jūratė Ladauskaitė), vadovaudamasis Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. liepos 22 d. įsakymu Nr. 1R-184 patvirtintais Notarų garbės teismo nuostatais, šiuo metu nagrinėja notarų profesinės etikos ir tarnybinių nusižengimų bylas. 2009 m. šis teismas išnagrinėjo 6 drausmės bylas, iš kurių viena drausmės buvo iškelta Teisingumo ministro, penkios – Notarų rūmų prezidiumo iniciatyva. Panagrinėjime detaliau už kokio pobūdžio nusižengimus ir kokių teisės aktų pažeidimus minėtos bylos notarams buvo inicijuotos. Kaip matyti iš šio darbo prieduose pateiktos lentelės Nr.4, ir 2009 m. dominavo drausmės bylos, inicijuotos dėl notarų profesinės etikos pažeidimų, t.y. dėl deramo notaro pareigoms orumo neišlaikymo, dėl notaro profesijos ir garbės prestižo nesaugojimo, dėl nestiprinimo savo darbu Notarų rūmų bei savojo notaro biuro prestižo. Siekdamas atkreipti notarų dėmesį dėl aplinkybių, iškilusių nagrinėjant drausmės bylą dėl notaro etikos, Notarų garbės teismas išsiuntė notarams atvirą laišką, kuriame buvo pasiūlyta notarams daugiau dėmesio skirti notaro bei notaro biuro darbuotojo darbo su klientais etikai ir gyventojų notarinio aptarnavimo gerinimui. Pabrėžtina tai, jog nors faktiškai 2009 m. išnagrinėtos šešios drausmės bylos, net trys iš jų buvo iškeltos tam pačiam notarui. Darytina išvada, jog pakankamai nedideliame notarų skaičiui (t.y. tik keturiems notarams) iš visų kelių šimtų praktinę veiklą

vykdančių notarų mūsų nagrinėjamu laikotarpiu buvo iškeltos drausmės bylos. Konstatuotina, kad notariai, kuriems Lietuvos Respublikos notariato įstatyme keliami nepriekaištingos reputacijos reikalavimai, o Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekse įtvirtintas principas, kuriuo kiekvienam šios profesijos atstovui privalu vadovautis, kad garbės negalima atimti, ją galima tik prarasti, nėra linkę nusižengti darbo drausmei. Dėl itin griežtos asmenų, pageidaujančių eiti notaro pareigas, atrankos tvarkos bei procedūrų (vykdomų viešųjų konkursų) bei įstatymuose numatytų itin griežtų reikalavimų asmenims, ketinantiems eiti notaro pareigas, ne bet kuriam pageidaujančiam, o tik atitinkančiam visus reikalavimus asmeniui yra suteikiama teisė būti notaru, todėl profesine veikla užsiimančio notaro nusižengimas profesinei etikai ar tarnybai – daugiau išimtis, nei taisyklė. Išanalizavus drausminės atsakomybės taikymo advokatams, antstoliams, notarams ypatumus seka išvada, jog teisiniai pagrindai iškelti drausmės bylas visiems šias teisinės paslaugas teikiantiems asmenims itin panašus, be to ypatinga tai, kad tiek advokatams, tiek antstoliams, tiek notarams privalu laikytis ne tik imperatyvių įstatymo normų, tačiau ir jų garbės (etikos) kodeksuose įtvirtintų bendro pobūdžio elgesio taisyklių, už kurių nesilaikymą ar netinkamą laikymąsi gresia drausminė atsakomybė.

6. ADMINISTRACINĖS IR BAUDŽIAMOSIOS NOTARO ATSAKOMYBĖS YPATUMAI BEI NOTARO DVIGUBOS ATSAKOMYBĖS PROBLEMA

Analizuojant notaro administracinės ir baudžiamosios atsakomybės ypatumus atkreiptinas dėmesys į tai, jog Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 16 str. 2 d. nurodyta, kad už įstatymų ar kitų teisės aktų pažeidimus, padarytus atliekant notarinius veiksmus, už kuriuos taikoma baudžiamoji ar administracinė atsakomybė, notaras atsako kaip valstybės pareigūnas¹⁰⁶.

Administracinės atsakomybės taikymo fiziniams asmenims, įskaitant ir valstybės tarnautojus, klausimai reglamentuoti Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse. Valstybės tarnautojas neretai turi valdžios įgaliojimus jam tarnybiškai nepavaldiems asmenims (tai ypač būdinga statutiniams valstybės tarnautojams), - tokie valstybės tarnautojai vadinami pareigūnais, ir traktuojami kaip specialūs administracinės teisės pažeidimo subjektai. Jie administracinę atsakomybę traukiami už pažeidimus, susijusius su jų pareigų vykdymu, taip pat už pažeidimus, susijusius su nesilaikymu nustatytos valdymo tvarkos, valstybinės ir viešosios tvarkos, aplinkos, gyventojų sveikatos apsaugos, bei kitų taisyklių, kurių laikymąsi užtikrinti yra jų tarnybinė pareiga. Pareigūnams, kuriems taikomi drausmės statutai arba specialūs drausmės nuostatai, tiesiogiai drausmės statutuose arba specialiuose drausmės nuostatose numatytais atvejais už padarytus administracinės teisės pažeidimus taikoma drausminė atsakomybė, kitais atvejais administracinė atsakomybė taikoma bendrais pagrindais.¹⁰⁷ Tai taikytina ir notaro administracinės atsakomybės atveju.

Kaip jau minėjome, pareigūnai administracinę atsakomybę traukiami už administracinius teisės pažeidimus, susijusius su jų pareigų, nurodytų Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 14 straipsnio 1 dalyje, vykdymu, taip pat už pažeidimus, susijusius su nesilaikymu nustatytą valdymo tvarkos, valstybinės ir viešosios tvarkos, aplinkos, gyventojų sveikatos apsaugos bei kitų taisyklių, kurių laikymąsi užtikrinti yra jų tarnybinė pareiga. Todėl, neatsitiktinai pareigūnams yra numatytos griežtesnės administracinės nuobaudos (piniginės baudos), nei piliečiams. Tam, kad fizinis asmuo būtų pripažintas administracinio teisės pažeidimo subjektu, turi būti tokios pagrindinės sąlygos:

- 1) darydamas administracinį teisės pažeidimą asmuo turi būti sukakęs šešiolika metų;
- 2) asmuo turi būti pakaltinamas.

Dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 3 str. suformuluotų reikalavimų asmeniui, turinčiam teisę eiti notaro pareigas, kiekvienas notaras gali būti pripažintas administracinio teisės pažeidimo subjektu, nes jei jis turi teisę būti notaru, vadovaujantis galiojančiais teisės aktais jis

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 28-810.

¹⁰⁷ Lietuvos administracinė teisė. Bendroji dalis. Vadovėlis. Vilnius, 2005m. p. 445-447.

atitinka ir aukščiau minėtoms pagrindinėms sąlygoms fiziniam asmeniui pripažinti administracinio teisės pažeidimo subjektu.

Specialusis administracinio teisės pažeidimo subjektas – tai fizinis asmuo, kuris, be pagrindinių požymių (amžiaus ir pakaltinamumo), turi papildomus būtinus konkrečiam administracinės teisės pažeidimo sudėčiai požymius, numatytus Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso specialiosios dalies straipsnių dispozicijose. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso specialiosios dalies dispozicijose pagrindiniai administracinio teisės pažeidimo subjekto požymiai neminimi, nes jie liečia visus pažeidimus, todėl nurodomi tik šio kodekso bendrojoje dalyje. Įstatymų leidėjas, numatydamas administracinę atsakomybę už kai kuriuos pažeidimus, sąmoningai susiaurina galimų subjektų ratą. Tokį sprendimą lemia tai, kad kai kuriuos pažeidimus gali padaryti ne kiekvienas pakaltinamas ir sulaukęs tam tikro amžiaus asmuo, o tik tas, kuris vykdo specialias funkcijas, užima tam tikras pareigas ar visuomeninę padėtį. Specialiojo administracinio teisės pažeidimo subjekto požymiai visuomet tiesiogiai nurodomi atitinkamo straipsnio dispozicijoje arba akivaizdžiai išplaukia iš jos aiškumo. Įstatymų leidėjas bendros specialiojo administracinio teisės pažeidimo sąvokos nepateikia, tačiau apibrėžia 2 rūšines subjektų grupes:

- 1) valstybės pareigūnus ir tarnautojus (LR ATPK 14 str.);
- 2) kariškius (LR ATPK 15 str.).

Mūsų manymu, specifiška tai, jog notaras administracinėn ir baudžiamojon atsakomybėn gali būti patraukiamas dvejopai:

- 1) nors notaro biuras nėra juridinis asmuo, notaras visgi jam vadovauja, tad už tam tikrus nusižengimus, tokius kaip priešgaisrinės saugos, higienos, saugos darbe, valstybinės kalbos įstatymo normų nesilaikymą, notarui taikoma administracinė ar baudžiamoji atsakomybė kaip bet kuriam įmonės, įstaigos, organizacijos ar institucijos vadovui;
- 2) kaip profesionalias teises paslaugas teikiančiam asmeniui, už teisės aktų, reglamentuojančių pačią notaro veiklą, nesilaikymą ar netinkamą laikymąsi, pavyzdžiu galėtų būti tam tikros informacijos, kurią notarui privalu pateikti tam tikrais nustatytais terminais ir tvarka, nepateikimas Valstybinei mokesčių inspekcijai ar Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, vykdant Pinigų plovimo prevencijos įstatymo reikalavimus.

Pasak Prancūzijos Kasacinio teismo konsultanto, Teisės fakulteto bendradarbio Žano – Liuko Obero, su kuriuo negalima nesutikti, notaro atsakomybė paklūsta bendriesiems baudžiamosios atsakomybės principams¹⁰⁸. Taikant baudžiamąją atsakomybę iš esmės ypatumas

¹⁰⁸ Гражданско – правовая ответственность нотариусов, Жан – Люк Обер. Москва, ФРИК, 2007.

yra tik toks, kad tik valstybės tarnautojai ar jiems prilyginti asmenys gali būti nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXXIII skyrius) subjektais. Panagrinėkime už kokias nusikalstamas veikas tokie specialūs subjektai gali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn. Minėtame Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso skyriuje konstatuojama, jog tik valstybės tarnautojams ar jiems prilygintiems asmenims taikomos baudžiamojo poveikio priemonės už kyšininkavimą (t.y. savo ar kitų naudai tiesiogiai ar netiesiogiai priėmus, pažadėjus ar susitarus priimti kyši, reikalavus ar provokavus jį duoti už teisėtą veikimą ar neveikimą vykdant įgaliojimus), už tarpininko kyšininkavimą (baudžiamas tas, kas pasinaudodamas savo visuomenine padėtimi, tarnyba, įgaliojimais, giminyste, pažintimis ar kita tikėtina įtaka valstybės ar savivaldybės institucijai ar įstaigai, tarptautinei viešajai organizacijai, jų tarnautojui ar jam prilygintam asmeniui už kyši pažadėjo paveikti atitinkamą instituciją, įstaigą ar organizaciją, valstybės tarnautoją ar jam prilygintą asmenį, kad jie atitinkamai teisėtai ar neteisėtai veiktų ar neveiktų), už papirkimą (baudžiamas tas, kas tiesiogiai arba netiesiogiai pasiūlė, pažadėjo duoti arba davė kyši valstybės tarnautojui ar jam prilygintam asmeniui už pageidaujamą teisėtą veikimą ar neveikimą vykdant įgaliojimus, arba tarpininkui siekdamas tų pačių rezultatų), už piktnaudžiavimą (atsako minėtas specialus subjektas, piktnaudžiavęs tarnybine padėtimi arba viršijęs įgaliojimus, jeigu dėl to didelės žalos patyrė valstybė, tarptautinė viešoji organizacija, juridinis ar fizinis asmuo), už neteisėto teisių į daiktą įregistravimą (atsako valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo, kuris atlikdamas registratoriaus funkcijas viešame registre neteisėtai įregistravo teises į daiktą), už tarnybos pareigų neatlikimą (atsako jau minėtas specialusis subjektas, dėl neatsargumo neatlikęs savo pareigų ar jas netinkamai atlikęs, jeigu dėl to valstybė, juridinis ar fizinis asmuo patyrė didelės žalos)¹⁰⁹.

Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse¹¹⁰ nurodyta valstybės tarnautojo sąvoka skiriasi nuo jo apibūdinimo, kuris įtvirtintas Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme ir kituose valstybės tarnybą reglamentuojančiuose teisės aktuose – minėtame baudžiamajame kodekse valstybės tarnautojais traktuojamas platesnis asmenų ratas, nei priimta Lietuvos valstybės tarnybos doktrinoje. Be to, už nusikalstamas veikas valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą taip pat traukiami ir asmenys, prilyginami valstybės tarnautojams. Į šių asmenų kategoriją turėtų patekti ir notarai, nes pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 230 str. 3 d. prilyginamais valstybės tarnautojams

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos Seimo svetainė internete http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=388527&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2011.03.16.

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos Seimo svetainė internete http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=388527&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2011.02.12.

asmenimis laikomi ir asmenys, kurie dirba bet kokioje valstybinėje, nevalstybinėje ar privačioje įstaigoje, įmonėje ar organizacijoje arba verčiasi profesine veikla ir turi atitinkamus administracinius įgaliojimus ar turi teisę veikti šitos įstaigos, įmonės ar organizacijos vardu, arba teikia viešąsias paslaugas.

Specialusis nusikaltimo subjektas – tai fizinis asmuo, kuris, be pagrindinių požymių (amžiaus ir pakaltinamumo), turi papildomus būtinus konkrečiai nusikaltimo sudėčiai požymius, numatytus Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnių dispozicijose. Šio kodekso specialiosios dalies dispozicijose pagrindiniai nusikaltimo subjekto požymiai neminimi, nes jie liečia visus nusikaltimus, todėl nurodomi tik Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrojoje dalyje. Įstatymų leidėjas, numatydamas baudžiamąją atsakomybę už kai kuriuos nusikaltimus, sąmoningai susiaurina galimų subjektų ratą. Tokį sprendimą lemia tai, kad kai kuriuos nusikaltimus gali padaryti ne kiekvienas pakaltinamas ir sulaukęs tam tikro amžiaus asmuo, o tik tas, kuris vykdo specialias funkcijas, užima tam tikras pareigas ar visuomeninę padėtį. Specialiojo nusikaltimo subjekto požymiai visuomet tiesiogiai nurodomi atitinkamo straipsnio dispozicijoje arba akivaizdžiai išplaukia iš jos aiškumo. Įstatymų leidėjas bendros specialiojo nusikaltimo sąvokos nepateikia, tačiau apibrėžia dvi rūšines subjektų grupes – valstybės pareigūnus ir tarnautojus (LR BK 290 str.) bei kariškius (LR BK 270 str.).

Specialiojo nusikaltimo subjekto teisinė reikšmė yra dvejopa. Visų pirma, jei nėra specialiojo subjekto požymių – nebus ir nusikaltimo sudėties, pavyzdžiui, priimti kyši gali tik valstybės pareigūnas (LR BK 282 str.). Antra, jei nėra specialiojo subjekto požymių, baudžiamoji atsakomybė gali iškilti pagal kitus LR BK straipsnius, pavyzdžiui, valstybės pareigūno ar tarnautojo padarytas dokumento klastojimas užtraukia baudžiamąją atsakomybę už tarnybinį suklastojimą (LR BK 289 str.), o nenustačius, kad tai padarė pareigūnas ar tarnautojas - atsakomybė iškils už oficialaus dokumento suklastojimą (LR BK 207 str.). Pažymėtina, kad specialiojo nusikaltimo subjekto požymiu turi pasižymėti tik nusikaltimo vykdytojas (LR BK 18 str. 3 d.).

Baudžiamųjų bylų, kurias išnagrinėjus notarams realiai buvo pritaikyta baudžiamoji atsakomybė, yra itin nedaug. Manome, jog tai susiję su itin griežtais reikalavimais, suformuluotais įstatymuose ir taikomais asmenims, ketinantiems tapti notarais bei vykdoma griežta asmenų, siekiančių eiti notaro pareigas, atranka. Viena iš minėtų baudžiamųjų bylų – baudžiamoji byla Nr. 2K-387/2002, kurioje notarė Daiva Fokienė nuteista pagal Lietuvos Respublikos BK 274 str. 3 d. laisvės atėmimu dvejims metams šešiams mėnesiams bei 10 000 Lt turto konfiskavimu, pagal BK 325 str. 2 d. – laisvės atėmimu dvejims metams bei 5000 Lt turto konfiskavimu (vadovaujantis BK 42 str. 1 d., subendrinta bausmė paskirta laisvės atėmimas dvejims metams šešiams mėnesiams ir 10 000 Lt turto konfiskavimas). Minėtoje baudžiamajoje

byloje D. Fokienė nuteista už tai, kad apgaule užvaldė svetimą turtą stambiu mastu, būtent: iš anksto žinodama, kad negali disponuoti jai priklausančiu butu, esančiu Vilniaus mieste, Šv. Ignoto g. 16/10-8, nes šis butas 2000 m. vasario 22 d. buvo įkeistas AB “Lietuvos taupomasis bankas” pagal kredito sutartį Nr. 3701207, be to, šiam butui buvo uždėtas areštas pagal Vilniaus miesto 3-iojo apylinkės teismo 2000 m. balandžio 26 d. nutartį ir Vilniaus miesto 2-ojo apylinkės teismo antstolių kontoros 2000 m. liepos 13 d. turto arešto aktą Nr. ABC 027707 bei Valstybinės mokesčių inspekcijos 2000 m. rugpjūčio 22 d. turto arešto aktą Nr. 14-03605 s, turėdama tikslą apgaule užvaldyti svetimą turtą, Vilniaus miesto 7-ajame notarų biure, esančiame Vilniaus mieste, A.Rotundo g. 3, 2000 m. rugpjūčio 24 d. su nukentėjusiaja I.Danilevičiene sudariusi įsipareigojimo sutartį bei 2000 m. spalio 11 d. susitarimą prie minėtos sutarties, įsipareigojo parduoti jai minėtą butą už 268 000 Lt, neketindama ir neturėdama realios galimybės savo įsipareigojimą įvykdyti, tačiau nukentėjusiajai žadėdama vykdyti sutartį ir susitarimą prie šios sutarties ir parduoti butą, per keturis kartus apgaule gavo iš nukentėjusiosios 268 000 Lt, t.y. 2000 m. rugpjūčio 24 d. Vilniaus miesto 7-ajame notarų biure, esančiame Vilniaus mieste, Rotundo g. 3, - 80 000 Lt; 2000 m. rugsėjo 5 d. Vilniaus 20-ajame notarų biure, esančiame Vilniaus mieste, Totorių g. 5, - 40 000 Lt, 2000 m. rugsėjo 19 d. tame pačiame biure – 100 000 Lt, 2000 m. rugsėjo 20 d. tame pačiame biure - 48 000 Lt.

Be to, D.Fokienė nuteista ir už tai, kad, būdama Vilniaus 20-ojo notarų biuro, esančio Vilniaus m., Totorių g. 5, notarė, pagal Lietuvos Respublikos Seimo 1994 m. rugsėjo 22 d. nutarimą Nr. I-598 bei Lietuvos Respublikos fizinių asmenų pajamų mokesčio laikinojo įstatymo 33 straipsnį pateikusi valstybinei mokesčių inspekcijai, esančiai Vilniaus mieste, Šermukšnių g. 4, 1998, 1999 bei 2000 m. pajamų deklaracijas, po šių dokumentų pateikimo už 1998-2000 metus nesumokėjo 426 121,43 Lt mokesčių valstybei dėl priežasčių, nesusijusių su nemokumu, po to, kai mokesčių inspekcija 1998 m. rugpjūčio 16 d., 1999 m. rugsėjo 30 d., 2000 m. rugpjūčio 23 d. bei 2001 m. balandžio 10 d. raštais priminė D.Fokienei apie pareigą per 20 dienų nuo priminimo gavimo dienos sumokėti mokesčius, taip padarydama didelę turtinę žalą valstybei¹¹¹.

Jau XX amžiaus pradžioje kriminologo E. Ferrio veikale „Baudžiamoji sociologija“ buvo keliama mintis, jog nukentėjusiam dėl nusikaltimo asmeniui turi būti suteikiama satisfakcija¹¹². Pareiga atlyginti nukentėjusiam asmeniui nusikalstama veika padarytą žalą tenka pačiam nusikaltusiam asmeniui, tačiau neretai nusikaltęs asmuo yra nuteisiamas laisvės atėmimu ir atlikdamas tokią bausmę negauna pajamų, o nukentėjusysis šiuo atveju netenka galimybės

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo svetainė internete// http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1; prisijungimo laikas: 2011.02.12.

¹¹² Rudzinskas A. Nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimas: lyginamieji aspektai // Jurisprudencija, 2001, Nr. 3, p. 15-17, 28-29.

operatyviai išsiaiškinti padarytos žalos dydžio. Panagrinėkime situaciją, kai nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą padaręs asmuo dėl savo turtinės padėties negali tinkamai atlyginti žalos nukentėjusiajam. Šiuo atveju žalos atlyginimo pareiga pereina valstybei, nes:

1) valstybė, nustatydamą tam tikras asmens savigynos ribas, taip pat drausdamą turėti ginklų, kuriais žmonės galėtų ginti savo turtą ar asmenį, riboja savigyną, todėl valstybė privalo kompensuoti asmeniui nusikaltimu padarytą žalą;

2) valstybė įpareigoja savo piliečius jai padėti, pvz., padėti policijos pareigūnui sulaikyti nusikaltėlį ir kompensuoti žalą, jei sulaikant nusikaltėlį ją patyrė;

3) nukentėjusių nuo nusikaltėlių asmenų interesų nepaisymas neigiamai veikia baudžiamąją politiką, o piliečiai nėra skatinami kovoti su nusikalstamumu;

4) valstybė, neleisdama pačiam nukentėjusiajam apginti savo pažeistų teisių, turi numatyti padarytos žalos kompensavimą¹¹³.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118 str. numato kompensacijos suteikimą iš valstybės lėšų įstatymo numatytais atvejais, jei kaltinamasis ar už jo veiksmus materialiai atsakingas asmuo neturi lėšų žalai atlyginti.

Nuo 2005 m. Lietuvoje įsigaliojo Smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas, kurio paskirtis - ginti nuo smurtinių nusikaltimų nukentėjusių asmenų teises ir teisėtus interesus. Šis įstatymas nustato priteistos smurtiniais nusikaltimais padarytos turtinės ir (ar) neturtinės žalos kompensavimą ir smurtiniais nusikaltimais padarytos turtinės ir (ar) neturtinės žalos kompensavimą avansu, tačiau šis įstatymas nereglamentuoja smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos atlyginimo iš nusikaltimą padariusių asmenų ar už jų veikas atsakingų asmenų¹¹⁴.

Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymo 2 str. 1 d. smurtinis nusikaltimas apibūdintas kaip Baudžiamajame kodekse numatyto nusikaltimo požymių turinti veika, kuria buvo tyčia atimta žmogaus gyvybė arba sunkiai ar nesunkiai sutrikdyta jo sveikata, arba apysunkio, sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo žmogaus laisvei, seksualinio apsisprendimo laisvei ar neliečiamumui požymių turinti veika. Smurtiniu nusikaltimu nelaikoma Baudžiamajame kodekse numatyto nusikaltimo požymių turinti veika, kuria žmogui buvo sukeltas fizinis skausmas, kuria žmogus buvo nežymiai sužalotas ar trumpam susargdintas¹¹⁵.

Minėto įstatymo 2 str. 5 d. smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimas apibrėžtas kaip smurtiniais nusikaltimais padarytos turtinės ir (ar) neturtinės žalos

¹¹³ Rudzinkas A. Nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimas: lyginamieji aspektai // Jurisprudencija, 2001, Nr. 3, p. 15-17, 28-29.

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas // Žinios. 2005, Nr. 85-3140.

¹¹⁵ Ten pat.

kompensavimas iš specialiosios Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondo programos, kai smurtinį nusikaltimą padaręs asmuo ar už jo veiką atsakingas asmuo neatlygina priteistos žalos ar teismo patvirtintoje sutartyje dėl smurtiniu nusikaltimu padarytos žalos atlyginimo ar pašalinimo nurodytos žalos. Šio įstatymo 2 str. 6 d. smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimas avansu apibūdintas kaip smurtiniais nusikaltimais padarytos turtinės ir (ar) neturtinės žalos kompensavimas iš specialiosios Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondo programos, kai nėra teismo sprendimo dėl žalos atlyginimo iš smurtinį nusikaltimą padariusio asmens ar už jo veiką atsakingo asmens¹¹⁶.

Teisę į smurtiniais nusikaltimais padarytos turtinės ir (ar) neturtinės žalos kompensavimą šio įstatymo nustatyta tvarka turi nukentėję asmenys, kuriems teismas priteisė smurtiniu nusikaltimu padarytą turtinę ir (ar) neturtinę žalą arba patvirtino sutartį dėl šios žalos atlyginimo ar pašalinimo, o jei toks asmuo, pateikęs prašymą kompensuoti smurtiniu nusikaltimu padarytą žalą, miršta, teisė į kompensaciją paveldima Civilinio kodekso nustatyta tvarka, tačiau pati teisė kreiptis dėl smurtiniu nusikaltimu padarytos žalos kompensavimo minėto įstatymo nustatyta tvarka yra nepaveldima.

Pagal minėto įstatymo 4 str. 1 d. Smurtiniais nusikaltimais padaryta žala aukščiau minėtiems asmenims kompensuojama, jeigu yra visos šios sąlygos (jų visetas):

- 1) smurtinis nusikaltimas padarytas Lietuvos Respublikos teritorijoje arba laive ar orlaivyje su Lietuvos valstybės vėliava ar skiriamaisiais ženklais;
- 2) teismo priteista smurtiniu nusikaltimu padaryta žala ar teismo patvirtintoje sutartyje nurodyta smurtiniu nusikaltimu padaryta žala neatlyginta;
- 3) prašymas kompensuoti smurtiniu nusikaltimu padarytą žalą pateiktas ne vėliau kaip per 10 metų nuo teismo sprendimo, kuriuo priteista smurtiniu nusikaltimu padaryta žala ar patvirtinta sutartis dėl jos atlyginimo, įsiteisėjimo, išskyrus atvejus, kai šis terminas praleistas dėl svarbių priežasčių¹¹⁷.

Pagal minėto įstatymo 4 str. 2 d. teismo priteista smurtiniu nusikaltimu padaryta žala ar teismo patvirtintoje sutartyje nurodyta smurtiniu nusikaltimu padaryta žala laikoma neatlyginta, jeigu yra visos šios sąlygos:

- 1) žalos savanoriškai neatlygino už žalą atsakingas asmuo;
- 2) antstolis neturėjo objektyvių galimybių išieškoti priteistą žalos atlyginimą;
- 3) žala neatlyginta ir nekompensuota iš valstybės ar savivaldybių, Valstybinio socialinio draudimo fondo ir Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžetų, užsienio valstybių kompetentingos institucijos;

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas // Žinios. 2005, Nr. 85-3140.

¹¹⁷ Ten pat.

4) atlygintos, kompensuotos ir išieškotos žalos bendra suma nesiekia šiame įstatyme nustatyto maksimalaus kompensuojamos žalos dydžio¹¹⁸.

Prašymus kompensuoti smurtiniais nusikaltimais padarytą žalą nagrinėja bei sprendimus dėl tokios kompensacijos išmokėjimo priima Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija arba jos įgaliotos institucijos, kurios turi teisę gauti iš teismo, teisėsaugos institucijų ar kitų asmenų visą reikiamą su tuo susijusią informaciją.

Kompensuojamos turtinės žalos dydis negali viršyti:

1) 100 minimaliųjų gyvenimo lygių (toliau – MGL), jeigu smurtiniu nusikaltimu atimta žmogaus gyvybė;

2) 80 MGL, jeigu smurtiniu nusikaltimu sunkiai sutrikdyta žmogaus sveikata;

3) 60 MGL, jeigu padarytas kitas smurtinis nusikaltimas.

Atlyginamos neturtinės žalos dydis negali viršyti:

1) 120 MGL, jeigu smurtiniu nusikaltimu atimta žmogaus gyvybė;

2) 100 MGL, jeigu smurtiniu nusikaltimu sunkiai sutrikdyta žmogaus sveikata;

3) 80 MGL, jeigu padarytas kitas smurtinis nusikaltimas.

Avansu kompensuojama tik ši smurtiniais nusikaltimais padaryta turtinė žala:

1) su sveikatos grąžinimu susijusios išlaidos;

2) negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jei jo sveikata nebūtų sutrikdyta;

3) 12 MGL neviršijančios laidojimo išlaidos;

4) negautos pajamos, kurias gavo ar turėjo gauti išlaikytiniai mirusiajam esant gyvam, jei smurtiniu nusikaltimu būtų atimta žmogaus gyvybė.

Mūsų šalies teisinėje praktikoje būna situacijų, kai tam tikram asmeniui dėl vieno teisės pažeidimo vienu teisės taikymo aktu pritaikoma kelių rūšių teisinė atsakomybė arba išsprendus vienos rūšies teisinės atsakomybės klausimus konkretus asmuo vėliau kitu teisės taikymo aktu už priešingą teisei poelgį traukiamas kitos rūšies teisinė atsakomybė. Pavyzdžiui galėtų būti notaro E. Aleksonio 2009 m. poelgis, minimas šio magistro baigiamojo darbo lentelėje Nr.4, kai jis, būdamas neblaivus, vairavo transporto priemonę ir padarė eismo įvykį, t.y. pažeidė Kelių eismo taisykles, už kurių pažeidimą buvo baudžiamas pagal atitinkamą Administracinių teisės pažeidimų kodekso straipsnį, be to jam buvo iškelta drausmės byla, nes jis nesilaikė notarų Garbės (etikos) kodekso reikalavimų, kurių privalu laikytis kiekvienam notarui.

Kyla klausimas, ar galima notarui už vieną teisės pažeidimą skirti kelių rūšių teisinės atsakomybės priemones? Ar nebus šiuo atveju pažeisti teisės principai, žmogaus teisės Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos bei Lietuvos Respublikos įstatymų aspektais?

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas // Žinios. 2005, Nr. 85-3140.

Tiek Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, tiek Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijoje užfiksuotas principas *non bis in idem*, kas išvertus iš lotynų kalbos reikštų, jog negali kilti dviguba atsakomybė už tą pačią veiką. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 7 protokolo 4 straipsnyje teigiama, kad niekas negali būti persekiojamas ar baudžiamas baudžiamąja tvarka pagal tos pačios valstybės įstatymus už nusižengimą, už kurį jis jau galutinai išteisintas ar nuteistas remiantis tos valstybės teise ir baudžiamuoju procesu¹¹⁹. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 str. 5 d. konstatuojama, kad niekas negali būti baudžiamas už tą patį nusikaltimą antrą kartą¹²⁰. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 2 str. 6 d. teigiama, jog niekas negali būti baudžiamas už tą pačią nusikalstamą veiką antrą kartą¹²¹. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nei aukščiau minėta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija, nei Lietuvos Respublikos Konstitucija bei kiti įstatymai nedraudžia dvigubos teisinės atsakomybės, jie draudžia tik dvigubą baudimą. Kaip teigia žinomas baudžiamosios teisės teoretikas, Lietuvos baudžiamosios teisės pagrindėjas, Mykolas Romeris universiteto profesorius gerb. Vytautas Piesliakas principo *non bis in idem* teisingas vertimas į lietuvių kalbą turėtų būti, jog negalima du kartus bausti už tą patį¹²².

Teisinio reguliavimo metodas – baudimas, būdingas baudžiamajai, administracinei, drausminei atsakomybei, kai remiantis civilinės teisės reguliavimo metodu civilinei atsakomybei baudimas visiškai nebūdingas, civilinės atsakomybės tikslas – ne bausti, o atkurti pažeistą teisę (žr. lentelę Nr.2, pateiktą šio darbo prieduose).

Vidaus teisės aspektu dviguba atsakomybė kyla dviem aspektais: kaip dviguba baudžiamoji atsakomybė už tą pačią veiką arba kaip baudžiamosios ir kitos teisės šakos atsakomybė už tą pačią nusikalstamą veiką.

Dviguba baudžiamoji ir civilinė atsakomybė už tą pačią teisei priešingą veiką neprieštarauja minėtam principui *non bis in idem*, Lietuvoje ji gali būti įgyvendinama dvejopai: vienu metu ir vienu teisės taikymo aktu arba keliais teisės taikymo aktais: iš pradžių – teismo nuosprendžiu, vėliau – teismo sprendimu civilinėje byloje. Lietuvos Respublikos įstatymai įtvirtina galimybę asmenį, t.y. ir notarą, vienu teisės taikymo aktu traukti ir baudžiamojon, ir civilinę atsakomybėn, tai konstatuojama Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 109 str. asmuo, dėl nusikalstamos veikos patyręs turtinės ar neturtinės žalos, turi teisę baudžiamajame procese pareikšti įtariamajam ar kaltinamajam arba už įtariamojo ar kaltinamojo

¹¹⁹ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė, antroji knyga, aplinkybės, darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai. Vilnius: Justitia, 2008. P. 184.

¹²⁰ Lietuvos Respublikos Seimo puslapis internete http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_bin?p_id=274999; prisijungimo laikas: 2011.02.21.

¹²¹ Ten pat.

¹²² Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė, antroji knyga, aplinkybės, darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai. Vilnius: Justitia, 2008. P. 184.

veikas materialiai atsakingiems asmenims civilinį ieškinį, teismas jį nagrinėja kartu su baudžiamąja byla¹²³. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad baudžiamosios ir civilinės atsakomybės sutaptis dėl turtinės žalos vienu teisės taikymo aktu gali būti įgyvendinama ne visa apimtimi, o tik nusikalstama veika padarytos žalos dydžiu¹²⁴, negautos pajamos (palūkanos, delspinigiai) baudžiamojo proceso tvarka nepriteisiami. Viena iš naujovių, įtvirtintų naujame Respublikos baudžiamojo proceso kodekse, kad nuo nusikalstamos veikos nukentėjęs asmuo turi teisę baudžiamajame procese ir į turtinės, ir į neturtinės žalos atlyginimą, jeigu mano, kad žalą nulėmė nusikalstama veika¹²⁵.

Dviguba baudžiamoji atsakomybė pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą negalima, t.y. asmuo (taip pat notaras), už padarytą nusikalstamą veiką pripažintas teismo nuosprendžiu, pakartotinai už tą pačią veiką negali būti pripažintas kaltu ir būti nubaustas, tačiau tai neapima atveju, kai aukštesnis teismas keičia nuosprendį Baudžiamojo proceso kodekso numatytais pagrindais ar panaikinus nuosprendį apeliacine ar kasacine tvarka ir baudžiamoji byla perduodama nagrinėti pirmosios instancijos teismui iš naujo (šiuo atveju pirmosios instancijos teismas naują nuosprendį gali priimti tik aukštesniam teismui panaikinus žemesnės instancijos ankstesnį teismo nuosprendį).

Baudžiamoji ir administracinė atsakomybė už tą pačią veiką – vienas iš sudėtingiausių klausimų šiuolaikinėje Lietuvos teisėje¹²⁶. Neretai pasitaiko atveju, kai įstatymo numatyta priešingą teisei veiką padaręs asmuo iš pradžių traukiamas administracinėn atsakomybėn, o vėliau dėl to paties fakto keliama baudžiamoji byla arba kai pripažintas kaltu padaręs nusikaltimą asmuo vėliau dėl to paties fakto baudžiamas administracine nuobauda. Ilgą laiką teismų praktikoje principas *non bis in idem* buvo siejamas tik su baudžiamąja teise, o asmens, padariusio veiką, kuri yra ir nusikalstama, ir sudaro administracinę teisės pažeidimą, patraukimas baudžiamojon ir administracinėn atsakomybėn nebuvo pripažįstamas įstatymų pažeidimu. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 9 str. 2 d. konstatuojama, kad administracinė atsakomybė už šiame kodekse numatytus teisės pažeidimus atsiranda, jeigu savo pobūdžiu šie pažeidimai pagal galiojančius įstatymus neužtraukia baudžiamosios atsakomybės¹²⁷. Ši nuostata iš esmės draudžia bausti administracine tvarka asmenis (taip pat ir notarų), kurių veikai būdingi nusikalstamos veikos požymiai. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog

¹²³ Lietuvos Respublikos Seimo puslapis internete

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_bin?p_id=274999; prisijungimo laikas: 2011.02.21.

¹²⁴ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė, antroji knyga, aplinkybės, darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai. Vilnius: Justitia, 2008. P. 185.

¹²⁵ Ten pat. P. 189.

¹²⁶ Ten pat. P. 192.

¹²⁷ Lietuvos Respublikos Seimo puslapis internete

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_bin?p_id=390485; prisijungimo laikas: 2011.02.22.

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas nereglamentuoja baudimo už skirtingų rūšių teisės pažeidimus.

Dvigubos atsakomybės už tą pačią veiką problema padarius nusikalstamą veiką kyla ir baudžiamuoju teisiniu ir darbo teisės aspektu, pavyzdžiui, jei nusikaltimą įvykdęs notaras pripažintas kaltu ir nuteisiamas teismo nuosprendžiu, dar iki priimant minėtą teismo nuosprendį ar vėliau jam taikomos drausminės nuobaudos, numatytos Notariato įstatyme, Notarų garbės (etikos) kodekse, Notarų garbės teismo nuostatuose. Kyla klausimas ar tokia praktika pagrįsta, ar ji nepažeidžia principo *non bis in idem* bei galiojančių įstatymų? Drausminė atsakomybė artima baudžiamajai tuo, jog jų abiejų paskirtis – nubausti prasižengusį asmenį (žr. lentelę Nr.2, pateiktą šio darbo prieduose). Drausminė atsakomybė, kaip ir baudžiamoji, taip pat baudžia. Šiuo aspektu (pagrindu) galima išvelgti prieštaravimą Lietuvos Respublikos Konstitucijai, kurioje draudžiama antrą kartą bausti už tą patį nusikaltimą ir visai nedetalizuojama, ar draudimas susijęs su baudžiamąja ar dviguba bet kokia teisine atsakomybe, kurios esmė yra nubausti asmenį¹²⁸. Manytina, kad Lietuvos teisės požiūriu tai problema, dėl kurios suinteresuoti asmenys galėtų kreiptis į Lietuvos Respublikos Konstitucinį teismą, kuris vienintelis galėtų išaiškinti Konstitucijos 31 str. 5 d. nuostatą.

¹²⁸ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė, antroji knyga, aplinkybės, darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai. Vilnius: Justitia, 2008. P. 203.

IŠVADOS

1. Nors vadovaudamiesi Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 12 str. nuostatomis notarai savo įgaliojimus vykdo nepaisydami valstybinės valdžios bei valdymo institucijų įtakos bei paklūsta tik įstatymams, tam tikroms institucijoms (Teisingumo ministerijai, t.y. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro paskirtiems asmenims, atliekantiems notarų veiklos tarnybinę priežiūrą, Notarų atestacijos komisijai, Komisijai personalo klausimais prie Lietuvos notarų rūmų, Notarų rūmų prezidiumui), turinčioms valdingus įgalinimus: deleguotus galiojančiais norminiais teisės aktais, yra pavesta vykdyti notarų veiklos kontrolę, siekiant išvengti notarų savavaldžiavimo ir piktnaudžiavimo teise bei jiems deleguotais valdingo pobūdžio įgalinimais.
2. Notaro civilinė atsakomybė yra deliktinė atsakomybė, ji yra galima tik esant visoms keturioms jos sąlygoms (jų visetui): neteisėtiems veiksams, žalai, priežastiniam ryšiui, notaro kaltei, iš kurių ieškovas byloje dėl notaro veiksmais padarytos žalos atlyginimo privalo įrodyti padarytą žalą, neteisėtus veiksmus, priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų ir žalos.
3. Notarui valstybė yra suteikusi svarbius įgaliojimus jam vykdamą viešąją funkciją – apsaugant teisėtumą civiliniuose santykiuose, tai suponuoja, jog notarui taikomas visiškos atsakomybės principas, tačiau nors notaro atsakomybę lemia mažiausio laipsnio neapsižiūrėjimas, neatidumas, klaida, t.y. net pati lengviausia kaltės forma, tačiau vis dėlto notaro atsakomybė be kaltės negalima.
4. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.248 str. numatyta bendroji kaltės prezumpcija taikoma ir notarui, tačiau bonus pater familias sąvokos taikymas notarui reiškia ne tik, jog notaras turi būti toks kvalifikuotas teisininkas, kad nebūtų sandorių turiniu ir forma neatitinkančių įstatymų, bet ir toks atidus bei rūpestingas teisininkas, atkreipiantis dėmesį į visas sandorio aplinkybes, o kilus bent menkiausiai abejonei, darančiam viską tiesai išsiaiškinti, tačiau griežtesni atidumo bei rūpestingumo reikalavimai notarui taikomi tik kaip teisininkui – profesionalui, bet ne kaip specialių žinių turinčiam asmeniui.
5. Valstybė, deleguodama itin svarbių ir atsakingų funkcijų vykdymą notarams, skirtingai nei teisėjų ar prokurorų atveju, neapsunkina savęs galimos žalos atlyginimo našta bei neprisiima jokios teisinės atsakomybės, kylančios dėl notaro profesinės veiklos, už savo veiksmus notaras atsako asmeniškai pats savo ir savo šeimos turtu, savo profesiniu autoritetu, garbe ir orumu, o valstybė, siekdama užtikrinti notaro klientų saugumą, įstatyminiu lygmeniu yra įtvirtinusi privalomąjį notarų civilinės atsakomybės draudimą.
6. Privalomas notaro civilinės atsakomybės draudimas suteikia galimybę asmeniui, nukentėjusiam dėl notaro patvirtinto neteisėtai sudaryto sandorio, išsieškoti žalą iš notaro civilinę atsakomybę apdraudusio draudiko. Apsidraudęs savo civilinę atsakomybę notaras turėtų

prievolę atlyginti žalą ta dalimi, kiek nuostolių dydis viršytų ribotos civilinės atsakomybės draudimo sumą, taip pat draudiko nemokumo atveju.

7. Centralizuota notarų privalomojo profesinės civilinės atsakomybės draudimo sistema, kai visus notarus draudžia Lietuvos notarų rūmai viena bendra draudimo sutartimi, sudaroma tarp draudiko, turinčio Draudimo komisijos išduotą licenciją vykdyti tokį draudimą, ir Notarų rūmų, esant vienam draudimo liudijimui (polisui), kiekvienam notarui išduodant tik sertifikatus, liudijančius apie galiojančią draudimo apsaugą, vertintina kaip pozityvi naujovė, motyvuotai pasirinkta siekiant išspręsti problemas, su kuriomis anksčiau susidurdavo notari, tokias kaip draudikų atsisakymai sudaryti draudimo sutartis dėl notarams ne visiškai suprantamų priežasčių, draudimo išmokų išmokėjimo vilkinimas, ginčai dėl draudimo išmokų dydžio bei sudaranti galimybę efektyviai veikti notarų savireguliacijos mechanizmui.

8. Pažymėtina, jog praktinę profesinę veiklą vykdančiam notarui nepakanka vien privalomojo draudimo sutartimi teikiamos apsaugos, nes neretai šis draudimas nepadengia visų nuostolių ar apskritai negalioja, kai notaro veikla pripažįstama nedraudiminiu įvykiu. Tai, kad Lietuvoje iki šiol neveikia profesinis notarų žinybinis draudimo fondas, vertintina kaip notarų draudimo sistemos trūkumas, kuris taisytinas.

9. Prasižengusiam notarui drausmės byla gali būti iškelta išimtinai ne tik už Lietuvos Respublikos notariato įstatymo pažeidimus arba už Lietuvos Respublikos teisingumo ministro patvirtintų teisės aktų pažeidimus (t.y. dėl tarnybinių nusižengimų), bet ir už Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso pažeidimus (t.y. dėl notarų profesinės etikos pažeidimų). Minėtą drausmės bylą notarui turi teisę iškelti tik du subjektai, t.y. Lietuvos Respublikos teisingumo ministras ir/arba Notarų rūmų prezidiumas, kurią nagrinėja Lietuvos Respublikos Notarų garbės teismas.

10. Už įstatymų ar kitų teisės aktų pažeidimus, padarytus atliekant notarinius veiksmus, už kuriuos taikoma baudžiamoji ar administracinė atsakomybė, notaras atsako kaip valstybės pareigūnas, o civilinės atsakomybės atveju notaras atsako bendraisiais pagrindais ir jo atsakomybės dydis nėra ribojamas. Neretai notarui už vieną teisės pažeidimą skiriamos kelių rūšių teisinės atsakomybės priemonės, nepažeidžiant teisės principo *non bis in idem* (jog negalima du kartus bausti už tą patį), įtvirtinto Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijoje bei Lietuvos Respublikos įstatymuose.

11. Notarui, turinčiam itin plačius įgaliojimus ir veikiančiam valstybės vardu, taikytini didesnio profesinio atidumo, rūpestingumo, pareigingumo reikalavimai. Notarui tinkamai vykdyti formaluosius imperatyvius įstatymo reikalavimus yra nepakankama, tinkamas notaro funkcijų atlikimas bei teisės normų įgyvendinimo būdas, konkrečių mechanizmų, užtikrinančių, kad

civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų, suradimas yra kiekvieno konkretaus notaro pareiga.

12. Mūsų suformuluota šio magistro baigiamojo darbo hipotezė, jog notaro teisinė atsakomybė kyla dėl jam valstybės deleguotų įgaliojimų, Notariato įstatyme įtvirtinto visiškos atsakomybės lotynų notariato principo ir notaro atliekamų funkcijų, pasitvirtino, iš esmės išspręsti visi šio darbo įvade mūsų išsikelti uždaviniai.

SIŪLYMAI, REKOMENDACIJOS

1. Rekomenduoti Lietuvos notarų rūmams, kiekvieną naują draudimo laikotarpį centralizuotai sudarantiems vieną draudimo sutartį, teikiančią draudimo apsaugą visiems Lietuvos notarams, su konkrečiu pasirinktu draudiku, pasiūlyti jam minėtoje draudimo sutartyje nustatyti diferencijuotą draudimo įmokos tarifą kiekvienam konkrečiam notarui, atsižvelgiant į kiekvieno konkretaus notaro profesinės veiklos trukmę, per buvusį draudimo laikotarpį jo patvirtintų sandorių bei atliktų notarinių veiksmų, parengtų sandorio projektų, suteiktų teisės konsultacijų bei techninių paslaugų vertinę išraišką, nuostolingumą per buvusių draudimo laikotarpius ir kitus draudiko prisiimamos draudimo rizikos veiksnius.
2. Mūsų manymu, svarstyтина galimybė notarų, kurių metinės pajamos už atliktus notarinius veiksmus, sandorių projektų parengimą, suteiktas konsultacijas bei kitas teises ir technines paslaugas, nesiekia draudimo sumos dydžio, t.y. 100000,- Litų, atleisti nuo dalies draudimo įmokos mokėjimo.
3. Siekti įsteigti notarų savidraudos fondą, iš kurio būtų kompensuojama žala, dėl notaro kaltės padaryta nukentėjusiesiems asmenims, kai tokios žalos pagal galiojančią privalomojo notarų civilinės atsakomybės draudimo sutartį draudikas neprivalo atlyginti, o pačiam notarui žalos atlyginimui nepakanka piniginių lėšų ar turimo turto arba pačiam notarui atlyginus minėtą žalą dėl tam skirtų lėšų dydžio bei likusių notaro dispozicijoje lėšų bei turto nepakankamumo kiltų grėsmė jo tolimesnei profesinei veiklai ar ji apskritai taptų neįmanoma.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė medžiaga:

Lietuvos Respublikos įstatymai:

1. Konstitucija // Žinios, 1992. Nr. 33-1014.
2. Administracinių teisės pažeidimų kodeksas// Žinios. 1985, Nr. 1-1.
3. Baudžiamasis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
4. Baudžiamojo proceso kodeksas// Valstybės žinios. 2002, Nr.37-1341.
5. Civilinis kodeksas // Žinios, 2000. Nr. 74-2262.
6. Civilinio proceso kodeksas // Žinios, 2002. Nr. 36-1340.
7. Darbo kodeksas // Valstybės žinios. 2002.Nr.64-2569.
8. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas // Žinios. 2004, Nr. 50-1632.
9. Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas // Žinios. 2002, Nr. 53-2042.
10. Draudimo įstatymas // Žinios, 1996. Nr. 73-1742.
11. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 28-810.
12. Valstybės tarnybos įstatymas // Valstybės žinios. 1999.Nr.45-1708.
13. Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas // Žinios, 2008, Nr. 10-335.
14. Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas // Žinios. 2005, Nr. 85-3140.

Lietuvos Respublikos poįstatyminiai teisės aktai:

15. Europos deontologijos kodeksas, 2004 m. lapkričio 6 d. vykusiame Notarų rūmų narių susirinkime ratifikuotas Lietuvos notariato.
16. Notarų garbės (etikos) kodeksas, patvirtintas 2000 m. kovo 25 d. Notarų rūmų susirinkimo nutarimu.
17. Notarų garbės teismo nuostatai, patvirtinti 2004 m. liepos 22 d. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro įsakymu Nr.1R-184.
18. 2003 m. gegužės 8 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių patvirtinimo Nr.580.
19. 2004 m. gegužės 17 d. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro įsakymas Dėl reikalavimų, keliamų notarų biurams ir notarų darbo laikui, patvirtinimo Nr.1R-119.

20. 2005 m. gegužės 13 d. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos viršininko įsakymas Dėl notarų nuolat teikiamų duomenų perdavimo mokesčių administratoriui taisyklių patvirtinimo Nr.VA-46.
21. 2004 m. birželio 21 d. Lietuvos Respublikos Finansų ministro įsakymas Dėl notarų ir antstolių duomenų apie juridinius faktus, dėl kurių asmenims gali atsirasti prievolė mokėti mokesčius, bei kitokios informacijos, reikalingos mokesčių administratoriaus funkcijoms atlikti, teikimo mokesčių administratoriui taisyklių patvirtinimo Nr.1K-241.
22. Komisijos personalo klausimais nuostatai, patvirtinti 1997 m. liepos 11 d. Lietuvos notarų rūmų prezidiumo posėdyje, protokolo Nr. 4.
23. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas dėl notarų atestavimo nuostatų patvirtinimo, 1999 m. gegužės 11 d. Nr. 122.
24. 2004 m. lapkričio 15 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-282 patvirtintos notarų veiklos tarnybinės priežiūros taisyklės.

Specialioji literatūra:

25. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2009.
26. Civilinė teisė. Vilnius, Justitia, 1997.
27. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis (moksl. red. Vytautas Mizaras). Vilnius, 2009.
28. Civilinė teisė. Kiršienė J., Pakalniškis V., Ruškytė R., Vitkevičius P. Bendroji dalis. 1 tomas. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
29. Asmeninės neturtinės teisės ir jų gynimas. Vilnius, Justitia, 2001.
30. Civilinio kodekso komentaras. 1 knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius, Justitia, 2001.
31. Civilinio kodekso komentaras. 6 knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas, Vilnius: Justitia, 2003.
32. Civilinio proceso teisė. II tomas. Justitia 2005.
33. Čepinskis J., Raškinis D., Stankevičius R. ir kt. Draudimas. Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo, švietimo centras, 1999.
34. Gaivenis V. Nuo raštininko iki notaro. R. Paknio leidykla, 2007.
35. Гражданско – правовая ответственность нотариусов, Жан – Люк Обер. Москва, ФРИК, 2007.
36. Kuconis P., Nekrošius V. Teisėsaugos institucijos, Justitia V. 2001.
37. Lietuvos administracinė teisė. Bendroji dalis. Vadovėlis. Vilnius, 2005m.

38. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. 1 dalis, Vilnius, Jpī, Teisės institutas, 2000.
39. Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius, Justitia, 1995.
40. Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius: Justitia, 1996.
41. Mikelėnas V. Prievolių teisė, pirmoji dalis. Vilnius, Justitia, 2002.
42. Mizaras V. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos, mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius, Justitia, 2007.
43. Nekrošius V. Notariato teisė. Kaunas: Dangerta, 1997. P. 42.
44. Norkūnas A., Selelionytė – Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
45. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė, antroji knyga, aplinkybės, darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai. Vilnius: Justitia, 2008.
46. Vaišvila A. Teisės teorija ir istorija. Vilnius: Justitia, 2004.
47. Под ред. Пиголкина А. С. Общая теория права. Москва, 1996.
48. Развитие небюджетного нотариата в России: квалифицированная юридическая помощь и защита прав граждан и юридических лиц. Издательский дом „ОСТ – МЕДИА“, Москва 2000.

Publikacijos/pranešimai:

49. Baranauskas E. Notaro civilinė atsakomybė: aktualūs klausimai // Jurisprudencija, 2003, Nr. 37(29), p. 59-65.
50. Gaivenis V. Notaras šiandienos teisinėje sistemoje // Justitia. 1999. Nr. 1.
51. Kontautas T. Civilinės atsakomybės draudimas: nukentėjusiojo asmens teisė į draudimo išmoką // Teisė, 2003, Nr. 49, p. 66-73.
52. Lakis V., Spėčiūtė A. Turtinės žalos nustatymas // Teisės problemos, 2000, Nr. 1, p. 93-100.
53. Madeikytė L. Notariato rūšys // Notariatas. 2007, Nr. 3, P. 11.
54. Meškys E. Notarų profesinės civilinės atsakomybės draudimo mechanizmas – ką reikia tobulinti? // Notariatas. 2009, Nr. 8, P. 36-44.
55. Mikelėnas V., Mikelėnienė D. Neturtinės žalos kompensavimas // Justitia, 1998, Nr. 2, p.2- 5, 23-25, Nr. 3, p. 6-9, 25.
56. Nekrošius V. Notariato vaidmuo postmodernioje visuomenėje. Notariatas.2007 Nr.2 P.23

57. Norkūnas A. Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas // Jurisprudencija, 2002, Nr.28(20), p. 112-119.
58. Rudzinskas A. Nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimas: lyginamieji aspektai // Jurisprudencija, 2001, Nr. 3, p. 15-17, 28-29.
59. Statkevičius M. Atsargumo, atidumo, rūpestingumo standartai profesinėje notaro veikloje // Notariatas. 2008, Nr. 5, P. 9-13.
60. Šaltauskienė S. Notaro, seniūno ir konsulinio pareigūno atliekami notariniai veiksmai // Notariatas. 2007, Nr. 2, P. 30-39.
61. Šaltauskienė S. Notariato vieta Lietuvos teisės sistemoje // Justitia. 1996. Nr. 3.

Periodiniai leidiniai:

62. Justitia (periodinis leidinys).
63. Teismų praktika (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis).

Teismų praktikos medžiaga:

64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuasmeninta nutartis byloje Nr.3K-3-88-2006.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuasmeninta nutartis byloje Nr.3K-3-446-2007.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuasmeninta nutartis byloje Nr.3K-3-251-2007.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-398/1999, pagal L.Kazlauskienės kasacinį skundą (nutartis priimta 1999 m. rugsėjo 27 d.).
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-331/2001, A. Šulinskienė v. notarė V.J. Martinaitienė (2001 m. kovo 21 d. nutartis).
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-452/2008.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. balandžio 17 d. nutartis, priimta byloje *B. L., A. J., ir kt. v. Vilniaus miesto 5-asis notarų biuras, Vilniaus miesto 22-ojo notarų biuro notarė S. B. ir kt.*, bylos Nr. 3K-3-614/2002.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. birželio 13 d. nutartis, priimta byloje *A. S. v. Kauno rajono 1-ojo notarų biuro notarė G. P., Kauno rajono 2-ojo notarų biuro notarė R. R. ir kt.*, bylos Nr. 3K-7-645/2002.
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 21 d. nutartis, priimta byloje *R. N. v. R. V., R. R. ir kt.*, bylos Nr. 3K-7-127/2003.
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. sausio 21 d. nutartis, priimta byloje *J. S., I. Z. v. Klaipėdos miesto 7-ojo notarų biuro notarė V. J. M., AB „Lietuvos draudimas“*, bylos Nr. 3K-3-11/2004.

74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 30 d. nutartis, priimta byloje *J. G. v. Kauno miesto 8-ojo notarų biuro notarė L. T., VĮ Registrų centras ir kt.*, bylos Nr. 3K-3-295/2006.
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vaivorykštė“ v. UAB „Revinė“, bylos Nr. 3K-7-152/2010.
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 26 d. nagrinėtos civilinės bylos A. S. v G. P., R. B., A. P. K., AB „Lietuvos draudimas“, BUADB „KDK draudimas“, bylos Nr. 3K-3-1066/2003 m. medžiaga.
77. Kauno miesto apylinkės teismo 2002 m. sausio 24 d. sprendimas civilinėje byloje Nr.2-375/2002.
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-327/2002 pagal ieškovo R.Varanavičiaus kasacinį skundą (nutartis priimta 2002 m. vasario 26 d.).
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. balandžio 17 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-614/2002 pagal ieškovų B.Leskausko ir V.Ilgevičiaus kasacinį skundą.
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus kolegijos nutartis civilinėje byloje M.D. Pečiūrienė v. R. Butkauskaitė ir kt., Nr. 3K-3-336/2000, (nutartis priimta 2000 m. kovo 22 d.).
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 23 d. nutartis, priimta byloje Nr.3K-3-371.
82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. spalio 9 d. nutartis, priimta byloje Nr.3K-3-1063.
83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis, priimta byloje Nr.3K-3-475.
84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 29 d. nutartis, priimta byloje Nr.3K-3-264.
85. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. kovo 22 d. nutartis, priimta byloje Nr.3K-3-336.
86. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. kovo 21 d. nutartis, priimta byloje Nr.3K-3-331.
87. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 21 d. nutartis, priimta byloje Nr.3K-3-420.
88. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. rugsėjo 27 d. nutartis, priimta byloje Nr.3K-3-388/1999 m.
89. Teismų praktika. 1999. Nr. 12. P. 119.

Interneto svetainės:

90. Lietuvos Respublikos Seimas <http://www.lrs.lt>

91. Lietuvos Notarų rūmai <http://www.notarurumai.lt>
92. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas <http://lat.lt>
93. Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisija <http://www.dpk.lt>
94. Wikipedia, laisvoji enciklopedija, <http://lt.wikipedia.org>
95. Lietuvos Respublikos advokatūros puslapis internete <http://www.advoco.lt>

SANTRAUKA

Santaukos turinys: atskleistas pasirinktos magistro baigiamojo darbo temos aktualumas, nurodytas šio darbo tikslas, išsikelti uždaviniai jam pasiekti, atskleista darbo struktūra, nurodyti šio magistro baigiamojo darbo dalykas, objektas, suformuluota hipotezė, glaustai apibūdinti metodai bei padarytos išvados ir apibendrinimai.

Pagrindinės sąvokos: notaras, teisinė atsakomybė, privalomas notaro profesinės civilinės atsakomybės draudimas ir kitos nuostolių kompensavimo sistemos.

Mūsų pasirinkta magistro baigiamojo darbo **tema** - „Notaro atsakomybė“ - aktuali tuo, jog yra mažai nagrinėta tema Lietuvos teisės doktrinoje. Šiame darbe analizuojama profesinę veiklą Lietuvos Respublikoje vykdančio notaro teisinės atsakomybės sąvoka, kilmė, rūšys, tikslai, apimtis, ypatumai bei teisinis reglamentavimas. Magistro baigiamojo darbo **tikslas** - pateikti išsamią notaro, užtikrinančio kvalifikuotą teisinę pagalbą kiekvienam į jį besikreipiančiam asmeniui, prisiimtos atsakomybės analizę. Šiam tikslui pasiekti baigiamasis magistro darbas suskirstytas į šešis skyrius, kurių pirmajame nagrinėjami notaro teisinės atsakomybės atsiradimo pagrindai, sąvoka, rūšys, tikslai, principai, antrajame analizuojama notarų tarnybinės priežiūros organų sistema, trečiajame atskleidžiami notaro, vykdančio profesinę veiklą Lietuvoje, civilinės atsakomybės ypatumai bei jos taikymo problematika teismų praktikoje, ketvirtajame nagrinėjamas privalomasis notaro civilinės atsakomybės draudimas ir kitos žalos nukentėjusiam asmeniui kompensavimo sistemos, penktajame analizuojama drausminė notaro atsakomybė, šeštajame atskleidžiami administracinės ir baudžiamosios notaro atsakomybės ypatumai bei dvigubos notaro atsakomybės problema. Šiam magistro baigiamajam darbui mūsų išsikelti žemiau išvardinti **uždaviniai** buvo išspręsti:

- 1) atskleisti notaro teisinės atsakomybės kilmę, sąvoką, rūšis, tikslus, principus;
- 2) atspindėti notaro, vykdančio profesinę veiklą Lietuvos Respublikoje, teisinės atsakomybės apimtį ir įvairovę;
- 3) išanalizuoti notaro civilinės atsakomybės draudimą ir kitas dėl notaro profesinės veiklos padarytos žalos ar sukeltų nuostolių kompensavimo sistemas.

Magistro baigiamojo darbo **dalykas** – notaro, teikiančio kvalifikuotą teisinę pagalbą Lietuvos Respublikoje, teisinės atsakomybės rūšių analizė, o **objektas** – notaras, vykdamas profesinę veiklą, Lietuvos Respublikoje.

Magistro baigiamajame darbe iškelta **hipotezė**, jog notaro teisinė atsakomybė kyla dėl jam valstybės deleguotų įgaliojimų, Notariato įstatyme įtvirtinto visiškos atsakomybės lotynų notariato principo ir notaro atliekamų funkcijų, pasitvirtino.

Vienas svarbiausių **metodų**, kuris taikytas šiame magistro baigiamajame darbe, yra sisteminis analizės metodas. Medžiagos apdorojimo metodas naudotas nagrinėjant Lietuvos Respublikos norminius teisės aktus, reglamentuojančius notaro, teikiančio profesines teisinės paslaugas mūsų šalyje, veiklą, mokslinę teisinę literatūrą bei teisės publikacijas magistro baigiamojo darbo tema, gilinantį į notarui taikomos teisinės atsakomybės pobūdį bei jos ypatumus.

Naudojantis loginiu, sisteminiu analizės ir apibendrinamuoju metodu magistro baigiamajame darbe padaryti apibendrinimai bei išvados, kurių svarbiausi – tai, kad notarui, turinčiam itin plačius įgaliojimus ir veikiančiam valstybės vardu, taikytini didesnio profesinio atidumo, rūpestingumo, pareigingumo reikalavimai, be to kiekvienam notarui tinkamai vykdyti formaliuosius imperatyvius įstatymo reikalavimus yra nepakankama, tinkamas notaro funkcijų atlikimas bei teisės normų įgyvendinimo būdas, konkrečių mechanizmų, užtikrinančių, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų, suradimas yra kiekvieno konkretaus notaro pareiga.

SUMMARY

The content of this summary: represented the relevance of the final master's degree work, indicated the aim and tasks of this work, disclosed the structure of the work, specified the subject and the object of this work, formulated the hypothesis, described methods, which were used and conclusions, abstracts, which were done in this final master's degree work.

The main concepts: notary, legal responsibility, compulsory insurance of civil liability of the notary and other systems, which helps to compensate damages or losses.

Theme of this final master's degree work, which was chosen – “Liability of the notary” is topical, because it is analyzed in law doctrine of Lithuania not enough. In this work is detail analyzed the legal responsibility of the notary, who fulfill his professional activity in the Republic of Lithuania, the concept, the origin, variety, purposes, capacity of such sort of liability, peculiarity and legal regulation of it.

The aim of this final master's degree work – to present exhaustive analysis of liability of the notary, who ensure excellent legal assistance to everyone, who needs and asks for such service.

For achievement of aim of this research it is divided into six chapters. In the first chapter the origin, the concept, variety, purposes of legal responsibility of notary is analyzed. In the second chapter the system of the official supervision organs of notary's is analyzed. In the third chapter is explained peculiarity of the civil liability of notary, who carries into effect his professional activity in Lithuania, are presented main problems according this, about which are spoken and written in the practice of the courts. In the fourth chapter of this final master's degree work is analyzed compulsory insurance of the civil liability of the notary and other systems, which helps to compensate damages or losses for the persons, which were done by uncorrect or illegal notary's professional activity. In the fifth chapter is analyzed disciplinary responsibility of notary. In the sixth – peculiarity of administrative and criminal responsibility of notary and the problem of the dual liability of the notary.

For achievement of the aim of this research some **tasks** were formulated, which were done:

- 1) to explain the origin, the concept, purposes, codes of legal responsibility of the notary;
- 2) to represent capacity and variety of legal responsibility of the notary;
- 3) to analyze insurance of notary civil liability and other systems, which helps to compensate damages or losses for the persons, who were done by uncorrect or illegal notary's professional activity.

The subject of this final master's degree work – analysis of legal responsibility of the notary, who offer qualified legal support in Lithuania. **The object** – notary, who works in the Republic of Lithuania.

The hypothesis of this work, that responsibility for the notary occurs from his functions, from the total (full) liability principle of latin Notary, established in order of Notary, from delegating wide range of enablements from the state to him, was materialized.

One of the most important **methods** of this final master's degree work is method of systemic analysis. Method of processment of the material was used to analyze legal acts of the Republic of Lithuania, which reglaments notary's professional activity, also for analysis of scientific literature and publications in law according theme of this work. By using logical, systemic analysis methods and method of abstraction conclusions and abstracts were done, from which the most important is that for notary, who works and acts in the name of the state and has wide range of enablements, are formulated higher level requirements and duties for notary's professional attention and care. It is not enough for notary just to procced requiments of law, each notary must by himself find some mechanisms, which helps him to ensure, that in the civil judiciary relationships not will be unlegal transactions, agreements and documents.

PRIEDAI

Lentelė Nr.1.

Privalomieji draudimai Lietuvoje

Nr.	Privalomojo draudimo pavadinimas	Įstatyminis pagrindas	Taisyklės
1.	Advokato ar advokatų profesinės bendrijos profesinės civilinės atsakomybės privalomasis draudimas	LR Advokatūros įstatymas	Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugpjūčio 26 d. nutarimas Nr. 1067 „Dėl Advokatų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių patvirtinimo“
2.	Antstolių profesinės civilinės atsakomybės privalomasis draudimas	LR Antstolių įstatymas	Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugpjūčio 12 d. nutarimas Nr. 957 „Dėl Antstolių profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių patvirtinimo“
3.	Notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomasis draudimas	LR Notariato įstatymas	Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gegužės 8 d. nutarimas Nr. 580 „Dėl Notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių patvirtinimo“
4.	Konsulinių pareigūnų, atliekančių notarinius veiksmus, privalomasis civilinės atsakomybės draudimas	LR Konsulinis statusas	Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro 2007 m. liepos 18 d. įsakymas Nr. V-79 „Dėl Konsulinių pareigūnų, atliekančių notarinius veiksmus, privalomojo civilinės atsakomybės draudimo tvarkos aprašo patvirtinimo“
5.	Audito įmonių civilinės atsakomybės privalomasis draudimas	LR Audito įstatymas	Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisijos 2004 m. birželio 22 d. nutarimas Nr. N-91 „Dėl Audito įmonių civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių patvirtinimo“
6.	Draudimo tarpininkų profesinės civilinės atsakomybės privalomasis draudimas	LR Draudimo įstatymas	Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisijos 2004 m. rugsėjo 28 d. nutarimas Nr. N-113 „Dėl Draudimo tarpininkų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių patvirtinimo“
7.	Kelionės organizatoriaus prievolių įvykdymo laidavimo privalomasis draudimas	LR Turizmo įstatymas	Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. birželio 12 d. nutarimas Nr. 756 „Dėl Kelionės organizatoriaus prievolių įvykdymo užtikrinimo draudimo taisyklių patvirtinimo“
8.	Pagrindinių tyrėjų ir biomedicininų tyrimų užsakovų civilinės atsakomybės privalomasis draudimas	LR Biomedicininų tyrimų etikos įstatymas	Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2000 m. gruodžio 20 d. įsakymas Nr. 745 „Dėl Pagrindinių tyrėjų ir biomedicininų tyrimų užsakovų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių patvirtinimo“

9.	Statinio projektuotojo civilinės atsakomybės privalomasis draudimas	LR Statybos įstatymas	Valstybinės draudimo priežiūros tarnybos prie Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos valdybos 2002 m. balandžio 30 d. nutarimas Nr. 78 „Dėl Statinio projektuotojo civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių patvirtinimo“
10.	Rangovo civilinės atsakomybės privalomasis draudimas	LR Statybos įstatymas	Valstybinės draudimo priežiūros tarnybos prie Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos valdybos 2002 m. balandžio 30 d. nutarimas Nr. 79 „Dėl Rangovo civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių patvirtinimo“
11.	Sveikatos priežiūros įstaigų civilinės atsakomybės už pacientams padarytą žalą privalomasis draudimas	LR Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas	Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2005 m. sausio 6 d. įsakymas Nr. V-6 „Dėl Sveikatos priežiūros įstaigų civilinės atsakomybės už pacientams padarytą žalą privalomojo draudimo tvarkos aprašo patvirtinimo“
12.	Administratoriaus profesinės civilinės atsakomybės privalomasis draudimas	LR įmonių bankroto įstatymas	Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2008 m. gruodžio 9 d. įsakymas Nr. 4-637 „Dėl Administratoriaus profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių patvirtinimo“

Lentelė Nr.2.
**Civilinės ir viešosios (administracinės bei
 baudžiamosios) atsakomybių lyginamoji analizė**

Kriterijai	Civilinės atsakomybės	Administracinės atsakomybės	Baudžiamosios atsakomybės
Tikslas	Kompensuoti nuostolius (žalą)	Nubausti teisės pažeidėją – nusižengimą padariusį asmenį	Nubausti teisės pažeidėją - baudžiamąjį nusižengimą ar nusikaltimą padariusį asmenį
Taikymas	Taikoma be teismo, valstybinio ar nevalstybinio teismo tvarka, įvairių teisenų tvarka	Taikoma tik Administracinių teisės pažeidimų proceso kodekso nustatyta tvarka	Taikoma tik Baudžiamojo proceso kodekso nustatyta tvarka
Terminų ypatumai	Nediferencijuota termino trukmė, termino pradžia – sužinojimo momentas	Terminas trumpesnis, trukmė priklauso nuo nusižengimo sunkumo, pradžia – veikos padarymas	Terminas trumpesnis, trukmė priklauso nuo pažeidimo sunkumo, pradžia – veikos padarymas
Atsiradimo pagrindai	Atsiranda nesant formalaus pažeidimo, esant pasekmėms – žalai	Egzistuoja formaliosios pažeidimų sudėtys	Egzistuoja formaliosios pažeidimų sudėtys
Iniciatyvos atsirasti kilmė	Atsiranda privataus asmens iniciatyva	Atsiranda viešo asmens iniciatyva, net jei pažeistas interesas yra privatus	Atsiranda viešo asmens iniciatyva, net jei pažeistas interesas yra privatus
Atsakomybės atsiradimo sąlygos	Skirtingos atsakomybės sąlygos (neteisėti veiksmai, žala, priežastinis ryšys, kaltė), jų įrodinėjimo taisyklės	Egzistuoja nekaltumo prezumpcija, subjektyvus kaltės vertinimas	Egzistuoja nekaltumo prezumpcija, subjektyvus kaltės vertinimas
Sankcijų pobūdis	Sankcijos yra turtinės, nukreiptos į turta, o ne į asmenį	Sankcijos yra neturtinės, nukreiptos į asmenį (net ir turtinės sankcijos šiuo atveju yra nukreiptos į poveikį asmeniui, taikomos ne privataus asmens naudai)	Sankcijos yra neturtinės, nukreiptos į asmenį (net ir turtinės sankcijos šiuo atveju yra nukreiptos į poveikį asmeniui, taikomos ne privataus asmens naudai)

Lentelė Nr.3.
Drausmės bylų, iškeltų notarams, statistika

Metai	Notarams iškeltų drausmės bylų skaičius	Iniciatorius – Teisingumo ministras	Iniciatorius – Notarų rūmų prezidiumas
2009	6	1	5
2008	4	3	1
2007	6	6	-
2006	6	5	1

Lentelė Nr.4.
Drausmės bylų, iškeltų notarams 2009 m., statistika

Drausmės bylos Nr.	Dokumentas, priimtas notarų veiklos tarnybinės priežiūros organo dėl drausmės bylos notarui iškėlimo	Notaras, kuriam iškelta drausmės byla	Notariato įstatymo konkretaus straipsnio pažeidimas	Notarų garbės (etikos) kodekso konkretaus straipsnio pažeidimas	Sankcija
1.	2009 m. vasario 17 d. Notarų rūmų prezidiumo nutarimas Nr. 1 „Dėl Klaipėdos m. 13-ojo notaro biuro notarės Vilmos Juostės drausmės bylos iškėlimo“	Klaipėdos miesto 13-ojo notaro biuro notarei Vilma Juostė	3 str. 2 d. 4 p.(dėl nepriekąštingos reputacijos), 3 str. 3 d. 3 ir 4 p. (dėl piktnaudžiavimo psichotropinėmis, narkotinėmis, toksinėmis medžiagomis ar alkoholiu ir dėl neatitikimo Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso reikalavimams)	3 ir 4 str. (dėl deramo notaro pareigoms orumo neišlaikymo)	2009 m. kovo 19 d. Notarų garbės teismo sprendimu notarei Vilmai Juostei uždrausta vykdyti profesinę veiklą iki trijų mėnesių
2.	2009 m. balandžio 6 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-112 „Dėl drausmės bylos iškėlimo Vilniaus miesto 4-ojo notaro biuro notarei Aldonai Adomaitienei“	Vilniaus miesto 4-ojo notaro biuro notarė Aldona Adomaitienė	Notariato įstatymo 2 str., 31 str. 1 d. (dėl netinkamo notarinį veiksma atliekančio asmens asmens tapatybės nustatymo), 51 str. 1d. (dėl duomenų valstybės registru centriniuose duomenų bankuose netinkamo patikrinimo ir netinkamo minėtų duomenų pateikimo valstybės registrams)	1 str. (dėl tvirtinamų sandorių teisėtumo neužtikrinimo) , 13 str. (dėl nebuvimo tiksliau) ir 16 str. 3 d. (dėl notaro profesijos garbės ir prestižo nesaugojimo)	2009 m. gegužės 5 d. Notarų garbės teismo sprendimu notarei pareikšta pastaba
3.	2009 m.	Kauno r. 2-	3 str. 2 d. 4 p. (dėl	3 str. (dėl savo	2009 m.

	birželio 12 d. Notarų rūmų prezidiumo nutarimas Nr. 4.3 „Dėl Kauno r. 2-ojo notaro biuro notarės Renatos Butkauskaitės drausmės bylos iškėlimo“	ojo notaro biuro notarė Renata Butkauskaitė	nepriekaištingos reputacijos), 3 str. 4 d. 4 p. (dėl neatitikimo Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso reikalavimams), 28 str.(dėl notarinė veiksmų atlikimo vietos nesilaikymo), 40 str. (dėl atsisakymo atlikti notarinį veiksma formalumų nesilaikymo)	elgesiu ir darbu nestiprinimo Notarų rūmų bei savo biuro prestižo), 6 str. (dėl nekorektiškumo kliento atžvilgiu) ir 16 str. 3 d. (dėl notaro profesijos garbės ir prestižo nesaugojimo)	Liepos 2 d. Notarų garbės teismo sprendimu notarei pareikšta pastaba
4.	2009 m. liepos 14 d. Notarų rūmų prezidiumo nutarimas Nr. 1 „Dėl drausmės bylos iškėlimo Vilniaus m. 34-ojo notaro biuro notarui Ernestui Aleksoniui“	Vilniaus m. 34-ojo notaro biuro notaras Ernestas Aleksonis	3 str. 2 d. 4 p. (dėl nepriekaištingos reputacijos), 3 str. 4 d. 3 ir 4 p. (dėl piktnaudžiavimo psichotropinėmis, narkotinėmis, toksinėmis medžiagomis ar alkoholiu ir dėl neatitikimo Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso reikalavimams)	3 str. (dėl savo elgesiu ir darbu nestiprinimo Notarų rūmų bei savo biuro prestižo) ir 4 str. (dėl neišlaikymo notaro pareigoms deramumo)	2009 m. rugpjūčio 12 d. Notarų garbės teismo sprendimu notarui Ernestui Aleksoniui trims mėnesiams uždrausta vykdyti profesinę veiklą.
5.	2009 m. rugpjūčio 21 d. Notarų rūmų prezidiumo nutarimas Nr. 1 „Dėl drausmės bylos iškėlimo Vilniaus m. 34-ojo notaro biuro notarui	Vilniaus m. 34-ojo notaro biuro notaras Ernestas Aleksonis	3 str. 2 d. 4 p. (dėl nebuvimo nepriekaištingos reputacijos asmeniu) ir 22 str. 2 d. (dėl Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos ir Notarų rūmų	3 str. (dėl savo elgesiu ir darbu nestiprinimo Notarų rūmų bei savo biuro prestižo), 16 str. 3 d. (dėl notaro profesijos garbės ir	2009 m. rugsėjo 28 d. Notarų garbės teismo sprendimu notarui Ernestui Aleksoniui buvo pareikštas griežtas

	Ernestui Aleksioniui“		neinformavimo apie negalėjimą eiti notaro pareigas ilgiau kaip tris darbo dienes)	prestižo nesaugojimo) ir 20 str. 1 d. 2 p. (dėl šališkumo ir neobjektyvaus įstatymo taikymo) bei dėl Reikalavimų, keliamų notarų biurams ir notarų darbo laikui, patvirtintų Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. gegužės 17 d. įsakymu Nr. 1R-119, 12 ir 14 p. nesilaikymo	papeikimas
6.	2009 m. rugsėjo 23 d. Notarų rūmų prezidiumo nutarimas Nr. 1 „Dėl drausmės bylos iškėlimo Vilniaus m. 34-ojo notaro biuro notarui Ernestui Aleksioniui“	Vilniaus m. 34-ojo notaro biuro notaras Ernestas Aleksionis	3 str. 2 d. 4 p. (dėl nebuvimo nepriekaištingos reputacijos asmeniu), 3 str. 3 d. 3 (dėl piktnaudžiavimo psichotropinėmis, narkotinėmis, toksinėmis medžiagomis ar alkoholiu) ir 4 p. (dėl neatitikimo Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso reikalavimams)	3 str. (dėl savo elgesiu ir darbu nestiprinimo Notarų rūmų bei savo biuro prestižo) ir 4 str. (dėl notaro pareigoms deramo orumo neišlaikymo)	2009 m. spalio 16 d. Notarų garbės teismo sprendimu teisingumo ministrui pasiūlyta atleisti notarą iš pareigų

Lentelė Nr.5.

**Privalomųjų draudimų veiklos Lietuvoje statistika 2010
m. III ketvirčiui**

Eil. Nr.	Privalomojo draudimo rūšies pavadinimas	Sudarytos draudimo sutartys, vnt.	Pasirašytos įmokos, Lt	Išmokų skaičius, vnt.	Išmokos, Lt
1.	Advokato ar advokatų profesinės bendrijos profesinės civilinės atsakomybės privalomasis draudimas	0	0	0	0
2.	Antstolių profesinės civilinės atsakomybės privalomasis draudimas	3	121.601	0	0
3.	Notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomasis draudimas	0	0	2	251.840
4.	Konsulinių pareigūnų, atliekančių notarinius veiksmus, privalomasis civilinės atsakomybės draudimas	0	0	0	0
5.	Audito įmonių civilinės atsakomybės privalomasis draudimas	106	157.682	0	0
6.	Draudimo tarpininkų profesinės civilinės atsakomybės privalomasis draudimas	50	266.301	0	0
7.	Kelionės organizatoriaus prievolių įvykdymo laidavimo privalomasis draudimas	75	252.387	1	5.000
8.	Pagrindinių tyrėjų ir biomedicininų tyrimų užsakovų civilinės atsakomybės privalomasis draudimas	227	972.451	0	0
9.	Statinio projektuotojo civilinės atsakomybės privalomasis draudimas	279	1.601.561	1	685
10.	Rangovo civilinės atsakomybės privalomasis draudimas	667	1.586.103	14	669.063
11.	Sveikatos priežiūros įstaigų civilinės atsakomybės už pacientams padarytą žalą privalomasis draudimas	1.771	5.989.842	19	210.115
12.	Administratoriaus profesinės civilinės atsakomybės privalomasis draudimas	79	263.025	0	0